GÜNCEL YAYINCILIK

BİLİM ROMANI

JEAN-PIERRE LUMINET

ÖKLİD'İN ASASI

İskenderiye Kütüphanesi'nin Romanı

GÜNCEL YAYINCILIK: *133*

Açık Bilim Roman: 1

ISBN 975-8621-18-1

Öklit'in Asası

Jean-Pierre Luminet

Kitabın orijinal adı: Le bâton d'Euclide

Kapak: Talip Aktaş

Birinci Basım: Eylül -2002

Ofset Hazırlık Güncel Yayıncılık Ltd.

Baskı: Kitap Matbaacılık

Cilt: Kayban Matbaacılık

GÜNCEL YAYINCILIK LTD. ŞTİ. Çatalçeşme Sok. No: 19 Kat. 3 Cağaloğlu - İstanbul Tel: 0 212 511 22 37, Fax: 0 212 522 86 68 e- mail: kontiki@turk.net

J e a n - P i e r r e L u m i n e t

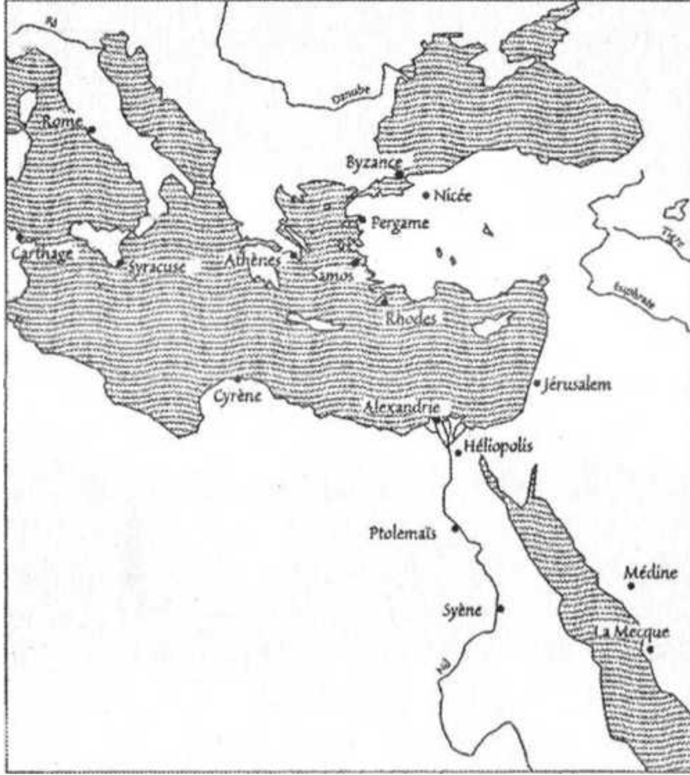
Ö K L İ T ' İ N A S A S I

İskenderiye Kütüphanesi'nin Romanı

Türkçesi: Ahmet Deniz Altunbaş

>Qr YAYINCILIK

André Balland'ın anısına

AKDENİZ HARİTASI

ISKENDERIYE, 642

I.

Gökyüzünü eşsiz bir hilalin süslediği gecede, ikiz kulelerin silueti kentin ana kapısına yansıyordu. Emir Amr Bin As düşünceliydi. Ordugâhların titrek meşalelerinin ışığında, saray mahallesinin kemerle süslü kapılarını seyrediyordu. İnananların önderi Halife Ömer, Medine'den ona, kibirli İskenderiye'deki paganizme ait tüm izleri yok etme emrini göndermişti. Bütün putlar, tapınaklar yıkılacak, bin yıllık uygarlık, kılıç ve ateşle yok olacaktı.

Amr bunu sevmemişti. O sözü zora tercih eden savaşçılardandı. Gelecek kuşaklarca nefret duyulan bir barbar olarak hatırlanmak istemiyordu. Başını, tepesinde ışıldayan yıldızlardaki mesajı okumak ister gibi gökyüzüne kaldırdı. Gökyüzü çöle göre daha kapalıydı. Yakındaki deniz onu bulanıklaştırıyordu. Amr yarın İskenderiye'ye girecekti. Eskiden olduğu gibi, develerine yüklediği ipek ve baharatı satmaya değil, Bedevi savaşçıların başında Mısır'ı fethetmeye.

Sur dışındaki mahallelerin alınışında, merhametli ve gözü tok davranmıştı. Hiçbir pagan tapınağı yağmalanmamış, hiçbir Hıristiyan veya Yahudi evi yakılmamış, hiçbir kadına tecavüz edilmemişti. Bedevi savaşçıları, emirlere uyarak, birer kurtarıcı gibi davranmışlardı. Ama yarınki bambaşka bir şey olacaktı; çünkü sur içi mahalleler zengindi ve adamları yağmanın niçin yasaklandığını anlamıyorlardı. Kâfirlerin birer sanat eseri saydığı tanrının ve peygamberlerinin yüzlerini betimleyen putları yıkmak, boş inanç ve yalanlarla dolu bu eski kitapları tamamen yakmak gerekiyordu.

Amr bilinmeyene duyduğu doğal meraktan dolayı, tüm bunları isteyerek yok edemezdi. Özellikle şiire, pagan olsun ya da olmasın büyük bir saygı duyuyor, onu kutsal kabul ediyordu. Tüccarlık yaptığı vakitler çok seyahat etmişti. Kervanlarla kuzeyde Antakya'ya, İran'da İsfahan'a gitmiş ve elbette buraya Mısır'a, hatta İskenderiye'ye gelmişti. Peygamberin çağrısına iman etmeden önceki zamanlarında, bu yabancı şehirlerde

ticaret yaparken, büyücüler, rahipler, hahamlarla karşılaşmış, onların inançları, efsaneleri, dünya ve evren anlayışlarına dair aklına gelen bütün sorulan sorma fırsatını yakalamıştı. Başkalarını, yabancı insanları tanımayı ve anlamayı işte böyle öğrenmişti. Her şeye duyduğu merak, bilgiye duyduğu açlık sonucu edindiği gurur duyulacak bir bilgi dağarcığı onu, Mekke ve Medineli yaşlıların ve şairlerin can kulağıyla dinlediği bir aydın haline getirmişti; ama zaman değişiyordu. Cihad başka hiçbir şeye vakit bırakmıyordu.

Amr tıpkı kumsala vuran bir dalga gibi, çok beğendiği bu şehre geri dönmüştü. Ama bu sefer çöl savaşçılarıyla birlikte ve İskenderiye'yi yerle bir etmek için.

II.

Philopon, Cebrail'in sabırsızlığına acı acı gülüyordu: yirmi üç yıl beklediği İskenderiye'nin bininci yılı, Deccal'in egemenliğinde ateş ve kanla kutlanacaktı.

Zaten zamanın sonu, geleceğini önceden müjdelememiş miydi? Müze sütunlarının altındaki mermer kaideleri çatlatarak filiz veren otların, sütunları kirleten müstehcen yazıların kılığına bürünerek, ağır ağır gelmemiş miydi ölüm? Müze'deki salonların camları kırılmış, böcekler, sıcak ve rutubet dolapların yüreğini kemirmiş, raflar şişmiş, kitaplar sararmıştı. Papirüs ve parşömen rulolar dokunur dokunmaz toz haline geliyorlardı. Onları bir örtü gibi örten tozu bir türlü uzak tutamıyordu. Ya o, Jean Philopon, o da yılların tozuyla örtülü değil miydi? Bin yılın bilgi işçiliği, insanın evrenin gizini arayışını korumaya adanmış bir asıra yaklaşan hayatı, yarın bir hiç haline gelecekti. Bu bin yıl, giderek artan bir kargaşa içinde bu kütüphanede saklanmıştı. Artık el yazmalarını dört bir yana ulaştırmak için kopyalayanlar, Yunan efsanelerini, Ortadoğunun bilimini kendi dillerine çevirmeye gelen uzmanlar yoktu. Eskilerin eserlerini sınıflamaya, incelemeye, yeniden keşfetmeye, yorumlamaya gelen bilginler de yoktu. Sadece o kalmıştı, Jean Philopon, Hıristiyan filozof, saygıdeğer dilbilimci ve ölümün yakında

götüreceği son kütüphaneci. O ve ona yürekten bağlı, kütüphane ve hastalarıyla birlikte yaşlanan yardımcısı Rhaze. Bu genç adam ne yazık ki bir Yahudiydi ve Mısır kilisesini sarsan tartışmalara alaycı bir inançsızlıkla yaklaşıyordu. İskenderiye kütüphanesinde Yahudi bir kütüphaneci. Bunu neye yormalıydı? Ya Aziz Pavlos ve Augustinus dururken Öklit ve Batlamyus okuyan yeğeni Hypatie'ye ne demeli? Dünyanın en büyük kütüphanesinin başına bir kadın mı geçecekti yoksa?

Uzun zamandan beri denizden kumaş, şarap, yağ, baharat, değerli maden ve para yüklü bir gemi gelmemişti. Roma barbarların ellerindeydi, Atina Konstantinopolis'in uzak bir kenar mahallesi, Bergama terk edilmiş bir kartal yuvasına dönüşmüştü, Kudüs ise sokak köpeklerinin birbiriyle dalaştığı zavallı bir köydü.

Bununla beraber, bazen açlık çeken bir tüccarın koştura koştura gelip, Philopon'a sayfaları güvelerce yenmiş birkaç cildi satmaya çalıştığı oluyordu. Yaşlı adam bunları bıkkın, yorgun gözlerle karıştırırdı. Tekrar tekrar aynı yorum, Erigene Basil veya Augustinus'tan alıntıların kesile kesile kuşa çevrildiği, o aynı kusurlu yorumlar.

Philopon birkaç ay önce, bu Arap tüccarlardan kendi kutsal kitaplarını satmak isteyen biriyle konuşmuştu. Kitap, Kudüs ve mutlu Arabistan arasında hızla çoğalan sayısız yalancı peygamberlerden birine aitti. Yarı deli şarlatanlar. İnandırıcı olmak için kendi masallarına önce kendileri inanmak zorunda olan meczuplar. Philopon bu ideografik kitabı okumamıştı. Hecin devesinin kürek kemiği üzerine ve parşömenin uzak kuzeni keçi derisine yazılmış olsalar bile. Tüccara bu elyazma ne işe yarar ki, diye sormuştu.

Kitap Eski ve Yeni Ahit in aptalca bir yorumuydu. Bu göçebe peygamber, Musa'dan, Meryem ve İsa'dan çocuklara bahsedildiği gibi bahsediyordu. Bu alçakça bir küfürdü. Muhammet Hıristiyanların çok tanrılı olduklarını ve Mesih'in diğerleri gibi bir peygamber olduğunu söyleyecek kadar ileri

gidiyordu. Ama bu basit söylem köylüleri ve çobanları kendine çekiyordu. Ne Helipolis'de ne burada İskenderiye'nin sur dışı mahallelerinde bedevilerin hiçbir direnişle karşılaşmaması bunun bir kanıtıydı. Bu hainler, Yunan Kalesi İskenderiye'nin kapısını kırmak, son medeniyet beşiğini yakıp yıkmak için şafağı bekliyordu.

Philopon Tüccar'ın kitabını sırf Arapça öğrenmek için alabilirdi, ama insan İskenderiye'de bile ihtiyatlı olmalıydı. Bizanslı teologlar, düşmanları, onu barbarların dinine sempati duymakla suçlayabilirlerdi. Tüccarı geri çevirmişti; ünlü seleflerinin dünyadaki her kitaba sahip olma arzusu onda da olmasına rağmen, ne yazık ki bu sefer evet diyemezdi. Tüccar onu Muhammet'in sözlerinin halk içinde ezbere bilindiğine, kitapla sınırlı kalmadığına yeminler etmişti. Peygamberleri okuma yazma bilmiyordu, yazıyla hiçbir şekilde ilişkisi olmamıştı; ama onun müritleri altı bin iki yüz otuz altı ayeti ezbere biliyor ve inanıyorlardı.

Dilbilimcinin yardımcısı Rhaze ise o kadar endişeli değildi. Kuran'ı incelemek üzere kabul etmişti. Aslında bunu, dostlarına göstermeyi sevdiği ilginç ve hoş şeyler koleksiyonunu zenginleştirmek için yapmıştı: Taşlar, garip formda mantarlar, eski Firavunların heykellerinin kopyaları ve parçaları, sedef üstüne balıkçı ve dilencilerin karaladığı figürler, her şey. Bir hekim olarak Rhaze asıl olarak insan bedeninin gizemleriyle ilgileniyordu. Dinsel tartışmalara girmeyi reddederdi, ama Yahudi olduğunu dünya âlem duymuştu.

Philopon bedevinin getirdiği kitabı almadığına pişmandı. Çünkü böyle bir şey onları, kenti işgal etmekten vazgeçirtebilirdi. Kitabı yarın kenti alacak olan barbarlara karşı silah olarak kullanabilirdi.

Milyonlarca düşünceyi İskenderiye'de toplayan kader nasıl bir şey olabilirdi? Şafağın sökmesine az kalmıştı, ama ona on yıl mühlet tanınsa bile, Philopon'un kitaplarını kurtarabilmesi mucize olurdu. Oysa kütüphaneyi yıkmaya bugüne kadar ne

Persler ne Bizanslı piskoposlar cesaret edebilmişti. Fakat bu sefer kütüphane gerçek bir ölüm ihtimaliyle yüz yüzeydi. Ölmekte olan kütüphanenin geniş salonunda Jean Philopon kurtarılmayı bekliyordu.

III.

"Şu iki boynuzlu olan, Zül Karneyn değil mi?"

Amr bu yabancı sözcükleri mükemmele yakın bir Yunanca ile söyledi. Sadece gırtlaktan konuşmanın getirdiği hafif bir aksanı vardı. Philopon başını kaldırdı. Yüzünde şaşkın bir ifade vardı. Sabah ayak seslerini ve Müze'ye giren askerlerin kılıç şakırtılarını duymuştu. Yaşlı filozof Arşimet gibi ölmeye karar vermişti. Mermer masanın üstüne "Hippias Majeur"ün antik bir kopyasını açtı ve kitabın kenarına birkaç kelime karaladı: "Sadece düşüncemi söylüyorum, güzel, faydalı bir eser." Bir yorumun başına da: "hiç kuşkusuz ama... " yazıp cümleyi kasıtlı olarak yarım bıraktı. Kılıç vücuduna birden girecek, gelecek kuşaklar düşüncesini tamamlayamadan öldüğüne inanacaktı. Saçma bir ikiyüzlülük, ama gelecek kuşaklara ne yüce bir uyarı!

"İki boynuz mu? Kimden söz ettiğinizi bilmiyorum general. Sizin kana susamış tanrılarınızdan biri olmasın? Baal veya Maloch. Onlar için medeniyetten uzak ülkenizde kadınları ve çocukları boğazladınız."

Philopon bu küstah konuşmasının Arap generali kızdıracağını ve ölümünü hızlandıracağını umuyordu. Beklentisinin aksine Amr içten bir kahkaha koyuverdi.

"Eğer bir zamanlar size önerdiğim kitabı kabul etseydiniz, peygamberimizin Zül Karneyn dediği İskender'den söz ettiğimi anlayacaktınız saygıdeğer efendim."

Bu oydu. Ona kürek kemiğine yazılı el yazmasını satmaya gelen şakacı tüccardı. Kibirli bir savaşçı olarak geri dönmüştü. Bu sefer Philopon'a uzattığı da bir kitap değil bir kılıçtı. Yaşlı filozof bir an şaşırdı. General az öncekinden daha az korkutucu geliyordu şimdi. Gülümsemeyi kesebilirdi. Demek ki İskender'in

öyküleri de dünyanın dört bir köşesine yayılmıştı. İskender o çok istediği ölümsüzlüğe kavuşmuştu. Sözüm ona Mısır tanrısı Amon tarafından Siwa vahasında tahta çıkarılmıştı. O günden sonra da bastırdığı paralara tanrının boynuzlarının eklenmesini emretmişti.

O sırada Amr yaşlı adamın kuşkucu gülümseyişini gördü. Otoriter bir jestle nöbetçilerin dışarı çıkmasını işaret etti. Bir sandalye çekti ve teklifsizce masanın diğer ucuna oturdu.

"Ben cahil bir bedeviyim, Philopon."

Yaşlı adam bu sözlerdeki dokundurmayı anladı. Arap komutan devam etti:

"Ama Allah'ın kitabında İskender'den bahsedildiğini bilecek kadar okumuşluğum var. Kuran der ki 'O Peygamber'e gücünün nelere yettiğini göstermek için, İskender'in bu bronz surları yaptırışı gibi, Allah'a inanmayanlar için cehennemi yarattı.'"

Philopon kendini iyi hissetmiyordu. Bütün geceyi kendini zorbalığın darbeleriyle ölmeye hazırlayarak geçirmişti. Oysa şimdi, kendini yumuşak ve duyarlı jestlerle konuşan, kırk yaşlarında, siyah gözlü, uzun, altın işlemeli beyaz tuniğinin içinde zarif ve çekici görünen bir adamla sohbet ederken bulmuştu.

Umudu tekrar canlandı. Belki henüz hiçbir şey kaybedilmemişti. Bilge Cassiodore da, Roma'yı Got kralı Theodoric'e akıl vererek kurtarmamış mıydı? Amr da hiç de bir zorbaya benzemiyordu. Üstelik zaaflarından birini açığa vurmuştu: Tüm askerler gibi, İskender'in zaferlerine yetişmeyi düşlüyordu. Korkacak bir şey yoktu. Philopon tutumunu değiştirmeye karar verdi. Alaycı sesini değiştirerek babacan ve anlayışlı bir sesle:

"Haklısınız general. Bu şehir İskender'in iradesiyle doğdu. Evrenin en büyük askeri burada yatıyor. Bedeni Babil'den altın bir tabut içinde getirildi. Ne yazık ki mezarı bazı hainlerce yıkıldı."

Bu düpedüz bir yalandı, ama Arap sanki bunu fark etmemiş gibi konuşmasına devam etti.

"Bunu bilmiyordum," dedi Amr, azıcık alaylı bir şekilde. "Çölden alışverişe geldiğimde müşterilerime İskender'in mezarı hakkında sorular sormuştum, onlar da bana kentinizin eski krallarından birinin askerlerine ödeme yapmak ve kendi krallığına itiraz eden kardeşine savaş açmak için mezarda gömülü hazineyi alarak kutsal şeylere saygısızlık ettiğini anlattılar. Kuşkusuz bu pazardan pazara satılan hikâyelerden biri ve ben de şunun şurasında kolay aklanan saf bir Bedeviyim."

Philopon dudaklarını ısırdı. Bir kez daha karşısındakini küçümseme hatasına düşmüştü. Amr bunu anlamamış gibi devam etti:

"Bizim mezarlarımız aynı yerdedir, peygamberin nasihati. Kutsal olan şeylere saygısızlık etmek istemeyiz. Biz ölülerimizi doğdukları gibi çıplak gömeriz ki, Allah'ın bahçelerine çıplak varabilsin, mahşerde çıplak olabilsinler."

"Biz yargılama günü çıplak değiliz, suç ve günahlarımızla yüklüyüzdür. Çalan, öldüren, yaratıcının eserlerini yıkanlar sonsuza dek cehennemde yanacaklar, bunu biliyor musunuz general?"

"Biliyorum ve Yaratıcının Sodom ve Gomore'yi niçin yok ettiğini de biliyorum."

"Sen Cebrail değilsin," dedi usulca Philopon, "İskenderiye de Yeni Babil değil."

Birbirlerini süzdüler. Denizden gelen soğuk bir rüzgar avluyu doldurdu ve Platon'un masanın üzerinde açılı kitabının sayfalarını kaldırdı. Amr derin bir soluk aldı:

"Doğrusunu söylemek gerekirse, ben Allah'ın askeri olan bir tüccarım sadece ve senin de erdemli, bilge bir insan olduğun belli Philopon. Ama şunu da unutmamak gerekir ki tanrı saydığınız peygamberiniz İsa'nın örnek yoksulluğuna rağmen

sizin başrahipleriniz bolluk içinde yaşıyor. Dediğim gibi ben bir asker parçasıyım. İnananların önderi halifenin emirlerine uyarım. Eğer o şehrinizin cezalandırılmasına karar verirse, cezalandırırım. Eğer merhamet gösterirse, sevinçle itaat ederim."

Philopon kendini Amr'ın yerine koydu. Hıristiyanlar denilen ne üdüğü belirsiz kalabalığın başında, hepsi de kral unvanına sahip savaşçıların, tek tanrısı değilse bile, tek bir ideali olan Roma ve Konstantinopolis'in duvarlarının ardında altın ve zenginlik bulmayı umarak birbirleriyle savaşmalarını düşündü. Oysa bu sefer karşısındaki gerçek bir generaldi; şu Arabistan Kralı mıdır yoksa Papası mıdır nedir şu Ömer'in emrinde olan, Eski ve Yeni Ahit'i tanıyan bir asker. Ama en azından şundan emindi: Bu insanlar bir kitaba tapıyorlardı. Belki kütüphane de bulunan diğer kitaplara da saygı gösterirlerdi. Sonra, Amr'ın "halife" kelimesini söylerken kullandığı ses tonundan, onun bütün saygılı tavrına rağmen, hükümdarın yanında olmadığını hissetmişti. Ayrıca üstünde durması gereken başka şeyler de vardı.

"Efendinin herkesin Yeni Atina dediği bu şehri cezalandıracağı hiçbir suç bilmiyorum," dedi sonunda. "İşgalciye direnmek suç mudur? Hem bu son saldırıda size Bizanslı denizciler ve askerler dışında kim direndi? Üstelik onlar kaçtı. Senin işin kolay, bu şehir gibi kendi yenilginle yüzleşmek zorunda değilsin. Hiçbir şeyi olmayan, son günlerini etrafını çevreleyen bu bilgiyi korumaya adamış, sana karşı kullanabileceği hiçbir silahı olmayan bu yaşlı adam gibi değilsin."

Amr'ın yüzüne kan yürüdü. Philopon onun zaferinin bir hiç olduğunu söylüyordu.

"Demek ki kitaplarınızın bir gücü yok. Allah'ın askerlerine, en son ve en büyük Peygamberin sözlerine karşı söyleyecek yeni sözleri yok. Anlat bana, Musa'nın, İsa'nın, Muhammet'in söylediğinden farklı ne söylüyor onlar? Her şey İncil ve Kuran'da söylendi ve bitti yaşlı adam. Başka şeyler yazanlar,

tanrının vahyiyle yazılanlara karşı çıkmış olacaklar. Bu kitaplar şeytanın ayetleridir."

Amr bunları sakin bir şekilde, ama gür bir sesle söyledi. Yine de toz ve güneşten kırış kırış olmuş geniş yüzüne kuşkuların gölgesi vuruyordu. Philopon onun gibi düşünmeye çalıştı, savaşçı bir zamanlar kendisinin korkusuzca karşı çıktığı Hıristiyan rahiplerle aynı şekilde düşünüyordu. Fakat bu sefer diyalektiğin kaprisli sularında yol almak akıllıca olmazdı. Yaşlı filozof, kaya gibi kendinden emin birinin karşısındaydı. Basit ve süssüz. Belki dar görüşlü. Önündeki bu inançlı kayayı çatlatmak için daha fazla güce ihtiyacı vardı. Bu güç bütün bilgi birikimini kullanmasını gerektirebilirdi. Philopon düşmanını acındırmayı iyi bilirdi. Eğer Amr çocuklarından biri veya boş kafalı bir aptal olsaydı, biraz bilgiyle onu büyüleyebilirdi. Ama Amr ne aptaldı ne de kendi çocuğuydu."

"Şeytan hepimizin içinde general, belki bu rafların içinde de vardır. Ama Tanrı bize iyiye faydalı olana duyulan sevgiyi de verdi. Onun bizim için yarattığı evrenden daha güzel ve faydalı ne var? Çevrende gördüğün bu yazıların zamanın başından beri çoğaltmaya çalıştığı sadece güzellik ve faydadır."

"Kuran'ın söylediklerine ekleyecek sözü olan bir kitap var mı?"

"Bilmiyorum, çünkü senin kitabını okumadım. İnan ki pişmanım."

"Eğer hiçbir işe yaramıyorlarsa neden boşu boşuna onları tozun içinde tutmaya devam edelim?"

"Yargılamadan, yakmadan önce Amr, en azından onların neden bahsettiğini öğren."

"Peki öyleyse, anlat. Beni ikna etmeye çalış."

"Ben yaşlı bir adamım oğlum ve çok şey gördüm. Ama nereden başlayacağımı bilmiyorum. Yardım istememe izin verir misin? Yaşlılık, çok bilgi, sana istediklerini söyletemez, sadece gençlik yapabilir bunu."

"Kim bu genç insanlar?"

"Bir Yahudi ile bir kadın."

IV.

Hypatie ve Rhaze hızlı adımlarla avludan geçip kütüphaneye girdiler. Amr genç kadını görünce ayağa kalktı, ama Hypatie ağzını açmasına zaman bırakmadı. Ona meyveleri üzerinde bir zeytin dalı uzattı ve hareketini kibar bir reveransla süsledi.

"Eğer bölgemizin efendisi olmak istiyorsanız Amr, öncelikle sağlığa iyi gelen zeytinin pütürlü gövdesini okşamayı öğrenin ve ona altın sarısı yağı veren meyvelerini esirgememesi için yalvarın. Ve üzüm salkımlarını bir kadını öper gibi öpmeyi de öğrenin ki sizi bir gün şarabın sarhoşluğuyla zevke boğsun. Tıpkı adamlarınızla konuştuğunuz gibi konuşmayı öğrenin buğday tarlalarıyla; başaklan en güzel zaferlerinizden biri gibi size ekmek verecek. Buğdaydan, şaraptan, zeytinyağından barış doğar, kitap doğar."

Amr bu sözlerden etkilendi, ellerini birleştirdi ve boynunu büktü.

"Bu rutubetin ve tozun içinden nasıl böyle bir zerafet, böyle bir şiir doğabiliyor? İyi bir koca ve çocuklara sahip olmak için yaratılmış sizin gibi bir kadının... kitapların arasında kaybolarak eski bir papirüs gibi solup gitmesi doğru mu?"

Hypatie rahatsız olmuştu:

"Eğer bu yaptığınız bir evlenme teklifiyse general, bana biraz kaba geldi. Oysa amcam sizden kibar ve ağırbaşlı biri diye söz etmişti."

"Bağışlayın, ben yalnızca bir askerim ve şu çorak yaşamımda güzellikle bilimin birleştiği bir kadın görmedim."

"Yunanlılara güvenmeyin Amr," diye şaka yaptı Philopon. "Onlar buz gibi dondururlar, eritmezler."

"Demek Yunanlısınız? Bense Mısır topraklarındayım sanıyordum."

"İskender bu kenti kuralı," diye müdahale etti Rhaze, "neredeyse bin yıl oluyor ve denebilir ki bütün İskenderiye Okulu biraz İskender'e biraz Firavuna çekmiştir."

"Peki sen kime çektin Yahudi?"

"İbrahim'e general, tıpkı senin gibi. Bütün İsrail oğulları İsmail oğullarının kardeşidir. Biz kitabın çocuklarıyız. Sen ve ben." Amr elinin bir hareketiyle rafları gösterdi:

"Peki bu kitapların Allah'ın peygamberlerine yazdırdıklarına yeni sözler ilave etmesine ne diyorsunuz?"

Philopon yeğenine ve hekime umutsuz bir ifadeyle baktı. Bu adamın ruhunu açabilmek, kütüphaneyi kurtarabilmek için onların gençliğinin enerjisine ve cesaretine ihtiyacı vardı; Çünkü artık ondan geçmişti. Rhaze'ye kulak verdi.

"Bütün kitaplar kutsal esindir, çünkü her şey güzelliğini yaratılışdan alır."

Zavallı! Philopon'un birkaç saat önce yaptığı şeyin aynını yapıyordu, gereksiz bir tartışmaya giriyordu. Oysa Amr hedefine ilerleyen bir ok gibiydi, Allah uğruna, önceden yazılmış bütün değerleri inkâr ediyordu.

Bereket versin ki Hypatie konuşmanın onun yabancısı olduğu bir alana gittiğini anlamıştı. Bu çöl adamlarının hayale, şiire, güzelliklere olan eğilimlerinin ününü duymuştu. Bu Amr'ın üzerinde işe yarayabilecek tek şeydi. Dalkavukluksa asla sökmezdi.

"Sizin için savaşçıların en cesuru, ama aynı zamanda en merhametlisi diyorlar. Namınız çölleri ve denizi aşıp ta Bizans'a dek gitmiş. Herkes size inanıyor ve saygı gösteriyormuş. Kuşkusuz İskender yaşasaydı, kendine sizin gibi bir komutan isterdi. Onun kurduğu kentin efendisi olmanız bana doğru geliyor."

Amr biraz dudak bükerek iltifatlara tok olduğunu gösterdi. Hypatie devam etti:

"Hizmetçilerimden biri, benden habersiz kendini tehlikeye atarak teğmenlerinden birini görmeye gidiyor, bana anlattığına göre kahramanlığınız kıyas kabul etmezmiş. Bilgeliğinizi büyükbabanızdan almışsınız. Kabile reisi olan büyükbabanız, bilge ve kutsal biriymiş. Son yıllarını yıldızları seyrederek ve meditasyonla geçirmiş. Çocukluğunuzu onun yanında geçirdiğiniz doğru mu?"

"Teğmenim hizmetçinize yalan söylememiş, güzel bayan. Ne yazık ki büyükbabam peygamberin çağrısını işitemeden öldü."

"Onu Aristoteles'de işitemedi. Bununla beraber gösterdiği insanlıkla o da cenneti, en az büyükbabanız kadar hak ediyor."

"Bu yazılı olsaydı   Ama amcanızın yaptığı gibi şu Aristoteles'den tekrar tekrar bahsederek bıktırmayın beni. Onun dediğine bakılırsa bu yer sadece şu can sıkıcı adamın eserleriyle dolu."

Rhaze ve yeğeni birbirlerine bakıp kahkahayı basınca Philopon uzun sakalının içinden homurdanarak hoşnutsuzluğunu belirtti. Amr'ın gerginliği bu gösteriyle kaybolmuştu:

"Yapmayın gençler, yaşlılar için biraz daha saygı lütfen ve tabii onların tuhaflıkları için de. Bana gelince ben her iki yaşı da dengeliyorum."

Hypatie bu son cümlede genç hekime karşı bir kıskançlık sezdi. Gerçekten Rhaze ona aralarında arkadaşlıktan başka bir şey varmış gibi davranıyordu. Hafifçe ondan uzaklaştı

"Büyükbabanızın başarılarıyla gururlanıp gururlanmayacağınızı bilmiyorum," dedi, "ama eminim sizi buradaki şu yedi yüz bin kitaba sahipken görseydi, burayı yıkmadan önce bir kez daha düşünmenizi isterdi."

Generalin yüzünden bir düşünce bulutu geçti. Bu insanlara kararı kendisinin değil, Halife Ömer'in vereceğini nasıl anlatmalı? Elindeki tek kanıta tekrar sarılmakla yetindi, üstelik bu tartışma ona gittikçe daha ilgi çekici gelmeye başlamıştı.

"Bu kitaplarda Peygamberimizin bize öğretmediği ne var?" Hypatie'nin yüzü kızgın bir çocuğunkini andırıyordu. Böyle daha da çekici görünüyordu.

"Rica ederim bırakın şu lafları. Söyleyin bana büyükbabanız şu beş soruyu cevaplamayı ister miydi: Evrenin merkezi neresidir? Gezegenler ne şekilde hareket ederler? Senin ve benim üstünde yaşadığımız gezegenin biçimi ve boyutları nelerdir? Ay, ışığını nerden alır? Gökte kaç tane yıldız vardır?"

"Ne kadar tanıdık. Ben ve büyükbabam tepelere uzanır ve yıldızları sayardık. 0 da kendine aynı soruları sorardı. Kendi susuzluğunu bana da geçirdi. Cevap hâlâ bu duvarların arasında mı? Bunca şeyi bir araya getirme zahmetine neden katlanılmış?"

"Belki evet, belki hayır; bütün bildiğim bu kitapların sarhoşluğunuzu dindirebileceği. Ama evvela insanların bunca kitabı bir araya getirmek için bin yıl boyunca nasıl uğraşmışlar onu anlatayım size. Nasıl olduğunu bildiğinde belki neden soruna da cevap bulursunuz."

"Güzel bayan, bana anlatacağınız hikâyede yeni bir Babil kulesinden bahsedeceğinize inansam bile, bu sözlerinizin bilgelik yüklü olduğunu kabul ediyorum."

"Bilmeden yargılarsanız Amr, sizin de diğer insanlardan bir farkınız kalmaz. İşte bu yüzden savaşıyorsunuz. Oysa benim anlatacağım bir barış hikâyesi, bilginin hikâyesi, kaba kuvvetin değil."

"Ne de olsa bir kadın hikâyesi."

"Neden olmasın. Kuşkusuz kütüphane de kimsenin sırlarını çözemeyeceği bir kadına benziyor."

Bunu neredeyse fısıldayarak, ateşli ve imalı bir şekilde söylemişti. Amr çok etkilenmişti. Heyecanını gizlemek için öksürerek tok bir sesle:

"Anlatın o halde, en başından başlayarak. Beni inandırabilirseniz bende halifeyi tüm bunları korumak için ikna

etmeye çalışacağım."

Beni inandır veya büyüle beni güzel büyücü, diye düşündü asker. Kendini uğursuz bir cazibenin etkisi altında hissediyordu. Devam etti:

"Öncelikle bana Tanrı'nın yedi günde yarattığı evreni, dana derisi veya bitki yaprakları üstünde, aptallık veya kibirle yeniden kurmak isteyen bu delilerin kim olduklarını anlatın."

"Size kütüphanenin kuruluşunu anlatması için," dedi Hypatie, "amcamı dinlemelisin. O kütüphaneyi dünyadaki herkesten daha iyi bilir. Hatta kurucularını bizzat tanıdığı bile söylenebilir," diye gülerek ekledi.

Amr bu duruma bozulmuştu. Hypatie'nin sesi büyüleyici bir müzik gibiydi. Arap bu yüzden yaşlı adama da katlanacaktı. Yaşlı adamın sesi, birlikte yıldızların gizemini çözmeye çalışan büyükbabasının bilge sesine hiç mi hiç benzemiyordu.

MILLENIUM

Rulolardaki Evren
(Philopon'un ilk dersi)

«Kütüphaneden önce şehir vardı. Görüyorsunuz Amr, bir şehrin doğuşu çoğu zaman canlı bir varlığınkine benziyor. Tıpkı insanlar gibi üreyen, meyve veren ve bazen ölen.

İskender, Mısır takviminin Tybi ayının yirmi dördünde kentin sınırlarını çizdiğinde sadece yirmi üç yaşındaydı. Mısırın hâkimi ve 'dört yönün efendisi' unvanını aldıktan sonra kendi adını taşıyan büyük bir Yunan kenti kurmaya karar verdi. Mimarı Deinocrates ile toplantılarında bazı arsaların sınırları çizilirken uyuyakaldı, rüyasında ona bir görü geldi. Kutsal bir adam ona Firavun adlı adaya gitmesini söyledi.

İskender hemen uyandı ve Firavun adasına gitti. Firavun, o zamanlar henüz bir adaydı ve ana kıtayla bağlantısı dar bir yoldan ibaretti. Mimar adanın çalışmak için uygun bir yer olduğunu gördü, İskender ondan bir kent planı çizmesini istedi. Deinocrates yanında tebeşiri olmadığı için, hatları siyah bir zemin üstüne çizdi, sınırlar düz çizgilerle ve İskender'in sürekli giydiği bir Yunan pelerini şeklinde çizilmişti. İskender plandan çok etkilendi. Ama daha sonra, dört bir yandan gökyüzünü bir bulut gibi kaplayan kuş sürüleri geldi ve şehrin çizilmiş sınırları üzerine kondular, ve undan çizgileri yok ettiler. İskender bu alamete şaşırdı ve kahinlere başvurdu, ama onlar inancını korumasını öğütlediler.

Fatih, şehrin inşaa emrini verdi. Şehrin büyük bölümü temellerle donanınca ve sınırları belirlenince kale duvarlarına beş harf yazdırdı: A, B, T, A. E. "A" İskender'in yunancası Alexander içindi, "B" basileus içindi ki kralı simgeliyordu, T da ırkı temsil ediyordu, "A" tanrı, "E" ise kurtuluş anlamına geliyordu. Gerçekten İskender alfabenin harfleriyle adlandırılan mahallelere bölünmüş, eşi emsali olmayan bir kent kuruyordu. Başta aklında tek bir şey vardı: Eski öğretmeni Aristoteles'in dersleri. Filozofun sadece *Politika* adlı kitabını okumak bile,

şehrin neden düşman, zararlı bir bataklığa kurulduğunu anlamaya yeter.

Büyük İskender, dünyanın geri kalan yerlerini de fethetme uğraşına döndü, kurduğu şehrin tamamlanmasını görecek kadar yaşayamadı. Aristoteles meşhur öğrencisinin kurduğu, hayallerindeki ideal şehri hiçbir zaman göremedi. Filozof, İskender'den bir yıl sonra sürgündeyken öldü. Onu Atina'dan kenti on yıl bir baskı rejimiyle yöneten, yine ünlü öğrencilerinden Phaler'li Demetrios kovdurmuştu.

Demetrios'dan yana olan ve en az onun kadar tanınan başka bir öğrencisi olan Batlamyus burada bir saltanat hayatı sürüyordu. İskender'in en iyi generaliydi. Gerçekte onun üvey kardeşi olduğu ve filozofun onlara birlikte ders verdiği söyleniyordu. Büyük fatihin ölümünün ardından, I. Batlamyus, imparatorluğun diğer bölgelerindeki generallere karşı yaptığı savaşlardan sonra, Firavunların eski ve zengin toprağı Mısır'da kendi krallığını kurdu. Barış ve refahı getiren bilge bir hükümdar oldu.

Batlamyus tahta geçtiğinde, İskenderiye kocaman bir inşaatı andırıyordu. Şehir tapınaklarla, depolarla, tavernalarla ve genelevlerle dolup taşıyordu. Katran, yağ, çirkef, dışkı ve ter birbirine karışıyor, sokaklardan dayanılmaz kokular geliyordu. Batlamyus eski piramit bilginlerinin bilgileriyle, Aristoteles'in Yunan mantığını birleştirerek bu mükemmel şehir geometrisini elde etti. Atlılarının şehri bu kadar kolay işgal edebilmesini, sanırım bu geniş ve geometrik sokaklara borçlusun. Denizin üstüne bir köprü yaptırarak bin yıldır geceleri yanan ateşiyle fırtınaya yakalanmış sayısız gemiyi kurtaran deniz fenerinin yapılmış olduğu Firavun adasını da ana karaya ve kente bağladı. Etrafındaki kitapları yazan mimarlar, mühendisler ve geometriciler olmadan böyle bir harikanın yaratılabileceğine nasıl inanırsın Amr? Firavun kulesini inşa eden bu kitaplardır, birçok denizcinin hayatını boğularak ölmekten kurtaran bu kitaplar.

Batlamyus bir kütüphane oluşturmak istemesinin sebebi sade bir bilgi aşkı değildi. O her şeyden önce iyi bir yönetici olmak, bunun için de yasalar, siyaset ve tarih üstüne yazılmış her şeyi okumak istiyordu. Bu yazıları ve kitapları bir araya getirmek zor olmayacaktı. Yunanlılar Solon'un bilinen ilk anayasayı yazmasından beri bu konularla ilgileniyorlardı. Ama kral, Aristoteles'in ölümünden beri sadece bir tek kişinin iyi yönetim ve krallıkla ilgili ruloları bildiğine inanıyordu: Eski okul arkadaşı Demetrios. Şaşırtıcı bir durumdu bu. Çünkü o, zaman içinde, İskender'in halefi Kassandra'nın desteğiyle Atina'da bir tiran olmuştu. En azından Atinalılar öyle olduğunu öne sürüyorlardı. On yıllık mutlak iktidarı boyunca Aristoteles'in Platon'un Akademisini model alarak kurduğu Lise'sine olan desteğini yüzüne vurdular. Onların küçümseyen gözlerinde pis bir yabancıdan başka bir şey değildi.

Bir gün İskender taraftarlarınca kışkırtılan bir ayaklanma tehdidi yüzünden Atina'dan kaçmak zorunda kaldı ve sürgünün sefaletine battığı Tebai'ye sığındı. Batlamyus onu yanına çağırdığında beraberinde getirdiği tek şey, öğretmeninden aldığı bilim, hatiplik yeteneği ve iktidar deneyimiydi. Kral onu, adaları çeviren bentlerle korunan, gemilerin sığınması için tamamen kapalı bir koy içindeki limana bizzat kendi gelerek gösterişli bir törenle karşıladı. Broucheion'a, kentin sarayın olduğu sur içi mahallesine birlikle girdiler. Surlar yalnızca İskender'in mezarını değil, Yunan ve Mısır tanrılarının heykellerini ve onlara adanan tapınakları koruyordu. Bu tapınakların en geniş ve en uzunu Museslere, ritim ve sayılan temsil eden bu tanrıçaların temsil ettikleri bilimlere ve sanatlara adanmışlardı. Ama kentin ortasındaki Müze'nin mahfelleri, rafları ve dolapları Batlamyus'un seferlerinden getirdiği rulolar dışında bomboştu.

"işte senin yeni krallığın," dedi kral, Atina'dan sürülmüş eski tirana. "Uyrukların henüz burada değil. Onları dünyanın dört bir yanından getirtmek zorundasın. Bütün ülkelerin idarecilerine ve hükümdarlarına sahip oldukları kitapları istediğimi belirten bir mesaj yolladım. Mısır'ın zenginlikleri dillere destandır,

ellerindeki eserleri bunlarla değiş tokuş etmek isteyeceklerdir. Senin krallığın bu kütüphane, halkın bu kitaplar olacak. Bakanları, generalleri, rahipleri ben, filozofları, dilbilimcileri, matematikçileri, astronomları, geometricileri, mühendisleri, çevirmenleri ve kâtipleri sen seçeceksin. iyi para alacaklar, bu duvarlar içinde yaşayacaklar ve onlardan ne işleri ne de yaşamaları için gerekli şeyler esirgenecek."

Demetrios bu teklifi coşkuyla kabul etti. iktidar hırsıyla ve entrikalarla kaybettiği vakit yüzünden kendine lanet etti. Nihayet şartların zorladığı veya kendine benimsetildiği gibi değil, kendi düşüncesine uygun yaşayabilecekti.

Demetrios Atina'da Lise'yi inşa edenler arasındaydı. Kemerler ve yollarla çevrili bir ders salonu, öğretmenlerin ve öğrencilerin kalacağı hücrelerin bulunduğu bir bahçenin yapılması için gerekli paraların toplanmasına yardım etmişti. Üstelik Aristoteles'in kütüphanesini de inceleme fırsatı olmuştu. Eşi emsali olmayan bir kütüphaneydi bu. Demetrios kendine "Neden," diye sordu, "dünyanın en büyük hükümdarı, efendisi Batlamyus'un zenginliğiyle benzer bir kütüphane de burada kurulmasın?"

O tarihte Yunan kütüphaneleri özel kişilerin sahip oldukları el yazmaları koleksiyonlarından ibaretti. Mısır tapınaklarında da, kimi Yunan tapınakları gibi dini ve resmi metinleri bulundurmaya uygun raflar inşa edilirdi. Kral dünyada yazılı ne varsa onları bir araya getirmek, dağınık koleksiyonları tek bir kütüphanede toplamak istiyordu.

Yer ve şartlar böyle bir girişim için mükemmeldi. İskenderiye, Filozofun düşlediği ideal şehirdi: Tüm ticari ve kültürel değişimlere açık, büyük bir liman, tıpkı senin gibi savaşçıların ve tüccarların şehri, sevgili Arar.

Ne var ki, iskender'in bölünen imparatorluğunun kralları, prensleri, tiranları, generalleri, satrapları, veliahtları ve hanedanları Batlamyus'un bu çağrısına cevap vermediler. Oysa İskenderiye’nin efendisi giderek gücünü artırıyordu. Artık

Mısır'dan başka Tunus'un Filistin'in Kıbrıs'ın ve Girit'in de efendisiydi. Diğer hükümdarlar onda yeni bir Firavun görüyorlardı ve kendilerinden istediği kitaplarda saklı, kılıçlarını paramparça edecek güçte, esrarengiz ve korkutucu bir zırhın varlığından şüpheleniyorlardı. Haksız da sayılmalardı...

Bunun üzerine Atina'nın eski efendisi kütüphaneyi zenginleştirmek için sert yöntemlere başvurdu. Atina Eurípides, Achilles ve Sophocles'in eserlerini ödünç vermeyi kabul ettiğinde eserleri kopyalattı ve geriye kopyaları yollayıp orijinal metinleri elinde tuttu. İskenderiye limanında iskeleye yanaşan her gemideki kitaplara el koyma emri verdi. Kitapların kopyaları çıkarılıp geri verilerek orijinallere el kondu. Gemilerden elde edilen ganimetlerle kısa zamanda bir kütüphane kuruldu, Yani, ilk koleksiyonu gemilerle gelmişti.

Öte yandan, Demetrios, tüccar ve satıcıların her birine hesap açtı. Tüccarlar büyük bir lütufla karşılaşmış gibiydiler. İskenderiye’ye kitap getirmek, buğday ambarlarına, zümrüt madenlerine, Mısır kumaşlarına ulaşmanın en kısa yoluydu artık. Bütün şehirleri, sarayları, zengin evlerini soyuyorlar, okumadıkları, ama bir itibar ve zenginlik belirtisi olan el yazmalarını ipek sandıklarının içinde sergiliyorlardı. Üstelik, tüccarların kesesinden hiçbir şey çıkmıyordu. Bağışçılarına eserlerinin kopyasını güzel ciltler içinde tekrar geri getireceklerine dair sembolik bir garanti veriyorlardı. Bu insanların çoğu için orijinal bir eser yerine bir kopyaya sahip olmanın hiçbir farkı yoktu. Kütüphaneleri bir saygı ve hayranlık nesnesi olmaya devam ediyordu. Yeni Firavunun kütüphanesine faydası dokunan tüccarların adlarının orada sonsuza kadar yazılı kalacağını bilmek de cabasıydı.

Bereket versin ki bil insanlar doymak bilmez kitap âşıkıydılar. Okumak derin bir zevk, bir bilgelik veya en azından faydalı bir işti onlara göre. Kitapların bakımını yapmak onlar için bir ibadetti. Demotrios, Batlamyus'un ona emrettiği gibi bütün bilim adamlarını, âlimleri İskenderiye'ye, kütüphanenin olduğu Müze'de yaşamaya ve çalışmaya çağırdı. Ne din ne politika,

hiçbir şey araştırma özgürlüğüne engel olmayacaktı. Tek bir şart koşuluyordu: Yalnız gelmeyecekler, kitaplarını da beraberlerinde getireceklerdi. Bu kitaplar sadece kendilerinin kullanımında olmayacak, diğerlerine de hizmet vereceklerdi.

Bu âlimler akın akın geldi, peşlerinden de öğrencileri. Bununla da kalmadı, öğrenmek veya dünyanın harikalarını bizzat keşfetmek isteyenler de geldiler. Dünyanın en büyük kütüphanesi işte böyle kuruldu.

Batlamyus devlet ve orduya dair işlerden arta kalan zamanlarında kütüphaneye gidiyor, Demetrios'u teklifsizce kucaklıyor, tıpkı öğretmenleri Aristoteles'in onlara yaptığı gibi uzun uzun sohbet ederek bahçede dolaşıyorlardı. Tıpkı benim seni ve genç dostlarımızı yürümeye davet edişim gibi Amr. Yürümek dilimizi ve düşüncelerimiz çözer. Kendi üzerine yoğunlaşıp oturan bir adam egoisttir.

Batlamyus ve Demetrios çoğunlukla kralın kendileriyle gelmesini istediği bir bilgin ile işte bu yolda yürüyüş yaparlardı. Kralın ilk sorusu daima aynıydı:

"Şimdi kaç kitabımız oldu sevgili dostum Demetrius?'"

İki yıllık bir birikmeden sonra kütüphaneci şöyle cevaplamıştı onu:

"Beş yüz bine yakın, majesteleri. Ama Etiyopyalılarda, Hintlilerde, Perslerde, Elamlılarda, Babillilerde, Asurlarda, Kaidelilerde, Fenikelilerde ve Suriyelilerde hâlâ büyük bir miktar kitap bulunduğunu işittim."

"Bütün dünyada kaç tane kitap vardır?"

"Doğrusunu isterseniz bilmiyorum. Öklit'e sormak lazım."

Böyle söyleyerek sessizce yanlarında yürüyen genç adama döndü. Öklit yirmi beş yaşından daha büyük olamazdı. Yakışıklıydı ve dünyanın tanıdığı en büyük matematikçiydi.

Anlatış tarzımın kusuruna bakma sayın Amr. Titrek, bunak, kel, koca göbekli, sakallı, kan çanağına dönmüş gözleri bozuk, sırtı

taşıdığı bilginin altında kamburlaşmış ve asla âşık olmamış, hiç gülmemiş, hiç şarkı söylememiş bir ihtiyarın kıskançlığı belki. Bir de yeğenimin güzelliğine bak. Keşfetmek, önermelerin, savların ve varsayımların gücüyle, taze bir zihin ve coşkuyla önüne gelen her konuya cesaretle atılmak yalnızca gençlere özgü bir şeydir. Sonra... Zamanı geldiğinde Hypatie Öklit'i benden daha iyi anlatacaktır.

Genç ve yakışıklı Öklit'e gelince, o kahkahalarla güldü ve:

"Bunu bilmeyi ben de çok isterdim. Ama önce dünyada kaç dil ve onları iletmek için kaç yazı olduğunu bilmem gerekir."

"Bana en azından tahmini bir şey söyleyin."

"Şu anda, Indüs'ün kıyısında bir şair destanının son kelimesini yazıyor, Sirakoza'da bir geometrici mimari bir çizime başlıyor. Dünyada gökteki yıldızların sayısı kadar kitap var. Her gece yeni bir tane keşfediyoruz.'"

"O zaman bana gökyüzünde kaç yıldız olduğunu söyle."

Biraz canı sıkılan, ama bilgisizliğini itiraf etmeyi reddeden Öklit cevap verdi:

"Pisagor'un öğrencileri beş köşeli bir yıldızla bilinirler. Çünkü beş birliğin ve uyumun sayısıdır. O halde... "

"O halde," diye sözünü kesti kral, "kitapların sayısını beş yüz bin olarak belirliyoruz. Bu sana mantıklı geldi mi Demetrios?'"

"Beş yüz bin bir majeste. Elbette sizin bana daha önce yazacağınızı söylediğiniz *İskenderiye Tarihi'ni* de dahil ediyorum."

Batlamyus'un az önce sözünü ettiğim, topladıkları kitaplarla itibar peşinde koşan kurumlu zenginlerden olduğunu sakın sanma Amr. O bir Fatihti. Ama İskender’in aksine o ülkelere hükmetmeyi istemiyordu. Akılların evrenine hükmederek saygın bir mirasçı olduğunu gösteriyordu. Topladığı bütün bu bilginin yararlanmak isteyen herkese açık olacağını umuyordu. İskender güneşin doğduğu yeri bulmak istiyordu. Batlamyus ise güneşin şehrinden doğmasını istiyordu. Oğlu ve peşinden gelenler onun

başlattığı bu hareketi sürdürdüler. Hanedanın başlattığı bu gelenek ölmedi. Büyük bir tasarıya dönüşen bu şey, sana bir despotun kaprisi gibi gelebilir. Oysa kral kentin dünyaya ışık saçmasını istiyordu. Bilginin kutsal ışığını.

Amr Felsefe Öğreniyor

"Aristoteles'in düşlediği ideal şehirden bahsediyordun," dedi Amr çevresine hayran hayran bakarak. "Hz. Muhammet Mekke'yi kutsal şehrimiz yaptı. Kendi yağıyla kavrulan, denizden ve ticari hırslardan uzak Mekke'yi. Mekke senin filozofun hayal ettiğinin tam tersi. Onun biz Müslümanlara, öğretecek neyi var?"

"Aristoteles, iyi idarecinin daima ölçülü, mümkün ve uygun olanı yapması gerektiğini söylerdi."

"Peki Batlamyus'un kütüphanesinin efendisine düşüncesine ne gibi bir faydası vardı?"

"Diğer halkların kitaplarını toplamak onları daha iyi anlamaya yarıyordu, böylece onlarla daha kazançlı ticari ilişkiler kuruyordu."

"Gökteki yıldızlar kadar kitaba sahip olmak! Allah'ın nezdinde bundan daha ölçüsüz, daha imkânsız daha uygunsuz bir şey bilmiyorum!"

"Kitaplar her şeyden önce eğitime hizmet ederler. Aristoteles şehirlerin en iyisinin, yurttaşlarına eğitimle erdem aşılayan şehir olduğunu söylerdi."

"Bu yönetenlerin de erdemli olmasını gerektirir."

"Neredeyse kelimesi kelimesine Büyük Filozofun sözlerini söyledin. Batlamyus, Kutsal Kitaptaki Davut ve Süleyman kadar erdemli ve bilgeydi."

"Küfür ediyorsun yaşlı adam. Davut ve Süleyman Allah'ın sözüne itaat etmişti."

"Biliyor musun," diye araya girdi konuşmanın tehlikeli bir yöne gittiğini gören Rhaze, "Batlamyus üçümüzün de kabul ettiği Tevrat'ı okurdu. Batlamyus onu Yunancaya çevirtti. Bu gerçekten bir mucizeydi"

"Sana inanmıyorum Yahudi, çünkü sen Allah'ın vahyini bile bile değiştirmiş bir halktansın."

"Rhaze doğruyu söylüyor," diye Amr'ı şaşırtan içten bir sesle bağırdı Philopon ve Hypatie.

"Belki fazla yargılayıcı davrandım," diye hatasını kabullendi Amr. "Ama neden siz Yahudiler aynı Tanrı'ya inanan bizlerin inancını saflık veya daha kötüsü küfür olarak görüyorsunuz. Sadece yoksul ve cahil göçebe çobanlar olduğumuz için mi? Tek sahip olduğumuz tapınak kuru çöl olduğu için mi?"

"Bu kadar yoksul olduğunuzu bilmiyordum, sayın tüccar," diye alay ederek araya girdi Hypatie. "Eskiden buraya geldiğinizde yüz yirmi deveniz ne kılıç ne Kuran, sadece yumuşacık ipek ve hoş kokulu esanslar taşıyorlardı. Cehaletinize gelince, bu tartışma boyunca onun göreceli olduğunu ispatlamadınız mı?"

"Seni hain!" diye bağırdı Amr gülerek. "Gittikçe alaycı ve aldatıcı oluyorsun. Beni bu sözlerle kandıracağını mı sanıyorsun?"

"Sizi kandırmaya çalışmıyoruz," dedi genç kadın ciddiyetle, "sizi ikna etmeye çabalıyorum. Bu yeri yok etmenin, Allah'ın ve insanlığın huzurundaki en büyük suç olduğuna inandırmaya çalışıyorum. Batlamyus'a kurtarıcı dediler, çünkü birçok defa İskenderiye'yi yanlış şeylerden kurtardı. Ama ben bu adı, bir yağma ve yıkım çağında dünyanın bütün bilgilerini kurtardığı için hak ettiğini düşünüyorum."

"İnsanların geleceğinin, geçmişin deneyimleri üstüne kurulacağına mı inanıyorsun?"

"Bu doğru ve kütüphaneyi bağışlayarak sen de bu güzel adı taşıyabilirsin: Kurtarıcı Amr."

"Eski bir tüccar olarak yapmayı yıkmaya yeğlerim. Ama tekrar ediyorum, sizin kütüphaneniz bana Babil Kulesi'ni hatırlatıyor. Dünyadaki bütün yazıları toplamak göğe ulaşmayı istemek kadar büyük bir suç. Allah'ın bu kibirlerinden dolayı cezalandırmak için onları yeryüzünün dört bir yanına dağıttığı

ve bir daha birbirleriyle anlaşamasınlar diye dillerini karıştırdığı bizzat sizin kitabınızda yazmıyor mu?"

"Kitap bazen sözcüklerle oynar," diye müdahale elti Rhaze. "İbranice'de 'Babil' kelimesi ve 'karıştırmak' fiili sesteştir.

"Varsa yoksa laf cambazlığı! Eğer senin kitabın tanrının sözüyse sadece bir tek gerçeği söyler."

"Sana Tevrat'ın Yunanca'ya çevrilişinden söz ettiğimde anlatmak istediğim tam olarak buydu. Bana yetmişlerin İncil'inin mucizesini anlatmama izin ver."

"Olur, ama yarın. Ve anlamlı konuşmanı istiyorum, aksi takdirde anlattıklarının beni ikna edeceğinden kuşkuluyum."

Üç İskenderiyeli nezaketle eğilerek çekildiğinde, Amr, Ömer'i ikna edebilmeyi umdu. Ona yüklenen suçu yeniden işlemeye cesaret edecek miydi? Peygamber'in son yazılarını yakacak mıydı?

Yetmişlerin İncili

(Rhaze'nin ilk eleştirisi*)*

«Çeşitli dillerde yazılmış eserler her gün İskenderiye'ye akmaya devam ediyordu: Suriye ve İran'dan, Sanskritçe ve antik Mısır dilinden. Daha önce de söylediğim gibi, bir tek İbranice eksikti. Kütüphanedeki insanlar onun varlığından bile haberdar değildi. Yahudilerin Aramice konuştuğunu sanıyorlardı. Oysa İbranice aynı zamanda kutsal bir dildi de. Bütün bunların yanında, tek Tanrı'ya inanan ve putperest dinlere ödün vermeyi reddeden bu halka karşı bir güvensizlik de vardı.

O günlerde Batlamyus, hükmettiği topraklarda yarı Yunan yarı Mısırlı Serapis'in mezhebini yaymaya çalışıyordu; ama aynı topraklarda yaşayan iki topluluğun inancını birleştirebileceğinden kuşkuluydu. Dini hoşgörünün öncelikli olduğu bu uygarlık dersini takdir etmelisin Amr. Kral asla Mısırlıların hayvanları kutsal saydıkları dini kılıç ve ateşle kökünden kazımayı tasarlamadı. Elbette, bir Timsaha tatlı yakarışlarda bulunmak veya bir ineğe tapmak bir Yunanlıya hayret verici gelebilir. Ama Zeus değil miydi lo'yu cezb etmek için bir hayvan kılığına giren? Böylece Yunan ve Mısır tanrılarının kavga etmeden beraberce yaşayabileceğine karar verdi. Karşı karşıya gelmektense yan yana olacaklardı. Zaten İskender de bunun örneğini vermişti: Zeus ve koç başlı Ammon'un oğlu olduğunu ilan ettirmişti. Ondan sonra gelen Batlamyus zekice davranarak başka bir evliliği denedi. Yunan Tanrısı Dionysos ile Mısır Tanrısı Osiris'i tek bir potada eritti ve Serapis kültünü yarattı.

Kral kimseyi bu yeni inanca zorlamadı, ama ona hayran olanlar ve yaltaklananlar bu yeni dine şevkle girdiler. Onların arasında Müze'nin kurucusu Demetrios da vardı. Demetrios bu yeni dine katılmakta gecikmemişti ve hemen ayinleri yönetmeye başladı.

Bir gün, kral kütüphanenin koridorlarında dolaşıyordu. Demetrios'un yokluğunda ona Ariste adında bir Yahudi görevli eşlik ediyordu. Batlamyus alışmış olduğu gibi yine toplanan kitapların sayısını sordu.

'Yüz bin kadar haşmetlim. Ama hâlâ edinemediğimiz kutsal kitaplar var. Mesela tek ve evrensel bir tanrıdan bahseden Tevrat gibi."

Batlamyus diğer bütün kitaplarda olduğu gibi Tevrat'ın da derhal en iyi uzmanlar ve hahamlarca Yunancaya çevrilmesini emretti.

Oysa Demetrios bunu hiç hesaba katmamıştı. İlk olarak krala verdiği sözü yerine getirememiş oluyordu: yani dünyadaki bütün kitapları toplayıp tercüme ettirememişti. Demetrios, en büyük rahiplerinden biri olduğu Serapis inancına şiddetle saldıran bu tek tanrılı dinin yayılmasından endişe duyuyordu. Ayrıca Mısır halkının çoğunluğu İskenderiye'de yaşayanların Yahudilere karşı kökü eskilere dayanan tarihi bir hınç duygusu olduğunu da biliyordu. Lütuf olduğu açık seçik belli olan böyle bir davranış, sık sık çevre kasabaları kenar mahalleleri sarsan ayaklanmalara yenilerini ekleyecekti. Demetrios bunu çok gereksiz bir jest olarak değerlendirdi.

Ama Müze'nin efendisi kitabı reddedişinin gerçek nedenini bir türlü itiraf edemiyordu: Yunanistan'ı terk ederken ettiği yemine rağmen politik entrikalara olan zaafına yeniden esir düşmüştü. Hayatını görevine adamak yerine tekrar komplo kurmaya başladı. Öncelikle yaşlanan kraldan sonra kimin geleceği konusuna karışmaya başladı.

Bunu kralın ilk karısı olan Euridice için yapıyordu. Euridice İskender'in çürüyen filizlerinden biri haline gelen bir generalin kızıydı. Bu evlilikten dört çocukları olmuştu. Ama bu Batlamyus'un kayınbabasıyla savaşmasına engel olamamıştı. Batlamyus Libya'yı ele geçirince Mısır'la birliği pekiştirmek için yerel bir yöneticinin kızı olan Berenice ile evlendi. Euridice gün geçtikçe Batlamyus için önemini yitirirken, Berenice hızla

İskenderiye'nin en etkili kişilerinden biri haline geldi. Halk içinde birçok yandaşı vardı; ama Demetrios bunlardan biri değildi. İşte o günlerde Berenice krala bir erkek çocuk doğurdu. Kral çocuğa Batlamyus adını vererek bir bakıma ilerde taht için varis olarak onu seçtiğini de göstermiş oldu.

Demetrios kralı düşüncesinden caydırmayı denedi ve kendi seçiminin Euridice'in en büyük oğlundan yana olduğunu belirtti. Yunanlı kibri, İskenderiye'de günün birinde kara tenli bir yabancının, bir barbarın hüküm sürmesini kabullenemiyordu. Batlamyus eski arkadaşını gayet soğuk bir tavırla kitaplarının arasına geri gönderdi. O günden sonra kütüphaneci kralın ölümünü dilemeye başladı. Daha sonra krallık naibi olacak, Berenice ve oğlunu yok ettikten sonra tahta birinci kraliçenin büyük oğlunu, gerçek bir Yunanlıyı geçirecekti. Bu süre içinde Berenice de Yahudi olduğu için Ariste'nin teklifini reddetti.

Ariste ikinci kraliçenin bir yakınıydı. Tıpkı Yunan kültüründen etkilendiği ve eski peygamberlerden hoşa gitmeyecek biçimde bahsettiği için Kudüs'ten sürülen şair Callimacos gibi, o da Libya'dan kraliçeyle beraber gelmişti. Dinine ilişkin hiçbir şeyi reddetmiyor kaplıcalara giderken sünnetli olduğunu gizlemeye bile gerek görmüyordu. Aksine bütün istediği kendi inancını bu topluluk içinde yaymaktı. Aslında biraz sana benziyordu Amr.

Demetrios'un haksız geri çevirişinden sonra Ariste öfkelendi. Saray entrikalarından nefret etmesine karşın Berenice'e gitti ve şikâyet etti. Kraliçe de bunu geciktirmeden krala iletti. Kral kütüphaneciyi uzun uzun azarladı. İşte bu, iki gençlik arkadaşının dostluğunun sonu oldu. Eski danışman gözden düştü ve kütüphane yaşantısına geri döndü. Kendi eseri ona bir hapishane olmuştu. Kral kararını vurgulamak için Berenice'in oğlunu tahta ortak etti. Müze'deki gezilerinde artık krala o eşlik edecekti. Demetrios kaybetmişti.

Ariste kısa zamanda kütüphanede etkili biri haline geldi. Genç memurun askere benzer yanı yoktu. Asla savaşmamıştı. Gençliğinin büyük bölümünü, etrafı şairler ve aydınlarla çevrili

Libya Prensesi Berenice'in sarayında geçirmişti. Ariste papirüs ve mürekkep imalatında ustaydı. Ama bu işi ilk zamanlarda sadece onursaldı. Kendini tamamen Tevrat'ın Müze'ye getirilmesine ve çevirisine adamalıydı.

Bu zor bir iş değildi. Artık İskenderiye'de buna muhalefet edecek kimse kalmamıştı. Tam aksine kral ölmeden önce Musa'nın on emrini öğrenebilmek için işi hızlandırmasını emretmişti. Öte yandan Ariste'nin kutsal metinlere ulaşmasını engelleyen hiçbir şey yoktu. Müze'nin kaynaklarını kullanıyordu. Ona kalan sadece çevirmenleri bulmaktı. Aslında bu da işin en zor kısmıydı.

İskenderiye'de sur içi mahallelerinin yakınına bir Yahudi mahallesi kuruluyordu. Fakat onların kültür olarak Yunanlılardan hemen hiçbir farkı yoktu. İhtiyaç duyduğu çevirmenleri arayacağı yer burası değildi. İskender ve Batlamyus'un Filistin'deki savaşta köle olarak ele geçirdikleri insanlar da değillerdi. İskenderiye'ye gelmeyi kabul edecek çevirmenler bulmak için Kudüs'e gitmek gerekiyordu. Filistin kırk yıldır Yunanlıların elindeydi. Yerel halkın büyük bölümü işgalcilerin getirdiği yeniliklere ayak uydurmuştu. İnsanlar filozofları ve şairleri keşfediyor, stadyumlara ve kaplıcalara gidiyor, Atina'ya dek seyahat ediyorlardı ve bu durum işgalcilerle yapılan evliliklerle pekişiyordu. Kuşkusuz hahamlar ve farisiler müritlerinin kendilerinden ayrılmalarını ayıplıyorlardı. Aslında bu dünyanın bütün dinlerinde böyledir. Yöneticiler dışarıdan gelen her şeyden korkarlar, özellikle iyi ve güzel olan her şeyden. Onların söylediklerinin aksini söylemese bile hakikat onların iktidarını zayıflatır. Doğru değil mi Amr?

Lütfen meraklı tabiatımı bağışla, Ariste'ye geri dönelim. Ayrılmadan önce Kudüs'te reddedileceğinden emin olarak kralı görmeye gitti ve İbranice çevirmenlerinin gelmeyi kabul etmeleri halinde hâlâ köle olan Yahudilerin özgürlüğü için söz aldı. Kendinden önce hüküm süren Firavun'un aksine o Yahudilerin özgür olmalarını, zincire vurulmuş olmalarından daha yararlı görüyordu.

Bu vaatten güç alan Ariste çabucak Kudüs'e gitti. Kenti çocukluğundan beri görmemişti. İskenderiye'ye alışkın olduğu için kentin küçüklüğünden hayal kırıklığına uğradı. Büyük Tapınak ve Sion tepesi Firavun adasına rahatça sığardı.

Onun beklediğinin aksine yüksek yargı heyeti Sanhedrin, Batlamyus'un isteğini zorluk çıkarmadan kabul etti. Bu dini mahkemenin yetmiş iki üyesi gelecekti. Ama büyük kısmı Yunanca bilmiyordu. Temsilcilerini özenle seçtiler: İsrail'in on iki kabilesini temsilen her kabileden altı kişi seçtiler. Muhtemelen tembel bir yazıcının hatası sonucu, daha sonraları onları Yetmişler diye adlandırdılar. Ayrıca neden bu yetmiş iki adamı bir alay saçı sakalı ağarmış ihtiyar olarak gösterdiklerini de anlamıyorum. İhtiyar heyetinde olmak aile reisi veya kabile reisi olmak anlamına gelir. Bunun da yaşla bir ilgisi yok ki! Bu insanlar çok iyi Yunanca biliyorlardı, açık fikirliydiler ve kimi özgürlükleri gelenekle birleştirmişlerdi. Üstelik böyle uzun bir yolculuk ve böyle ağır bir iş için orta yaşta olmaları gerekir.

Yazılanlara göre Batlamyus onları sarayındaki büyük salonda karşılamış. Şereflerine verdiği yedi gün süren şölende onlara tabiat, gökyüzü, erkek, kadın ve iyi yönetim üstüne sayısız soru sormuş. Ve yetmiş iki haham da onu cevaplamış ve Tevrat'ta her şeyin cevabının bulunduğuna ikna etmişler.

Sana sözünü ettiğim hikâyenin bir Yahudi tarafından yazıldığını anlamış olmalısın. Bu tarz övücü edebiyat anlayışı sadece benim dinime özgü değil.

Eğer bu hikâyeyi görmek istersen sana bulunduğu rafı daha sonra gösterebilirim. Adı *Ariste'nin Mektubu,* ama dostumuzun bunu kendisinin yazdığını sanmıyorum. Kitapta yetmişlerden birinin krala kütüphanenin yararsızlığını göstermeyi denediği yazar. Çünkü ona göre zaten her şey Tevrat'ta yazılıdır. Öte yandan asla, ama asla kütüphanedeki diğer kitapların yok edilmeleri gerektiğini öne sürmemişler.

Ziyafetin sonunda yetmişler ve diğer iki kişi - benim de bu olayı yazan tarihçi gibi tembel olduğumu düşünmeni istemem -

kraldan işe koyulmak için izin isterler. Sadece tek istekleri vardır: İşleri bitene dek, putperest bir tapınak olarak gördükleri Müze'de değil yetmiş iki hücrede oturacaklardı. Bu süre boyunca birbirleri dahil kimseyle görüşmeyeceklerdi. Kral isteklerini kabul etti ve onlara buna uygun ve sakin bir yer olan Firavun adasını tahsis etti. O zamanlar fenerin yapımı henüz bitmemişti. Kentle ulaşım sadece bir tek yolla sağlanıyordu ve korunması için fazla askere de gerek yoktu. Savaş zamanıydı ve fazladan harcamalar yersizdi zaten. Tevrat'ın çevirisi bitene kadar fenerin inşaatına ara verilmesini emretti ve hahamların yaşaması için yetmiş iki hücre inşa edildi.

Yetmişlerin bu hazırlıklar sırasında ne yaptıklarını bilmiyorum. Ama İskenderiye'nin onlara birçok güçlük çıkardığına eminim. Örneğin Tevrat'ın ilk beş kitabının Aşil ve Sofokles tarzında tiyatroya uyarlanması gibi. Diğer bütün eğlenceleri kesin olarak reddettiler. Zaten adamlar aile reisleriydiler.

Zamanı geldiğinde adaya kapandılar. Daha sonraları insanlar Batlamyus'un en büyük eserini bitttiğini görmeden ölmesinden dolayı onları suçladı. Kral fenerin yapımı bitmeden ölecekti. Bana kalırsa bu, Yahudilere yöneltilen en saçma suçlamadır. Zaten topu topu iki buçuk ay geciktirdiler inşaatı.

Gerçekten de yetmiş iki günün sonunda, yetmiş iki çevirmen hücrelerinden çıktılar. İşlerini aynı anda bitirmişlerdi. Her biri yedi bin iki yüz rulo çeviri yapmış, yedi yüz yirmişer şişe Kıbrıs şarabı içmişlerdi. Bilmiyorum, Hypatie rakamlar konusunda benden daha iyidir. Ama hikâye diyor ki, çevirileri karşılaştırıldığında hepsinin noktası virgülüne aynı olduğu görüldü. A'dan Z'ye hem de. Bu sence de bir mucize değil mi?

Amr Çevirmen Olduğunu İtiraf Ediyor

"Tevrat'tan çok laubali bir şekilde söz ettin," dedi Amr. "İçinde senin ve benim kabul ettiğimiz yasalar olan kitaptan. Hıristiyanları da unutmayalım," diye ekledi. "Bu yaptığınla günaha giriyorsun."

"Bu kitabı çok ateşli savunuyorsun. Ama aynı ateşle onu yakacaksın da."

"Kelimelerle oynamayı kes artık. Bütün bu kitaplar senin için sadece bir meşgale."

"Onun alaycı maskesine fazla güvenme," diyerek müdahale etti Hypatie. "Maske veya zırh. Rhaze kütüphanede değilken zamanını kentin en yoksul mahallelerinde geçirir. Salgından veya kötülüklerden korkmadan hastaları iyileştirmeye çalışır. Bu hastalıklar az da değildirler: bir kölenin sineklerin akınına uğramış bir çıban yarası, can çekişen bir anne, belki de kolları senin kılıcınla koparılmış bir asker... Bütün bu iğrenç şeyler karşısında bizim tartışmamız ona nasıl gelebilir ki? Onun şu anki neşesi bütün bu korkunç görüntüleri kafasından atmasına yarıyor."

"Davranışımın onaylanması için sana ihtiyacım yok Hypatie," dedi dişlerinin arasından Rhaze. Yüzündeki neşeli ifade tamamen kaybolmuştu.

"Rica ederim, bir kadınla bu şekilde konuşulmaz," diye homurdandı bunun üzerine Amr.

"Sanırım yemek hazır," Philopon konuşmanın hiç de hoş bir yere gitmediğini kestirebilmişti. Şimdi anlayabiliyor musun, neden yetmişlerin hikâyesini okumaktan bıkmadığımı? Çünkü bana göre bu, felsefe ve vahiy'in birleşmesi. Bütün hayatım boyunca bu birleşme için savaştım."

"Ama ben bu yetmiş iki çevirinin aynı olmasında bir mucize göremiyorum," şeklinde homurdandı yine Amr. "Bütün İbranice

sözcüklerin sonuçta bir tek Yunanca karşılığı yok mu?"

"Sana Babil ve karışmak arasındaki sesteşlikten söz etmem ne şaka ne de beyhude bir bilgi gösterisiydi. Yetmişler 'karmaşa kulesi' de yazabilirdi. Oysa bu bir hata olurdu. Aynı hatayı Ariste'nin anlatısında görebilirsin. 'İhtiyar Heyeti' yerine "Yaşlılar Heyeti" demiştir. Sana kardan söz etsem bir çöl adamı olarak ne düşüneceksin? Kesinlikle bir kuzeyli ile aynı şey değil elbette. Bir gün Kuran'ını Yunanca veya Latinceye çevirmeyi düşünürsen, her kelimenin binlerce engelle dolu olduğunu olduğunu göreceksin. En azından Yetmişler'in mucizesi Muhammet'in kitabı için tekrarlanmayacak."

"Bunu daha evvel düşündüm. Hatta bununla bizzat ilgilenmeyi halifeye teklif ettim. Fethettiğim topraklara kutsal kitabı götürebilecektim. Ama o, bunun küfür olacağını söyleyip reddetti. Çünkü Allah peygambere Arapça hitap etti."

"Sadece tek bir dil bilen bir ilah! Evrensellikten bahsetmek için komik bir yol," diye takıldı ona Rhaze.

"Yazık!" diye iç geçirdi general. "Bu kütüphane ve onu kuran adam hoşuma gitmişti. Bana kalsaydı İskenderiye'yi İslam'ın mücevheri yapardım, ama ben sadece bir askerim ve halifenin emrettiklerini yerine getirmeye mecburum. Bana yardım edin ki geçmişin bu ihtişamını ona gösterebileyim. Bana Yetmişlerin hikâyesinden fazlasını anlatın. Bu tıpkı beni etkilediği gibi onu da etkileyecek Bu kitapların Kurar/a ters düşmediğini ispatlamam için bana yardım edin. Belki o zaman o da bütün bunlara saygı gösterir. İçinizden biri dehası küstahlaşan ve yıldızları saymaya kalkan bir gençten bahsetti. Halifeye ondan bahsetmek ne işe yarar? Halife onda sadece şeytanın bir müridini görecek."

"Öklit yıldızları saymıyordu," diye düzeltti usulca Hypatie. "Ama onun bulduğu geometri ister istemez yıldızları gözlemeye yaradı. Aslında sen bile bilmeden Öklit'in bir öğrencisi sayılırsın. Gündüz Güneş'in yoluna gece de yıldızların pozisyonlarına bakarak getirmedin mi ordunu buraya?"

"Öklit'in hikâyesini yarın olduğu gibi anlatırsın. Beklerken huzur içinde dinlenin ve delillerinizi gözden geçirin."

"Aslında düşman sen değilsin Amr, ama senin efendin..." diye düşündü rahatlamış bir şekilde Hypatie. "Bütün mağrur generaller uğruna savaştıkları zafer için ölürler. Kendini koru Çöl Sezar'ı. Kleopatra gibi ben de senin önüne bilginin halısını sereceğim. Medine'yi ele geçirmek için geri döneceksin, tıpkı o efendin Ömer gibi hükmetmek için."

Öklit'in Küstahlıkları
(Hypatie'nin birinci şarkısı)

Öklit'in hayatı hakkında çok az şey biliniyor. Onu tanımaktan onur duyan insanlara göre, çok kısa bir hayattı bu. Yine de ardında bıraktığı eserler olağanüstü hacimli ve değerli. Koca rafa sığdıramıyoruz onları. Öklit'i ilk olarak Demetrios'un yardımcısı dilbilimci Efesli Zenodot kabul etti. Zenodot kütüphaneci unvanını alan ilk kişidir. Zaten Demetrios sadece kütüphaneden değil, tüm Müze'den sorumluydu. Bütün gördüğün bu alan ondan sorulurdu. Kâh bilginler için bir yol, kâh şu gördüğün gölgelikleri yaptırıyordu. Yemek salonuna dikkat etmişsindir. O da Demetrios'un eseriydi. Büyük Herophilus'un yönetimindeki hekimlerin otopsi için özel odaları vardı. Hatta dünyanın bütün hayvan ve bitkileri için bir hayvanat bahçesiyle bir botanik bahçeleri vardı. Görüyorsun ya, sadece kitap toplamakla yetinmemişlerdi.

Öklit eşya olarak sadece, içinde *Elementler* kitabının ilk üç cildini koyduğu" bir çantayla dolaşırdı. Onu Demetrios'a, Platon'un Akademi'sinden olan dedesi Megaralı Öklit tavsiye etmişti. Aslında bu tavsiye gereksizdi, çünkü geometri üstüne yazdıklarından biri bile kütüphanenin kapılarını ona açmaya yeterdi. Kütüphanenin kurulduğu ilk günlerdi ve Demetrios dört bir yandan tanıdığı dilbilimcileri, filozofları, şairleri çağırıyor, Batlamyus hanedanını sağlamlaştırmayı ve onu meşrulaştırmayı amaçlıyordu. Bir yandan da getirttiği bilginleri tarih, destanlar ve efsaneler üstüne yazmaya isteklendiriyordu. Homeros, Zerdüşt, Gılgamış veya Rhaze'nin de anlattığı gibi Tevrat. Zaten kralın kendisi bile *İskenderiye'nin Tarihi'ni* yazmıyor muydu? Zenadot'un da yardımıyla Demetrios *İlyada Üstüne* adlı esere başlamıştı. Süryani şair Callimacos *Mısır kraliçesi Arsinoe'nin Yücelişi'ni*

başlamıştı. Ve bu büyük şairin öğrencisi Rodoslu Appollonios *Argonotlar Destanı'nı* yazıyordu.

Kütüphanenin sadece edebiyat, felsefe ve dinle dolduğunu gören herkes artık Müze'nin evrensel amaçlarından sapmış olduğunu düşünüyordu. Oysa kütüphanenin kapısında aynı Platon'un Akademi'sinde olduğu gibi "Geometrici olmayan giremez" yazıyordu.

Bu uzun boylu genç İskenderiye'ye gelip, başgeometrici olan Zenadot'un karşısındaydı. Zenadot uyuşuk görünümlü bu gencin, çevrede dolaşan ak sakallı bilginlerle aynı maaşı, aynı kolaylıkları istediğini duyunca kulaklarına inanamadı. Kütüphaneci Öklit'e önce bir komitenin *Elementler'ini* inceleyip, üzerinde tartışacağını ve daha sonrasında da kendisinin bir sınavdan geçmesi gerektiğini söyledi. Öklit saygılı bir tavırla bu zamandan piramitlerin yapısı üzerinde çalışmak için yararlanacağını söyledi.

O Nil boyunca gezinirken, eserlerini okuyanlar, çalışmalarının kesinliği ve derinliğiyle hayrete düşüyorlardı. Aslında o günlerde ortalığı kırıp geçiren, şekiller ve sayılar üzerine bir alay mistik ve ezoterik saçmalıktan farklı bir şey görmeyi beklemiyorlardı. Oysa tam aksine, her şey kutsal bir müzik gibi mükemmel bir uyumla açık saçık ifade edilmişti ve varsayımların hepsi kanıtlanmıştı. Teni güneşin altındaki yürüyüşlerden kavrulmuş olan Öklit'i hemen görüşmeye çağırdılar.

"Madem ki bu dünya harikalarını, piramitlerin mükemmel geometrisini izlemeye geldin, Pisagor'un onlar hakkında söylediklerini ispatlayabilir misin?"

"Bu konuda fazla bir şey bilmiyorum yüce kralım ve doğrusunu söylemek gerekirse, bu soruyla ilgilenmiyorum da. Bir tek şeyi doğrulayabilirim. Firavunlar bu anıtları dikmeleri için geometricilerle çalışmışlardı. Onların ihtişamına yetişmek için siz de aynısını yapabilir miydiniz?"

Bu küstah çıkış üzerine toplantı yerinde hoşnutsuz mırıldanmalar duyuldu.

"Yine de Pisagor'un üçgenin her şeyin temel prensibi olduğunu yazdığını biliyor olmalısın genç adam," dedi Demetrios. "Pramitler bir üçgenler toplamından başka nedir ki?"

"Bunu duymuştum, ama onun düşüncesine uygun bir şeklin çizilip çizilmediğini -gençliğim dolayısıyla daha birçok şeyi- bilmiyorum. Buna karşın bildiğim tek şey, piramidin dört yüzünü oluşturan Pisagor üçgenlerinin görülecek bir şeyi yok. Mısırlıların kutsal saydığı sembol onun ölçtüğü bir dik üçgendi. Bir dik üçgen mükemmeldi, çünkü benzersizdi. Onu alanı dik bir açı elde etmek için kullanılıyordu. Uzun bir ip üzerine düzenli aralıklarla düğümler yapıyorlardı. İç, dört ve beş oranlarında, kenarları aritmetik bir seri olan tek dik üçgeni oluşturuyorlardı. Rahipler'e göre üç birimlik dikey köşe Osiris'in doğurganlığını temsil ediyordu, tabandaki dört İsis'in gebeliğini ve hipotenüs doğuşu, Horus'u simgeliyordu. Muhtemelen Pisagor, teorisini Mısır'ı ziyaret ettiğinde, bu kutsal figürün yardımıyla buldu. Bunu benim kadar siz de biliyorsunuz."

Öklit'in iddiası Demetrios'u afallatmıştı. Öte yandan bazıları ikna olmuş gibi görünmüyorlardı. Demetrios sordu:

"Sen şimdi piramitlerin hiçbir yerinde bu kutsal üçgenlerin olmadığını mı iddia ediyorsun?

"Ben hiçbir şey iddia etmiyorum, çünkü onları bulamadım. Ben sadece alçak gönüllü bir mimarım, ama bana öyle geliyor ki bu anıtlar çölün kumlarına pek dayanamamışlar. Bir din bilimci veya bir filozof çalışmalarını buna adayabilir. Hatta bu ünlü üçgeni onlarda bulabilir."

Geometrici konuşmasını yüzünde muzip bir ifadeyle noktaladı. Diğerlerinin yüzünde ise sinirli bir ifade vardı. Öklit devam etti:

"Ben sayıların ve şekillerin anlamlarından kuşku duymam. Örneğin dört, kadını veya Apollon'u temsil eder, ama bunlar sadece ispat edilmesi imkânsız şeyler. Matematiğin güzelliği başka şeydir, faydası başka. Rahipler ve filozoflar onunla eğlensin, ama benim açımdan o sadece biz mimarlar, mekanikçiler ve astronomlar için faydalıdır."

Jürideki bazı üyeler, özellikle Pisagorcular, homurdanmaya başladılar. Öklit çok ileri gittiğini fark etmişti. Bu şekilde davranarak Müze'deki görevin kendine verilmesini sağlayamazdı. Konuşmasına devam etti:

"Lütfen gençliğimin haddini bilmez coşkusunu bağışlayın. *Elementlerin* elinizdeki taslağına göz attıysanız, onun bütün filozoflara, özellikle de içlerinde en büyüğü olan Aristoteles'e adandığını fark etmişsinizdir. Onun kıyas yöntemi olmasa ben bir hiçtim, hiçbir şey bilmeyecektim ve hiçbir şey keşfedemeyecektim."

"Dikkat et genç adam," diye uyardı Demetrios. "Benim bilgili olduğum bir alana giriyorsun şu anda. İnandırıcı olmak zorundasın. En basit ve en ünlü kıyaslarından birini alalım. 'Bütün insanlar ölümlüdür, Sokrat bir insandır, o halde Sokrat ölümlüdür' senin geometrinle bunun ne alakası var?"

"İlk önermeye bakmak gerek: 'Bütün insanlar ölümlüdür.' İspatlanamaz bir iddia. Aksini ispat etmek için ilk insandan itibaren herkesin soyağacını çıkarmak gerekir. Takdir edersiniz ki bu da imkânsızdır. Ama en budala kişi bile bunu delillere ve gerçeğe bakarak görebilir. Bense size tartışmasız bir gerçek sunacağım: 'Bir doğrunun dışındaki bir noktadan bu doğruya sadece bir tek paralel çizilebilir. Bunda hemfikir miyiz?"

Öklit tekrar etti ve jüridekiler derin bir düşünceye daldılar. Bazıları avuç içlerine bakıyor, kimi işaret parmağıyla çenesine vuruyor, diğerleri parmaklarıyla masanın üstüne görünmez şekiller çiziyorlardı. Kral gözlerini göğe dikti, dudakları mühürlenmiş gibi tek ses çıkaramıyordu. Sonunda:

"Haklısın. Bu gün gibi apaçık. Öte yandan bu benim için yepyeni beklenmedik bir şey."

"Beklenmedik değil majeste, çünkü bu cümleyi daha önce de benim *Elementlerimin* başında okudunuz. Yoksa dikkat etmediniz mi? Filozofun kitabındaki 'Her insan ölümlüdür'e benzemiyor mu biraz? Demek gözünüze bile takılmadı? Önemli olan Sokrat'ın bir insan olması, sadece bir insan olması. En temel şey bu.'"

Öklit birden açılmıştı. Bir noktadan hareket etmiş boyutları genişletmiş ve sonunda mükemmel şekillerden bir evren yaratmıştı. Olağanüstü eserlerin mimarı olmuş ve yıldızları ölçmeye başlamıştı. Rakamlardan bahseden sesi, uyumlu bir müzik gibi yükseliyordu. Ona bu şarkıları hiçbir tanrı söyletmiyordu. Onun geometrik ilahileri Olimpos'a değil, insanlara ithaf edilmişti.

Batlamyus büyülenmişti, sessizliğini uzun bir süre korudu, sonunda sadece:

"Müze'ye hoş geldin!" dedi.

Öklit'in İskenderiye'de kaç sene kaldığı bilinmiyor. Ünü hızla yayıldı. Her yerden insanlar onun derslerine katılmaya geliyorlardı. Dönemin bütün ünlü matematikçileri, astronomları ve mühendisleri onun öğrencileri arasından çıkıyordu. Bütün bunlar onu, yeni eserler yazıp buluşlar yapmaktan alıkoymuyordu. Müze'nin yemek salonunun üstündeki kubbelerden birine taşındı. Böylelikle terasta daha büyük bir laboratuvar sahibi olmuştu.

Öte yandan derslerini plajda vermek gibi bir alışkanlığı vardı. Kumların üstüne bağdaş kurmuş öğrencilerinin önüne uzun ve büyük asasıyla şekiller çiziyordu. Yumuşak bir hareketle ve ustaca kullandığı asasıyla mükemmel şekiller ortaya çıkarıyordu. Günün birinde öğrencilerinden biri ona bu derslerin neye yarayacağını sormuştu. Öklit yüzünde küçümseyici bir ifadeyle kölelerinden birine dönmüş ve "madem ki öğrendikleri karşısında bir şeyler kazanmak zorunda, ona biraz para ver," demişti.

Kral derslere gönüllü olarak katılıyordu. Her zaman alçakgönüllü bir tutum sergileyerek dinleyiciler halkasına bağdaş kurmuş oluyordu. Bir gün tıpkı küçük bir öğrenci gibi parmağını kaldırdı ve *"Elementler'in* beşinci kitabını okudum," dedi. "Kuşkusuz çok güzel bir kitap, ama hiçbir şey anlamadım. Temel kavramları anlamam için daha kısa bir yol yok mu?" diye sordu.

"Bilimde kimseye ayrıcalık yapılmaz, bir kral olsa bile," dedi Öklit ve asasını alıp dersini sürdürdü.

Kralları tanırım Amr, halifeleri de. Hiçbiri bu küstahlığı hoş görmezdi. Hiçbir hükümdar bilim ve doğanın önünde diğer insanlarla eşit hatta bazen daha da küçük olduklarını kabul etmez. Bu gerçeğin önünde eğilmektense yakarlar onu. Görüyorsun ya, Batlamyus onlardan değildi.

Kral kısa bir süre sonra öldü. Berenice'den olan oğlu onun adını alarak eserini yaşattı. Demetrios naipliğini yaptığı Eurydice'in oğlunu ona karşı kışkırttı. Ama entrikaları boşa çıktı. Kısa bir süre sonra Müze'nin kurucusu bir yılan ısırması sonucu öldü. Bazıları sonradan yılanın odaya kendi başına girmediğini iddia ettiler.

II, Batlamyus'un ilk yılları daha ziyade Öklit'in saltanat yıllarıydı. En azından Müze'de bu böyleydi. Her yaştan bilgin İskenderiye'de kalmayı seçiyordu. Atina yüzyıllardır astronomi ve matematiğin ateşinin yandığı yerdi. Ama şimdi meşaleyi tutup dünyayı aydınlatma sırası Mısır'a geçmişti.

Sonra bir gün Öklit sırra kadem bastı. Nereye gittiği bugün dahi bilinmiyor. Eserine bu kaynayan kazana dönen Müze'den uzak bir yerde yalnız başına devam etmek istiyordu. Biraz da onun yüzünden Müze kısır bilimsel çekişmelerle dolmuştu, kimse kimseyi çekemiyordu. Göz kamaştırıcı bilimsel düşünceler, iğrenç komplolarla iç içeydi. Bilgisini mümkün olduğu kadar çok insana yaymayı umuyordu, ama diğer yandan jüri önündeyken açığa vurduğu amaca ulaşmayı da hedefliyordu: Geometri matematikçilerin, astronomi astronomların, mekanik mühendislerin olacaktı. Felsefi spekülasyonların ve dinsel hurafelerin yerini doğa bilimlerindeki fiziki araştırmalar alacaktı. Eserlerinin hatırı sayılır bir bölümünü kütüphanede bıraktı. Eğer sabredersen sana birkaçını okurum daha sonra. *Astronomiye Giriş*'i bir kaynaktan fışkıran su kadar berraktır. Bundan başka optikten, üretime yardımcı olacak yöntemlerden de bahsetmiştir. Ve tabii ki *Müziğe Giriş* de var.

Onu okurken hiç enstrüman olmaksızın müziklerin en güzelini duyacaksın.

Öklit İskenderiye'yi terk etti, ama bundan önce asasını öğrencilerinden en cesur ve en iyisine bıraktı. Demetrios ve Batlamyus'un yıllar önce karşılarına alıp konuştukları küstah gence benzeyen bir astronoma: Samos'lu Aristarcos'a.

Amr Kur Yapıyor

"Sesin sanki kulağımı okşuyor Hypatie. Müzik ve geometrinin niçin birbirleriyle kardeş olduklarını şimdi daha iyi anlıyorum. Ne yazık ki seni Medine'ye halifenin önünde bilimin güzelliklerini anlatmaya götüremem. Ömer kadınlara okumayı öğretmenin onların doğal eğitimlerine zararlı olduğuna, bilim ve sanat dokununca onların o masumiyet çiçeklerine özgü yumuşaklıklarını ve tazeliklerini yitirdiğine inanır. Ona göre kadınlar kocalarının ve çocuklarının dizi dibinden ayrılmamalı. Senin güzelliğin, bilgin ve özgürlüğün onun için şeytanın en büyük silahı!"

"Çok bağnaz bir hükümdarın emrindesin," diye ekledi Hypatie: "Bir de beni ülkenin ve dininin değerlerini överek etkilemeye çalışıyorsun, halbuki amacın için bundan daha kötü bir yol seçemezdin."

"Eğer o sana Öklit'in hikâyesini bu sesle söylemeseydi, efendini ikna etmek için bir şey yapmayacaktın," diye hırçın bir sesle müdahale etti Rhaze.

"Ben sizin avukatınız değilim," diye aynı kaba tonda yanıtladı Amr. "Ne zamandan beri yenilenler galip gelenlere ders veriyor?"

"Beni yendiğin düşmanın olarak görüyorsan yanılıyorsun, ben Bizanslı değilim. Üstelik asker de değilim: benim işim hayat kurtarmak, öldürmek değil."

Hypatie araya girdi:

"Geometrinin faydasını anladın mı, Amr?"

"Senin söylediğine bakılırsa sadece putperest tapınaklar yapmaya yarıyor," diye homurdandı general. "Bize gerekmez, biz sadece Allah'a ibadet etmek için bina yaparız."

"NÜ boyunca suyu tarlalara taşıyan düzenekleri gördün mü Amr?" diye sordu Philopon. "Bunu bulan Öklit'in öğrencisi

Arşimet'tir. Ayrıca kalpazanlığı engelleyen bir yöntem de buldu. Seni ilgilendireceğini düşündüğüm bazı savaş araçlarını da geliştirdi, general. Ve tabii Firavun adasındaki feneri de biliyorsun, Optik kitabı olmadan onun yapılması ve dolayısıyla da binlerce denizciye yön göstermesi mümkün değildi."

"Bütün bunlar iyi güzel de bütün bu makineler ve aletler uzun zaman önce icat edildi. Şimdi onların nasıl yapılacağını bu kitaplara başvurmadan bilmiyor muyuz? Ve ben Ömer olsaydım, 'Madem ki Allah onların var olmasına izin verdi, bu buluşları saklayalım. Ama madem ki kendi sözlerini, kendi peygamberiyle gönderdi, o halde bu kitapları yakalım,' derdim."

"O halde sen de ona bu beş para etmez kitaplarla Allah'ınızın sözlerini daha uzağa, daha hızlı nasıl taşıyabileceğini öğrenebileceğini söylersin. Sağlam gemilerle, güvenli yollarla, kendisinin hiç bilmediği ama bu kitaplarda yazan ülkelere inancını taşımak istemez mi? Hiçbir şey tamamlanmamıştır Amr, hiçbir şey değişmeden kalmıyor ve tarih kendi yolunda ilerliyor. Senin bu duvarlar arasındaki varlığın bunun kanıtı değil mi?"

"Kuşkusuz. Ama Kuranla yeni bir çağ başladı. Saflık ve doğruluk çağı. Putperest inanışlardan arınmış bir çağ. Bunların arasında en kötüsü de yıldızlarda insanın geleceğini okumak değil mi Hypatie?"

"Astronomlar yıldızlarda ne geleceklerini ne de tanrının yüzünü görmeye çalışmazlar," diye bağırdı kendinden emin bir tavırla genç kadın. "Onlar sadece gözlemcidirler, Tanrı'nın eserinin hayranıdırlar, ama aynı zamanda göğün haritasını çizerek yolcuların güvenliğini sağlarlar."

"Şu Öklit'in asasını emanet ettiği adamdan bahset. Şu Samos'lu Aristarcos, onların arasında en iyileri demiştin. Onun bulduğu şey beni, göğü basit bir tarlayı ölçer gibi ölçmenin günah olmadığına ikna etmeli."

"Seni aptal," dedi kendi kendine Hypalie. "Neden sanki Arislarcos'dan bahsettin? Ona yalan söylemek zorundayım şimdi,

Ona tarihi farklı bir şekilde anlatmalıyım, ama gerçeği çarpıtmadan elbet."

Yıldızlar ve Kumlar
(Hypatie'nin ikinci şarkısı)

«Gökyüzünü gözlemek eskiden de şimdi olduğu gibi tehlikeli bir işti. Nerdeyse bir askerin işi kadar, hatta bazen ondan daha da tehlikeli. Çünkü astronomun arkasında ordusu yoktur. Sadece dünyada hükmetmekle yetinmeyen, tahtının gökten geldiğine inanmaktan hoşlanan prensler, güçlerini evrenin sırlarından alan rahipler ve kahinler karşısında yapayalnızdır astronom. Ayrıca halkın kör inançları ve şiddeti karşısında da korunmasızdır. Birçok değerli bilgin, tanrıların ve şeytanların alanına girmeye cesaret ettikleri için depremlerden, sellerden, kıtlık ve kuraklıktan sorumlu tutulmuştur.

Buna rağmen astronom göğü araştırmaya devam eder. Yıldızların uzaklığını ölçer, gezegenleri sıralar, Güneş'in yüzeyine bakar. Zindanı veya celladın baltasını aklına getirmez.

Samos'lu Aristarcos onların içinde en ihtiyatsızlarıydı. Hocası Öklit'in küstahlığını ve cesaretini miras almıştı. Ağırbaşlı ve bilge meslektaşları arasından sivrilmesi tehlikeli bir hipotezi sayesinde olmuştu. Diğerleri gibi baskıdan korkmuyordu, rahiplerin gammazlamasına da aldırmıyordu.

O günlerde (M.Ö. 270) İskenderiye, matematikte olduğu gibi astronomide de Atina'yı geçmişti. Çünkü Öklit'in istemiş olduğu gibi gökyüzünü şairler veya filozoflar değil matematikçiler araştırıyordu. Hocalarının dediği gibi gözlüyorlar, ölçüyorlar ve hesaplıyorlardı. Bir şey sonunda ispatlanmıştı: Dünya yuvarlaktı. Platon'dan beri herkes yaşadığımız gezegenin evrenin merkezinde hareketsiz olduğunu ve her şeyin onun etrafında döndüğünü kabul etmişti.

Aristarcos bunu yeniden tartışma konusu yapmayı istiyordu. Herkesi inandırabileceğine inanıyordu. Kralın tepkisini Öklit'in asasıyla başarabileceğini umuyordu. Bu altın kakmalı asa, işiyle ilgili her konuda ona yardım ediyordu. Kimi zaman mevsime

veya saate göre çölde bu asayı yere saplıyor böylelikle kaba bir Güneş saati elde etmiş oluyordu. Asanın ve Öklit'in gölgesi ona birçok konuda yardım etmişti.

Sonunda çalışmalarının sonucunu halka sunmaya karar verdi: Ay'ın ve Güneş'in uzaklıkları ve büyüklükleri. Hemen peşi sıra bir skandal patlak verdi. İskenderiye'deki en nüfuzlu dini kişi olan Serapis'in baş rahibi kraldan derhal bir mahkeme oluşturmasını istedi. Kral, Aristarcos'a olayın ciddiyetini anlattı. O da babası gibi astronomun bazı derslerine girmiş ve geometride iyi bir öğrenci olduğunu kanıtlamıştı. Ama Aristarcos eserini yayınladığında, kral suçlanmasını engelleyemedi.

"Kitabını okudum," dedi kurnazca bir tonda başrahip. "Ben bu işlerde bir uzman değilim ve yanılmış olabilirim. Evet yanlış anlamış olmalıyım. Senin gibi bilge bir kişinin..."

"Ben sadece matematik ve mantığı kullanarak Güneş ve Dünya arasındaki uzaklığı ölçüyordum."

"Hiç kuşkusuz, elbette," diye sözünü kesti rahip. "Ama bana kalırsa bu uzaklık sonsuzdur."

"Ay'dan olan uzaklığın on sekiz veya yirmi katı. Maalesef yöntemim daha kesin bir hesap... "

Rahip, astronomun söylediklerinden rahatsız olmuş olacak ki yeniden sözünü keserek:

"Eğer Güneş dediğin veya benim anladığım gibi, bu kadar uzaksa göründüğünden daha büyük olmalı."

"Harika, çok iyi anlamışsınız. Ben bile bu kadar açık anlatamazdım. Aslında herkesin anlayamayacağı kadar açık olmamasından korkuyordum."

Başrahip bu sözlerdeki alayı fark etmedi. Ama öfkesini yine de kustu:

"Ve sana göre Dünya'dan da büyük olmalı. Hem de onlarca kat daha büyük."

"Astronomideki yeteneğiniz en az din bilginiz kadar büyük. Güneş'in çapına erişmek için yedi tane Dünya'yı yan yana getirmek gerekirdi. Ya da bu parlak kürenin içini doldurmak için üç yüz elli Dünya'ya ihtiyacımız var," diye ekledi Aristarcos.

"Majeste tanıksınız, bu adamın garip kibrine, aldatıcı mantığına bakın. Işığı dağıtan Tanrı Helios'la, Tanrıçamız Hestia ile alay ediyor!"

Kral ortamı yumuşatmaya çabalıyordu:

"Cezalandırmadan önce yargılayalım. Aristarcos, Pisagor yıldızların yüksekliğini müzikal aralıkları ölçerek bulmadı mı ya da senin gibi matematikçi olan Eudox Dünya'nın boyutlarını kesin olarak belirlemedi mi? Hangi delillere dayanarak onlara karşı çıkmaya cesaret ediyorsun?"

"Efendim Öklit'in Dünya'nın geometrisini bulmasını sağlayan aynı delillerle. Efendim, her şeyden çok insan aklına güvenirdi. Ve sizin babanız majeste, lütfen onu hatırlatmama izin verin, herkesten çok bilginlere hayrandı."

"Basit noktalar, çizgiler ve üçgenlerle evrenin büyüklüğünü bulmaya çabalıyorsun. Haydi durma o halde, açıkla bana. Babamın örneğini takip ettiğimi bilirsin. Asla derslerinden birini kaçırmadım şimdiye dek."

"Majeste madem ki bana açıklama yapma onurunu bahşettiniz, size doğruları göstermek için bazı sorular sorarak sizi yönlendirmeme izin verir misiniz?"

Batlamyus başıyla onayladığını belirtti.

"Bazen benle beraber gökyüzünü izlemeye geliyorsunuz majeste. Hiç Ay'ın, yarısı karanlık diğer yarısı da aydınlık olduğu iki eşit parçaya ayrıldığını gördünüz mü?"

"Elbette, Ay ilk dördün halindeyken."

"Güzel, kafanızda büyük bir üçgen çizin. Bir köşesinde Güneş diğerinde Dünya ve sonuncusunda da Ay olsun."

Mahkeme salonu bir sınıfa dönmüştü. Aristarcos rahibe doğru döndü ve alaycı bir tebessümle şunları söyledi:

"Aynısını sizde yapabilirsiniz, eğer size zor gelirse, daha iyi anlamak için şekli bir papirüs üzerine çizin."

Yargıçlardan kızgın bir uğultu yükseldi. Aristarcos buna hiç aldırmadan krala döndü bir kez daha:

"Peki Ay'dan Dünya'ya gelen doğru ile Ay'dan Güneş'e giden doğrunun oluşturduğu açı hakkında ne söyleyebilirsiniz sayın haşmetlim?"

"Eee... Kesinlikle dik açı," dedi bir anlık tereddütten sonra kral.

"Zekânıza hayranım sayın majeste! Madem uzaklığını ölçmeye çalışıyoruz, Güneş'in sonsuz bir uzaklıkta olmadığını varsayalım. O halde Güneş ile Dünya arasındaki doğruyla Güneş ile Ay arasındaki açı sıfır olamaz... "

"Evet, ama bu açıyı nasıl ölçebileceğini sanıyorsun?" diye sırıtarak müdahale etti rahip. "Sakın bizzat Güneş'e kadar gitmiş olmayasınız?"

"İşte burada benim yerime Öklit yanıt verecek. Bu açı Dünya ile Ay arasındaki doğruyla Güneş ile Dünya arasındaki açının tamamlayıcısıdır. Bu açı hesaplanabilir."

"Yani?"

"Yani Dünya, Ay ve Güneş'in oluşturduğu üçgendeki bu açı bize Dünya'nın Güneş'e ve Ay'ın Dünya'ya olan uzaklıklarını verir!"

"Zekice," dedi kral. Bir yandan da öfkeden boğulan rahibe susması için bir el hareketi yapmıştı. Başrahip kızgındı, çünkü hiçbir şey anlamamıştı ve davanın kendi aleyhine geliştiğini hissediyordu.

"Böyle basit bir açıklamayla ispatlanmasına şaşırmayın majeste," diye bitirdi Aristarcos. "Yine de insana ulaşılmazmış gibi geliyor değil mi? Hayal gücümüzü ateşleyen yanı da bu değil mi?'

Dava işte orada bilginin zaferiyle sonuçlanmıştı. Görüyorsun ya onlar kendi sarhoşlukları içinde yaşıyorlardı. Başlarını göğe kaldırıp gök kubbeye yükseliyorlardı. Ancak bazen de oradan uçurumun en dibine düşüyorlardı! Aristarcos da böyle biriydi kuşkusuz. Bu yüzden de devam etmekten kendini alıkoyamazdı. Umursamaz bir tavırla:

"Madem ki bana kanıtımı kabul etme şerefini verdiniz, bütün sonucu da kabul edeceksiniz. Aslını söylemek gerekirse *Büyüklükler ve Uzaklıklar* sadece bir başlangıçtı. Asıl sonuçları *Hipotez* adlı eserimde bulabileceksiniz.

"Başka ne tür sapkınlıklar öğreteceksin kitabında?" diye kesti başrahip neşeli bir sesle. Bu defa astronomun geri dönüşü olmayan bir yola saptığını umuyordu.

"Evrenin boyutlarının aslında sandığımızdan daha büyük olduğu sonucunu çıkardım. Dünya, Güneş'in yerini belirlemede, Güneş de diğer sabit yıldızların yerlerini belirlemede kullanılıyor. Madem ki Güneş ve diğer yıldızlar bu kadar uzaklar, tümünün birden aynı gün içinde küçük Dünya etrafında dönmeleri saçma değil mi?"

"Saçmalık! Gök kubbenin döndüğünü gözlerimizle görüyoruz!"

"Sayın başrahip, şu yukarıdaki mumlara bakarak eğer kendi etrafınızda tam bir tur atarsanız, siz de odanın sizin etrafınızda döndüğünü, kendinizin hareketsiz kaldığınızı sanmaz mısınız?"

Birkaç saniye boyunca salona tedirgin bir sessizlik hâkim oldu.

"Yani, Güneş'in ve yıldızların hareketsiz olduklarını düşünüyorum," dedi Aristarcos üstüne basa basa. "Dünya Güneş'in çevresinde dönüyor. Güneş bu yörüngenin merkezi ve diğer yıldızlar da Güneş gibi çevrelerinde dönen gezegenlerle birlikte sabitler!"

İkinci sessizlik baş rahibin korkunç çığlığıyla bozuldu:

"Ama böyle olursa, Dünya artık evrenin merkezi olamaz!"

"Hiç olmamıştı ki."

"Ve başımızın üstündeki gök kubbe dönmüyor, çünkü senin çılgın varsayımına göre Güneş'in etrafında dönen biziz!"

"Işığın çevresinde dönen ateşböceği gibi," dedi soğukkanlı bir şekilde Aristarcos.

"Ateşböceği gibi! Zavallı! Sen kendini tanrı mı sanıyorsun da elinde bir asa, bir papirüs üstüne karalanmış birkaç rakamla Dünya'nın düzenini yok etmeye, eskinin yüce bilgelerinin anılarına hakaret etmeye kalkıyorsun? Majeste, bu adam çok ileri gitti. Dinimizin bütün kutsal değerlerine saygısızlık ediyor. Vurdurun boynunu!"

Kral kaşlarını çattı:

"Gerçekten de çok ileri gittin astronom. Dünyanın doğruluğu çoktan kesinleşmiş düzenini sorgulamak için matematiğin yolunu terk ettin. Halk önünde yargılanman için emir vereceğim."

Başrahip kralın önünde yere kapanarak:

"Lütfen majeste! Halk önündeki bir mahkeme olabilecek şeylerin en kötüsü, hayal bile edilemeyecek felaketlere sebep olabilir. Babanız sayesinde hükmettiğiniz bütün halklar Serapis mezhebiyle yetiniyor. Olimpos'un sadece küçük bir tepecik olduğunu söylersek Yunanlılar buna ne diyecekler? Ya Yahudiler? Onların hiç durmadan peygamberlerinden birinin Güneş'in dönüşünü durdurduğunu ve yedi günde Dünya'yı yaratan tanrılarını anlattıklarını duyuyorum. Bu insanlar birini suçlamada ve komplo kurmakta o kadar hızlılar ki! Ama özellikle Mısır halkından endişelenmelisiniz majeste. Ya birileri onları Ra'nın firavunları üstünde yeniden parlamaya başladığına inandırırsa ne olacak? Ben söyleyeyim isyanlar patlak verecek. Sizin kutsal varlığınızı sorgulayacaklar, tahtınız sarsılacak. Tanrıçanın tapınağı, mezhebi yıkılacak. Ve bütün bunlar Dünya'yı bir ateşböceğine Güneş'i de bir fenere benzeten şu çılgının yüzünden. Eğer bu adam bir çılgın değilse, mutlaka bir haindir!"

Aristarcos bu hakaret üzerine yerinden sıçradı. Vücudu, çölde yaptığı yürüyüşler ve piramitlere ine çıka yaptığı jimnastik sayesinde çelik gibiydi. Öklit'in asasını bir silah gibi savurarak rahibe doğru yöneldi. Muhafızlar onu güçlükle durdurabildiler. Serapis rahibi onun yüzüne tükürdü:

"Vücudun anatomi dersinde, Herofil'in masasında yatarken bilime daha fazla katkıda bulunacaksın!"

Kral susmasını emretti ve kararını açıkladı: Kapalı bir oturumda yargılanacaktı. Astronoma kendisini kimin savunmasını istediğini sordu.

"Siraküzalı Arşimet," dedi bilgin. "O sizi nasıl inandıracağını bilir."

Su burgacının mucidinin avukat olarak seçilmesi dahiyane bir fikirdi. Çünkü kral uzun zamandan beri Arşimet'i İskenderiye'ye getirtmeye çalışıyordu. Ama o zamana dek bilgin şaşırtıcı tekliflere rağmen buna yanaşmamıştı. Elbette birkaç kez gelmişti, ama sadece Öklit'in derslerini izlemek ve bazı kitaplardan faydalanmak için. Şimdiye dek Müze'deki dostlarıyla düzenli bir yazışma dışında hiçbir ilişkisi yoktu. Yazdığı şeyler matematikçilerin astronomların gözünü kamaştırıyordu. Yeni bazı şekiller bulmuştu, suyun kaldırma kuvvetini ve kaldıracı keşfetmişti.

Batlamyus sabırsızlanıyordu. Herkes gibi o da Sicilyalı mucidin çalışmalarından etkilenmişti. Hatta kişisel olarak İskenderiye'ye gelmesi ya da en azından sayısız buluşlarından kendini haberdar etmesi için bir rica mektubu bile kaleme almıştı. Arşimet özellikle iki buluşunu göndermişti: Sahtekâr bir kuyumcuyu veya bir kalpazanı ortaya çıkarmanın en emin yolunu ve bugün bile bu toprakları sulayan kanalları. Ama savaş makinelerine dair buluşlarını göndermiyordu.

Bazen Arşimet İskenderiye'deki dostlarına çözümü imkânsız problemler ve teoriler yolluyordu. İnsanlar bu bulmacaları çözmek için günlerini harcıyordu. Gördüğün gibi matematik bazen de şaka konusu olabiliyor.

Aristarcos'un Sicilyalı bilgini avukat olarak seçmesinin iyi bir nedeni vardı. Arşimet politikanın inceliklerini herkesten daha iyi biliyordu, kralı ikna edebilirdi.

Aynı zamanda adanın yöneticisi, tiran Hieron'un kuzeniydi. İskenderin ölümünden sonra ortaya çıkan Grek kolonilerinin en güzeli, en medenisiydi. O günlerde başkenti kuşatan iki önemli güç vardı: Roma ve Kartaca. Arşimet ülkesine çok düşkündü, ruhen ve fiziken bütün gayretini ülkesinin savunmasına adamıştı ve bunun için birçok savaş makinesi geliştirmişti. İskenderiyeli meslektaşlarının gelmesi için umutsuz ricalarına rağmen ülkesini terk etmiyordu.

Aristarcos onun duruşmada kendini savunmasını istemişti. Ama önce tiran Hieron'u ikna etmek gerekiyordu.

"İskenderiye'ye gitmeni ben de isterim. Bu mahkeme beni ilgilendirmiyor, sana nasıl doğru gelirse öyle davranırsın. Ben seni oraya başka bir görevle, elçi olarak gönderiyorum. İçinde bulunduğumuz savaş ortamında sürekli müttefik kaybediyoruz. Batlamyus'a bizim de onlar gibi Yunan olduğumuzu, Romalılar ve Kanacaklar gibi barbar olmadığımızı hatırlat. Ona Kartaca şehirlerinin tarihinden, Fenike kökenli olduğundan söz et. Mısır Fenike'ye hükmediyor. Bu durumda uzaktan kardeşleri olan bizimle ittifak yapmalarını iste. Tabii eğer bu diplomatik delilller yeterli olmazsa, onlara bazı askeri icatları ver. Ama tabii bazılarını, dikkatli ol. Tamam mı?"

"Dediğin gibi yapacağım Hieron," diye cevap verdi Arşimet. "Hem ülkem için çalışmak hem de dostumu savunmaktan memnun olacağım. Hem elçi sıfatım sayesinde orada alıkonulmaktan da korunmuş olacağım."

"Dostun neyle suçlanıyor?"

Tiran Arşimet'in açıklamalarını büyük bir dikkatle dinledi, ama dava konusu iddiayı anladığında suratı asıldı. Kuru bir sesle:

"Açık konuş. Bu doğaya aykırı şeye sen de inanıyor musun? Gerçekten Dünya'nın Güneş etrafında döndüğünü ispatladı mı?"

"Sadece aralarındaki mesafeyi ve gerçek büyüklüklerini hesaplamış. Gerisi varsayım. Yani ne ispatlanmış bir teori ne de bir kural, yalnızca genel kanının aksini söyleyen ve araştırılması gereken bir fenomen. Bir tek gözümüzün gördüğü şeylere güvenseydik, hâlâ Dünya'nın Thales'in dediği gibi okyanusta yüzen bir tahta parçasına benzediğine inanmak zorunda kalacaktık. Aristarcos'un cesur varsayımı bilginlere ve filozoflara yepyeni ufuklar açıyor."

"Bilginlere ve filozoflara," diye tekrarladı tiran, ama ya sıradan insanlar? Peki halk tanrılar ve insanların, güçlü ve zayıfın, hükümdar ve yurttaşın, efendi ve kölenin sadece küçük bir kayığa tıkılmış bir avuç karıncadan ibaret olduğunu öğrenince ne yapacak? Bu, dünyadaki düzenin sonu olur. Ben bundan sonra olacak yıkımı, umutsuzluk tablosunu, isyanları, suikastleri, dinsizliği, tapınakların yıkılışını ve başka sayısız kötü olayları hayal edebiliyorum!"

"Yapmak zorunda olduğum ölüm silahlarından daha kötü olamazlar," dedi Arşimet acı acı.

"Biliyorum dostum, ve inanıyorum ki barış geri gelince... Ülkenin geleceği İskenderiye'deki diplomatik görevine bağlı. Ve arkadaşını savunman görevine zarar verecek olursa, bir seçim yapman gerekecek. Ben buna dikkat edeceğim."

Tehdit çok açıktı. Arşimet endişe içinde eşyalarını gemiye yükletti. Bir savaş gemisiyle seyahat ediyordu. İskenderiye'ye varınca hemen kralın huzuruna çıktı ve ona Hieron'un mektubunu sundu. Arşimet içinde yazanlardan habersizdi. Batlamyus kısaca şunları söyledi:

"Bizimle kal Arşimet. Sana Müze'nin huzurlu ve sakin ortamını sunuyorum. Böylece dehan burada istediği gibi gelişir. Senin yerin ne savaşçıların yanı ne de politika ve diplomasinin labirentleri."

"Majesteleri benden ihanet etmemi mi istiyorlar? Benim yerim ülkem, efendimin ve halkımın yanı. Hele böyle tehlikeli bir zamanda."

"Senin efendin bilimdir, yurdun binlerce kitabın olduğu kütüphanedir, halkın birlikte çalışacağın bilginler ve düşünürlerdir. Ve tehlike bugün onların arasındaki en iyilerinin başında dolanıyor: Samos'lu Aristarcos'un."

Aslında kral utanıyordu. Babasının kütüphanenin işlerine karışmama prensibini bozmuş oluyordu. Ama bu defa çok ciddi bir olay SÖZ konusuydu. Aristarcos'un *Hipolez'i* kütüphaneyi ikiye bölmüştü: Bilginler ve Filozoflar. Bütün dinlerin temsilcileri filozoflara destek oluyorlardı. Çünkü Güneş etrafında dönen bir Dünya düşüncesi Plüton'un, Aristoteles'in, Zenon'un ve Epikür'ün Dünya anlayışlarının sonu olacaktı. Bu dört okul Atina kökenliydi çünkü her iki Batlamyus'un çabalarına rağmen İskenderiye'ye sadece onlar gelmişti. Bu durumda devrin en büyük filozofunu bu davada savcı rolünü oynaması için davet etmeleri normal sayılırdı: Yaşı nerdeyse yüze yaklaşan Zenon'un öğrencilerinden Assos'lu Cleanthus.

İlerlemiş yaşına rağmen Atina ekolüne en yakın anlayışı temsil ediyordu. Düşmanlarının Aristarcos'a karşı onu çağırmaları tesadüfi değildi. Öte yandan Platon'un aksine Zenon araştırmayı, sorgulamayı yüceltiyordu. Zenon'un düşüncesine göre felsefe, kabuğu mantıktan, saflıktan, ahlaktan ve fizikten oluşan bir yumurtaydı. Kısacası yok etmeden dokunmanın imkânsız olduğu bir sistem. Evreni aynı şekilde algılıyorlardı: Sınırsız bir boşluk, yaşayan bir yumurta. Tabii ki bu bir benzetme. Evrenin maddi varlığı onları hiç ilgilendirmiyordu.

Temelde senin, amcamın ve Rhaze'nin dinleriniz de aynı şeyi yapıyor bugün. Hıristiyan ve Yahudilere göre Kudüs Dünya'nın merkezi, sizin içinse Mekke. Oysa matematikçiler için bir kürenin merkezi yoktur. Rahiplerin coğrafyası bilginlerinki gibi değildir. Ne İncilin ne de senin Kuran'ının hiçbir yerinde Dünya'nın şekline ilişkin bir bilgi yok. Küre mi yoksa düz mü?

Bunlardan dinlere ne! Zenon'un stoacılığına göre de böyleydi. Buna karşın Aristarcos Dünya'nın Güneş çevresinde döndüğünü

ve evrenin merkezinde olmadığını ispatlamaya çalıştığında doğrudan doğruya kutsal şeylere saldırmış oluyordu.

Cleanthus, Batlamyus ve rahipler bunu hoş göremezlerdi. Bu her şeyin, en azından inançlarının, sonu elemekti. Arşimet görüşmesi sırasında fizik ve inançların birlikte var olabileceklerini göstermeye çalıştı. Homeros'u yorumlayan Hesiodos'un yazdıklarına dayanarak Olimpos'un hem fizik varlığından hem de ruhani yanından söz etti.

Krala basit bir öğrenci gibi davranması büyük bir hataydı! Başka bir hatayı Demetrios'a atıfta bulunarak yaptı. Arşimet, Müze'nin kurucusunun şimdiki kralın tahta çıkışına karşı oluşunu unutmuştu.

Kral sinirden kıpkırmızı kesildi: Apaçık şekilde kendine cahil muamelesi yapılmış ve düşmanı Demetrios'dan söz edilmişti. Arşimet şaşırmıştı. Diplomatik görevini yapmayı ve dostunu cellada göndermeyi seçti. Kral sakinleşti ve:

"Duruşma olmayacak. Başrahip ve Cleanthus Aristarcos'a çok kızgınlar. Bu onun için kesinlikle ölümle sonuçlanır. Bu konuda bir şey yapamam, ama bir bilim adamını öldürtmek benim için utanç kaynağı olacak. Bu katır kadar inatçı adama git ve sözünü geri alması için ikna et. Başarırsan kütüphaneye yeniden barış hâkim olur. Olmazsa, onu al ve gizlice ülkene götür. Ülkemin birliğini zırvalarıyla yıkmaya kalkan bu ihtiyarın sorumluluğunu al."

Kral küçük gördüğü Hieron'a böyle bir oyun oynamaktan keyiflenmişti. Ellerini ovuşturarak Arşimet'i başından savdı. Sicilyalı, kralın huzurundan başı eğik ayrıldı. Aşağılandığını hissediyordu. Daha önce bin bir kez Hieron'un azarlamasını çekmişti. Ama bu kez farklıydı. Kral kendi ülkesinin huzuru için onu ülkesine ve doğru bildiği bütün her şeye ihanet etmeye kışkırtmıştı.

"Ama Arşimet, hesaplarım tamamen doğru. Neden yanıldığımı söylememi istiyorsun benden?"

Seksen yaşına rağmen Aristarcos cesaret ve coşkusundan hiçbir şey yitirmemişti. Oysa Arşimet henüz otuz üçündeydi ve kendini ötekinden daha yaşlı hissediyordu. Arşimet onu bu inkârın sadece şeklen olacağını, aslında hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini anlatana kadar akla karayı seçti. İnsanlar böyle bir şeyi kabul etmek için hazır değildi. Aristarcos nuh diyor peygamber demiyordu: Varsayımından emindi. Bunu dışında her şey, hatta hayatı bile, bu keşifle kıyaslandığında önemsizdi.

Buna karşın yaşlı adam sürgüne razı oldu. Artık rahiplerin zırlamalarından, kaba sözlerimi lütfen mazur görün amca, ama stoacı boklardan, dilbilimcilerin geri zekalı itirazlarından bıkmıştı. Arşimet oynadığı rolden ötürü utanç duyuyordu. Öte yandan yaşlı hocası onunla geldiği için mutluydu. Batlamyus ittifak konusunda Arşimet'e söz vermişti, ama ona güvenebilir miydi?

Arşimet ertesi gün güvertede Aristarcos'un gelmesini boşuna bekledi. Sadece bir köle gelip paket bıraktı: üzeri altın işlemeli uzun ve ağır bir asa. Yanında yaşlı bilginden kısa bir de mesaj vardı: "Öklit'in asası sana hükümdar ve tiranlar önünde doğru yolu göstersin."

Bir daha hiç kimse Aristarcos'u görmedi. Kimileri çöle doğru son bir yolculuk yaptığını söylediler. *Hipotez* asla kopya edilmedi, ama aslı, inançlara aykırı olmasına rağmen, kütüphanede korundu. II. Batlamyus, Cleanthus ve Calimacos kısa bir süre sonra öldüler. III. Batlamyus'un ilk işi Arşimet'i oğlunun hocası ve kütüphaneci olarak davet etmek oldu. Arşimet bu daveti reddetti, ama kendi yerine şair, filozof, tarihçi, astronom, müzisyen ve coğrafyacı olan Eratosten'i önerdi. Bu her bakımdan iyi bir seçimdi.

Yeni kütüphaneci senelerce Arşimet ile yazışmaya devam etti. Bir gün ondan, yine icatlarının sırlarını anlattığı bir el yazması aldı. Ve tabii beraberinde bir de altın kakmalı bir asa. Öklit'in

asası sadece ona miras kalabilirdi. O da asaya "sevginin gücü" adını verdi.

Bir süre sonra da Eratosten Sicilyalı dostunun nasıl öldüğünü öğrendi. Mısır'dan dönüşüyle beraber politikayla bağlarını koparmaya başladı. Aristarcos'un ölümünden dolayı vicdan azabı duyuyordu. Öte yandan da tiran Hieran, sürekli yeni bir şeyler istiyor, onu sıkıştırıp duruyordu. Savaş araçları yüzünden, sanat ve bilime vakit ayıramıyordu. Ama artık buraya kadardı. Hieran istediği kadar tehdit etsin, istediği kadar yalvaran, artık hiçbir savaş aleti yapmayacaktı.

İlk olarak bir gözlem evi yaptırdı. Aristarcos'un varsayımını doğrulamak için en iyi gereçleri sağladı. Daha sonra da çok büyük mesafeleri hesaplamak için bir numaralandırma sistemi geliştirdi. Çizimlerini plajda kumlar üstüne yapıyordu. Bir avuç kumda kaç tane kum vardı? Ya da Siraküza plajında? Ya bütün Dünya'daki çöllerde? Bunları kim sayabilirdi? Son eserinde kumların sayısız olmadığını ispatladı. Evreni dolduran tüm kum tanelerini hesapladı. Aristarcos'un varsayımını doğrulamak için ulaşılabilecek en yüksek rakamı bulmaya çalışıyordu. Ama sonunda elde ettiği en yüksek rakamdan da bir büyüğü olduğu gerçeğini fark etmişti.

İskenderiye'ye gitmesi siyasi açıdan bir başarısızlık olmuştu. Verdiği sözlere rağmen II.'sinin ardından III. Batlamyus da Akdeniz'in batısında olup bitenlere kayıtsız kalıyorlardı. Hieron, Kartaca ve Roma arasından bir seçim yapmalıydı. Ne yazık ki Kartaca'yı seçti. Siraküza Romalılar tarafından kuşatıldı. Kuşatma üç yıl sürdü. Arşimet'in makinelerine rağmen düşman sonunda şehri işgal etti.

Alevler içindeki kente ilk giren Brutus adlı bir onbaşıydı. Şarap ve kanla sarhoş olmuş Romalı askerler sokaklarda dolaşıyor, yeni kurbanlar arayan kılıçlarını pervasızca savuruyorlardı. Kuşatmada sağ kalanlar Hieron'un sarayına sığınmışlardı. Tiran da kentin anahtarını general Marcellus'a vermek için bekliyordu. Brutus, kumsalda garip şekiller çizen bir ihtiyar gördüğünde

"kolay av" diye düşündü. Denizden gelen rüzgarla biraz aydınca asker kendine bu Yunanlının iyi bir köle ve çocukları için iyi bir öğretmen olabileceğini söyledi. Ganimetlerle epey zengin biri haline gelmişti. Roma'ya döndüğünde evlenip bir aile kurmayı planlıyordu. Yaklaştı.

"Kalk ve beni izle ihtiyar," dedi kibirli bir sesle.

Arşimet kafasını kaldırmadan cevapladı:

"Bir dakika lütfen. Sanırım sonunda buldum."

Yaşlı adamın itaatsizliğinden deliye dönen onbaşı, kılıcını Arşimet'in sırtına sapladı. Fışkıran kan kumun üzerindeki şekilleri ve rakamları sildi. Silinenler, büyük olasılıkla, Arşimet'in Aristarcos'un varsayımına verdiği cevaptı.

Amr alaycılığı deniyor

"Bu onbaşı bir budalaymış," diye bağırdı Amr. Ama generali kadar değil. Onun yerinde olsaydım Arşimet gibi bir mucide zarar verilmemesini kesin olarak emrederdim."

"General Marcellus da aynını emretmişti," diye cevapladı Hypatie. "Ve Brutus suçunun cezasını hayatıyla ödedi."

"Marcellus haklı. Bir orduda en kötü şey yaşlı bir adamı öldürmek değil, verilen emre itaatsizliktir."

"Her zaman değil Amr, her zaman değil," dedi Philopon. "Çünkü general, eğer buraya efendinin emriyle kütüphaneyi yıkmaya geldiysen, bu tek bir darbede bin Arşimet öldürmek demektir."

"Hah!" dedi general, "bu bilginin kaybı Roma'nın tüm Dünya'yı ele geçirmesine engel olmadı. Aristarcos'un saçmalıklarının kaybı da... Onun mantığının doğru olduğu ne malum? Öklit'in hesaplarının doğru olduğunu kim ispatladı?"

"Kuşkunu anlayışla karşılıyorum Amr, çok yakında bir gün bilginler bu sorunu yeniden ele alacaklar," diye cevapladı komutanın tepkisine çok şaşıran Hypatie.

"Evrenin merkezinde hareketsiz olan Güneş saçmalığına gelince, o Tanrı'nın sözünün insanları aydınlatmasına engel olamaz. Evrenin bir tek merkezi vardır ve o da Allah'tır. Peygamberin dediği gibi: 'Allah göğü görünmez direkler üstünde tutar. Güneş'e ve Ay'a boyun eğdiren O'dur. Her şeye hareketi ve düzeni O verir'."

"Peki niye Güneş'in merkezde olduğuna inanmak günah," diye patladı Hypatie. "Kutsal kitaplarda Dünya'nın Güneş'in etrafında dönmediğini söyleyen bir şey var mı? Veya tersini, veya Ay'ın etrafında döndüğünü? O halde bilimsel olanı bilime, kutsal olanı da Tanrı'ya bırakalım."

"Kadın! Eğer Allah bunları peygamberine söylemediyse mutlaka kendine ait bir sebebi vardır. Onun sırlarını anlamak bize düşmez."

"Ah tabii, bunu bekliyordum. Şu meşhur sırlar! Uğruna, insanlara gerçeği göstermekten başka şey istemeyen nice bilginin ölümüne sebep olan şu sırlarınız."

General ve genç kadın arasındaki bu tartışmadan rahatsız olan Rhaze araya girdi:

"Lütfen Hypatie, soğukkanlılığını koru. Zaten Aristarcos'un varsayımları ölümünden sonra geçerliliğini yitirdi. Daha sonra kimse Dünya'nın Güneş etrafında döndüğünü iddia etmedi. Zaten böyle olsaydı nasıl olur da Joshua peygamber Güneş'i durdururdu? Tabii ki Aristarcos bunu akıl edemedi! Kuramı kabul görseydi, dilbilimcilerin hali ne olurdu? Hepsi de yeni kelimeler ve kavramlar bulmak zorunda kalacaklardı. Bir düşünsene 'Güneş doğdu, güneş battı' demek için neler uydurmak zorunda kalacaklardı. Belki 'dünya doğdu ve dünya battı' diyeceklerdi, ama nereye batıyor dünya?"

"O uzun sakalınla, bitmek tükenmez bilmeyen şakalarınla ne kadar da sinir bozucusun Rhaze," diye homurdandı güzel Hypatie. "Senin hiç bir şeye saygın yok mu?"

"Kızmayın Hypatie, hekim dostumuzun şakalarının her gün yüzleştiği korkunç olaylara karşı bir zırh olduğunu kendiniz söylemediniz mi?" dedi, bu sözlerle onun gözüne girmeyi umut eden Amr.

"Ama Aristarcos, onun yaptığı gibi kolayca bir kenara anlamaz. Bütün bunlar haksız suçlamalar. Bu konuda asıl kararı gelecek kuşaklar verecek. Aristarcos olmadan, Eratosten Dünya'nın çevresini hesaplayamaz ya da iklim kuşaklarını belirleyemezdi. Onsuz, Batlamyus asla *Kozmografya*'sını yazamazdı. Hem Hıristiyanlar hem de Yahudiler bu kitap üzerinde anlaştılar. Bir defa olsun İncil'e karşı yazılmamış bir eser ortaya çıkmıştı. Onsuz… "

Şakacılıkta Rhaze ile rekabete giren Amr onun sözünü kesti.

"Batlamyus? Yine mi? bu kaçıncılarıydı peki?"

"Bu defaki bir kral değil ve onun hikâyesi çok başka," dedi Philopon. "Bana kalırsa sevgili yeğenim, bundan böyle biraz daha sakin ve ölçülü olmalısın. Bu mantık dışı varsayımlarla konuğumuzu sıkmıyor musun?"

"Tam tersine efendim," diye itiraz etti Amr. "Hypatie'nin dürüstlüğüne ve samimiyetine inanıyorum. Hem ben onun anlattığı şeyleri oldukça öğretici buluyorum. Siz bilginler hep böyle birbirinizi mi yersiniz? Oysa sadece tüccarların iyi bir müşteri için kavga ettiği sanılır. Bana satmaya çalıştığınız şey bu kadar değerli mi?"

"Satmak?" Philopon içi çekti. "Size satacak hiçbir şeyimiz yok general. Biz sadede size biraz bilgi vermek istiyorduk. Gerçekten de bilginler her zaman kavga ederler. Bunlar, emin olun, yaratıcı tartışmalardır. Çünkü daima bir parça gerçekten yola çıkılır. Yarını bekleyin, dostumuz Rhaze, günümüzün çekişmelerini anlatacak. Bu çekişmeler size gülünç gelebilir. Öte yandan bunlar güzelliğe ve bilime açık tartışmalardır."

"Yaratıcı tartışmalardan bahsetmişken, generalin genç doktora itirazları bana biraz manalı geldi," diye içinden güldü yaşlı dilbilimci. "Amr Hypatie'nin hoşuna gitmek için neler yapmaz, ki? Efendisine bile başkaldırabilir, kim bilir? Aşk o kadar güçlü ki! Ya ben ne yapacağım? Evet, eğer kütüphane kurtulacaksa, yeğenimi bu adama seve seve veririm."

Bilginin Savaşçıları
(Rhaze'nin ikinci yergisi)

«Haklısın general, bütün bu Batlamyuslardan bize ne? Şimdiye kadar zaten üçünü gördük. Onları Lagides hanedanı olarak adlandırmak daha doğru olur; çünkü onların ataları bir Lagos, yani İskender'in babası Philip'in generali. Bir süre için de olsa coğrafyacı Batlamyus'u unutalım. Ondan daha sonra söz ederiz. Bence o halifenin de hoşuna gidecek biri.

Diğerleri, yani krallar ise tam on üç taneydiler. On üç Batlamyus! Ve bu göründüğü kadar basit de değil. Krallık sadece babadan oğula geçmiyordu. Kardeşleri de hesaba katmak gerek. Öyle çok taht kavgası oluyordu ki. En küçük kardeş ağabeylerini öldürtüyor, bir diğeri kardeşlerini zehirletiyordu. Vahşi hayvanlar gibi, değil mi? İşleri biraz daha karıştırayım, bu mutlu ailede kız kardeşle evlenme âdeti de vardı. Bu II. Batlamyus zamanında başladı. Bu, çeyiz sorununu da çözüyordu. Ama bir hekim olarak bunun, tahta geçecek yetenekte kuşaklar dünyaya getirmek için sağlıklı bir yol olduğunu sanmıyorum.

I. Batlamyus oğlunu kızı Arsinoe ile evlendirirken, bunun, Mısır asıllı halkı memnun edeceğini umuyordu. Çünkü, Tanrı Osiris efsaneye göre kız kardeşi Isıs'le evlenmiş ve bu evlilikten Horus doğmuştu. Beş para etmez bir hurafe diyeceksin, senle aynı fikirdeyim. Ama biraz daha düşün. Kutsal kitapta Habil ve Kabil'in de kız kardeşleri ile evlendikleri yazmaz mı? Öte yandan Yunanlı işgalcilerden kurtulmak için ettikleri dualar dışında, Mısır halkı atalarının tanrılarına dönüp bakmıyordu bile.

Kütüphane bahsine geri dönelim. O günlerde kütüphanenin limana giren gemilerdeki kitaplara el koymaya ihtiyacı kalmamıştı. Bilginler, şairler ve filozoflar eserlerini yanına alıp

öyle geliyorlardı. Neden gelmesinlerdi ki? Müze'de bir dedikleri iki edilmiyordu.

Bu insan akını içinde parazitleri ve şarlatanları ayırt etmek çok zordu. Kararı kral veriyordu. Elbette aynı zamanda bir vezir ve ülkenin en önemli ikinci kişisi olan kütüphanecinin yardımı sayesinde. İlk kütüphaneciler doğal olarak dilbilimciler ve gramerciler arasından seçildi; çünkü eserlerin sınıflandırılması asıl kurallardan sapılmasını gerektiriyordu: Eserlerin giriş tarihlerinin yazılması ilk kütüphaneci Zenodot ile başlamıştı.

Ondan sonra gelen kişiden ise daha önce zaten bahsetmiştik. Kraliçe Berenice'nin akrabası Callimacos. Arşimet zembereği, kaldıracı ve su çarkını icat ederken, Callimacos da şiiri icat etti. Şaşırmış gibi bakma Amr. Sana Yunan şiirinden bahsediyorum. Biliyorum ki senin halkın çok eski zamanlardan beri bu sanata ilgi duyuyor. Ama Yunanlılar sürekli mantık ve akılla meşgul oldukları için şiire yabancıydılar. Platon şairleri Devlet'inden kovmuştur. Onlarda şiir, utanç kaynağı bir şey gibi yer altına yaşamıştır. Tıpkı ormandaki diğer türlerin arasında kaybolmuş bir buket menekşe gibi. Callimacos şiiri elleri arasına alıp güneşe çıkardı. Şiirin artık çevresindeki ağaçların gölgesine ihtiyacı yoktu. Kendi kendine çiçek açabilirdi.

İlk eserlerinde öğretici altılık dize ölçüsünü bırakıp, onluk ölçüde yazmaya başladı ve ilk şiir kitabını yazdı. Bu bir devrimdi. Kimsenin cesaret edemediği şeyi denemişti: Teocritos, Herondas, Rodoslu Apollonios, Bizanslı Aristófanes, daha önce eşi sadece matematikçilerde görülen bir kaynaşma için İskenderiye'ye koştular. Callimacos şiirin Öklit'iydi.

Fakat sadece tanrıların, aşkın ve doğanın güzelliklerinin şarkılarıyla yetinmedi. Kütüphaneyi ele geçirdi. Yorgun ve yaşlı Zenodot kütüphaneyi ona bıraktı. Callimacos'un himayesinde birçok kişi çalışıyordu. Satın alma bölümünü yeniden düzenledi, artık her kitap üzerinde geldiği yer, önceki sahibi ve düzelten kişinin adları yazıyordu. Metinler bazen tamamen kopyalanıyor, bazen de üzerinde küçük bir değişiklikle yetiniliyordu.

Kütüphane, klasiklerin yeni baskılarının hazırlandığı bir dilbilim merkezine dönmüştü.

Callimacos son olarak dosyalama sistemine baktı. Kütüphanede birkaç yüz bin rulo vardı. Hepsini sınıflandırdı, konularına göre fihriste geçirdi ve listeler hazırladı. Pinakos dünyanın ilk edebi katalogudur. Konuyu daha fazla uzatmayacağım Amr. Bir kütüphaneyi düzenlemek belki Philopon'a ilginç gelebilir; ama korkarım bu konu seni sıktı.

Artık Callimacos'un kütüphanede nasıl sivrildiğini biliyorsun. II. Batlamyus ondan resmi olarak yeni kütüphaneci olmasını istedi. Ama şair reddetti ve yerine en iyi öğrencisi Rodoslu Apollonios'u önerdi. O da Arşimet ile aynı şeyi yapmıştı. Sanatını sadece bir hükümdarın emrine vermek istemiyordu. Dehasını kralın isteklerine adamak, enerjisini para ve politika için tüketmek, özgürlüğüne vurulmuş kelepçeler gibi geliyordu.

Bu soylu nedenlerden dışında, Apollonios hoşlandığı biri değildi, uzun zamandan beri bir öğrenciden ziyade, ciddi bir rakip gibi davranıyordu. Kralın görkemli toplantılarına katılıp ona övgüler yağdırıyordu. Tüccarlarla pazarlık ederek kralın ısmarladığı kitapların fiyatlarını daha da düşürmelerini sağlıyordu. Bütün bu kaybettiği zamanda ise *Argonotlar* gibi bir başyapıt daha ortaya çıkaramazdı. En büyük ruhlar bile bazen akıl almaz bayağılıklara düşer!

Ama olaylar önceden tahmin edildiği gibi gelişmedi. Yazmamasına rağmen Apollonios krallığın en önemli kişisi haline geldi. Herkes, birkaç dize vermek, akıl danışmak, iş bulmak, bağış yapmak için ona koşuyordu. Zavallı Callimacos'u herkes unutmuştu. Kimse kütüphanenin karanlık bir köşesinde katalog yığınlarının arasında çalışan şairle ilgilenmiyordu. Rafların ve kitapların labirentinde amaçsızca dolaşıyordu. Sanki sırtında bütün dünyanın yüküyle, orada öylece unutulmuştu.

Bir gün yine böyle kederli bir anında, Hesiodos'un *Teogoni'ni* yanlışlarından arındırırken, yanı başında kibirli iki genç gördü.

Ona hiç aldırmadan yüksek sesle konuşuyorlardı. Belli ki onu geçici kopyacılardan biri sanmışlardı. İçlerinden biri bağırarak:

"Gerçekten de bu kütüphanede geometri kitaplarını bulmanın yolu yok. Üstat Apollonios haklı: Doğa bilimlerinin sınıflandırılması uzun zamandan beri ihmal ediliyor olmalı."

Yaşlı şairin yüzü sarardı. Eski öğrencisi şimdi de bu toy gençlerin önünde onun eserini karalamaya başlamıştı. Oysa katalogunda matematik, tıp, astronomi ve geometri ayrımını yaparken hiç yanlışa düşmemişti. Yapılan eleştiri haksızdı. Callimacos sahip olduğu en iyi silahla intikam almaya karar verdi: Edebiyat.

/te'inin yayınlanışı büyük yankı uyandırdı. Çünkü bu hiciv hep eski eserlerden ve eski hocasından çalıntılar yapan Apollonios'un tarzını taklit ediyordu. İbis adı, kütüphanecinin Mısırlı kökenini hatırlatıyordu. Bu isim, Mısır'da çamurda yaşayan ve halk arasında sakarlığıyla ünlü bir kuşla kütüphaneci arasındaki benzerliğe işaret ediyordu.

Bir şair için hiçbir şey gülünç duruma düşmekten daha kötü olamaz. Özellikle kralın oğlunun en komik bölümleri Apollonios'un önünde okuyarak eğlenmesi ona çok koyuyordu. Öğrencisi bütün günü hocasıyla alay ederek geçiriyordu. Çok geçmeden, kütüphaneci büyük bir ağırbaşlılık örneği sergileyerek görevinden istifa edip retorik ve gramer öğretmek için Rodos'a geri döndü.

Tahtta çok uzun kalan bütün hükümdarlara olduğu gibi, II. Batlamyus'un son yılları da tatsız ve keyifsiz geçti. Kırk yıldan fazladır tahttaydı. Apollonios'un gidişi, Aristarcos davası, bu çöküşün en ciddi belirtileriydi. Sonunda kral öldü, kısa süre sonra Callimacos da onun peşinden gitti.

III. Batlamyus'un kral olduğu yirmi dört yıl, Mısır'ın gördüğü en huzurlu ve en rahat yıllardı. Onun bilge yönetimi altında kütüphane neredeyse yarım milyon kitaba ulaştı. Hatta Aristoteles'in bazı eserlerini Atina'ya ödünç bile verdiler.

Kralın yaptığı ilk şey ona "hayırsever" denmesine sebep olan bir jestte bulunarak Apollonios'u görevine geri çağırmasıydı. Eski öğrencisi tarafından yeniden onurlandırılan şair, sürgünden bütün koşullarını kabul ettirmiş olarak geri döndü. Yerinde bir kararla görevini Eratosten ile paylaşacaktı. Çünkü Callimacos kütüphaneyi perde arkasından yönetirken, astronomi, geometri ve mimarlık ihmal edilmişti.

Apollonios Callimacos'un saldırısı sonucunda çok derinden yaralanmıştı. Rodos'taki sürgün sırasında Argonatlar üzerinde çalıştı. Ve kitabı bitirdiği gün kendi yeteneğinin zirvesine çıkmış oldu. Ama bu kitaptan sonra yeteneği kurudu. Ve bir daha da yazmaya cesaret edemedi. Kendisini gülünç gösterecek yeni bir iblis fikrinden korkuyordu. Kitaplar ona korku veriyordu. İskenderiye'ye dönüşünde kütüphanenin bütün sorumluluğunu Eratosten'e bıraktı ve kralın alçak gönüllü bir danışmanı olarak kalmayı seçti.

O günlerde Mısır bütün Doğu Akdeniz'e hükmediyordu. Öte yanda Roma vardı. Ama bu barbarları kim ciddiye alırdı ki? İskenderiye'nin batıdaki askerlere ve köylülere duyduğu küçümsemeyi, bugün ancak Bizans'ta senin gibi doğululara karşı duyulan küçümsemeyle kıyaslayabilirsin Amr.

Fakat biri vardı ki endişe içindeydi: gerçek kütüphaneci Eratosten. Dostu Arşimet, mektuplarında sürekli Roma'nın zaferlerinden söz ediyordu. Birçok kez kralı uyarmayı denedi. Ama her defasında kendi işine bakması söylenerek rafların arasına geri gönderildi. İskenderiye'nin sonunun batıdan geleceğini herkesten önce anlamıştı.

Eratosten evrensel bir zekâya sahipti. Herkesin kendi ilgi alanı dışında her şeye kuşkuyla baktığı Müze'de her konuda bilgisi olan tek kişiydi. Önceden Callimacos'un öğrencisiyken gramer ve şiire yönelmişti. Daha sonra Atina'da yirmi yıl boyunca Platoncular ve Stoacılar arsında yaşamıştı. Sonra da Aristarcos'un derslerini izlemek için İskenderiye'ye geri dönmüştü. İskenderiye'de kaldığı kısa süre içinde Arşimet'le

dost olmuştu. Ama bu dostluk Arşimet'in Aristarcos'un davasındaki diplomatik tutumu yüzünden bozuldu. Bunu tasvip etmediğini göstermek için yeniden Atina'ya döndü. Oradan krala "Burada yöneticiler en azından bilginlere özgürlükler tanıyorlar. Bilginler de Sokrates'in ölümünden gereken dersi aldılar. Ama sen Aristarcos'u kütüphaneden atarak onu baldıran otundan daha kötü bir cezayla öldürdün," diye yazdı.

III. Batlamyus tahta çıktığında, babasının hatalarından gerekli dersi çıkardığını göstermek için Eratosten ve Apollonios'u geri çağırdı. Ve yirmi dört yıllık yönetimi boyunca Müze'ye barış hâkim oldu. Tabii bunda eski şair ve bilgin arasındaki kusursuz uyumun da etkisi büyüktü. Şair artık yazmayı bırakmıştı ve Eratosten ise evrensel bilginin peşinde koşuyordu.

Artık kimse Eratosten'in neyde yeteneği yok bilemiyordu: Felsefe, şiir, tarih, müzik, matematik ve tabii astronomi. Seksen iki yıl bekâr yaşadı ve Yunanlıların yaşamın son sınırı dedikleri bir yaşta öldü. Kör olduğunda, artık okuyamayacağı için kendini açlıktan ölmeye bıraktı.

Fakat ölmeden evvel büyük mucizeler yarattı. Ben matematikçi değilim, ama şu kadarını sana söyleyebilirim ki, asal sayıları bulmak için bir yöntem keşfetti. *Calaslerisme* adlı kitabında bizzat onun keşfettiği yedi yüz otuz altı yıldızın adlarını bulabilirsin. Ama benim en iyi bildiğim şey Dünya'nın çevresini hesaplayan ilk insan oluşudur.

Bunu başarabilmek için, yazın güneşin en yüksek olduğu saatte iki farklı yere vuran gölgelerin uzunluğu arasındaki farkı hesapladı: İskenderiye ve hocası Aristarcos'un hayatını sona erdirdiği yer olan Asvan'da. Böylelikle öğretmenine karşı güzel bir saygı gösterisinde de bulunmuş oluyordu. Çünkü Dünya'nın çevresini hesaplayabilmesi için onun yönteminden faydalanmıştı. Yüzündeki kuşkuyu okuyabiliyorum Amr, sanırım birazdan sorular sormaya başlayacaksın

Eratosten birçok yolcudan güneş ışınlarının yazın ilk günü yirmi metreden derin bir kuyuya dik düştüğünü duymuştu. Oysa

Eratosten birçok kez Öklit'in asasını farklı yerlerde ve saatlerde kuma saplamıştı ve biliyordu ki İskenderiye'de güneşin daima bir gölgesi vardı. 0 anda aklına Asvan'da Güneş ışınlarının dik olduğu anda İskenderiye'de gölgenin uzunluğunu ölçmek geldi. Bu sayede Dünya'nın çevresini hesaplayabilirdi. Günü ve saati gelince, çalışmaya başladı. Ve Güneş ışınlarının İskenderiye üzerine düştükleri açıyı çıkardı: Kesin olarak elli derece. Basit birkaç geometrik hesapla, Dünya'nın çevresinin Asvan ve İskenderiye arasındaki açının elli katı olduğu sonucunu çıkardı. Ama bu mesafeyi nasıl ölçecekti?

Kervancılara sorarak, bir devenin bu mesafeyi elli günde kat ettiğini ve ortalama bir devenin günde on sekiz kilometre yol aldığını öğrendi. Gerçekte Eratosten bu kadar yakın bir hesap yapmayı beklemiyordu. Kütüphanedeki bir eser onun amacına ulaşmak için elindeki imkânları nasıl kullandığını anlatır.

Zamanının bilinen bütün ölçüm araçlarını toplamaya girişti: Kervancıların anlattıkları, kadastro çizelgeleri, gemi halatları, amatör kişilerin hesapları. Fethetmeye geldiğin Mısır'da tarlaların sınırlarının sel yüzünden her yıl değiştiğini biliyor muydun? Mülkiyet hakkını korumak için krallar her bölgeye kadastro yöneticileri atarlardı. Bu kişiler sürekli alan ölçümüyle uğraşırlardı. Eratosten bu verileri topladı ve dikkatlice kendi elindekilerle karşılaştırdı. Ve tabii Nil nehrinin İskenderiye ve Asvan arasında kalan bölümünün uzunluğunu da hesapladı. Nehirde gördüğü buğday ve Sudan'ın muhteşem kumaşlarıyla yüklü gemiler, kürekçiler tarafından çekiliyordu. Yine de bazen gemileri ilerletmek için eşit uzunlukta halatların ve zincirlerin yardımı gerekiyordu. Bu halatların uzunluklarının toplamı nehrin uzunluğu hakkında fikir verebilirdi. Biliyor musun Amr, Mısır'ın yolları tıpkı Yunanistaninkiler gibi amatör kişilerce ölçülmüştür. Bir günlük yürüyüş hâlâ Herodot'un ölçtüğü gibi kabul ediliyordu. Aradan geçen bin yıla rağmen bu değişmemişti. Oysa Eratosten İskenderiye ve Asvan arasında yürümesi için insanlar bile tuttu.

Elindeki tüm verileri bir araya getirdiğinde artık ölçüm hatasını en aza indirmek için her türlü bilgi vardı. Ve sonucu görkemli bir şekilde krala bildirdi: Asvan ve İskenderiye arasındaki mesafe yedi yüz seksen yedi kilometreydi ve Dünya'nın çevresi bunu elli katı, otuz dokuz bin üç yüz yetmiş beş kilometreydi.

Amr Şair Olduğunu İtiraf Ediyor

"Bütün bu kişiler hangi akla hizmet şehrin işlerine ve dine karışıyorlardı? Yani neden sadece düşünmekle, icatlarla ve şiirlerle yetinmeyip, yönetimi krala, dua etmeyi rahiplere bırakmıyorlardı?"

"Onların işlerini iyi yapmaları ve şairlik taslamaktan ve evrenin yasaları üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmaktan vazgeçmeleri gerekiyordu. Senin halifen de tıpkı daha Dünya hakkında araştırma yapmadan onun düz olduğunu ilan eden rahipler gibi, hangisinin iyi hangisinin kötü bilim olduğuna peşinen karar vermeyecek mi? Edebiyata atılan general ve krallara gelince, onların berbat eserlerini koymak için de buraya bir raf koymamız gerekecek."

"Gerçekten ben de," diyerek söze başladı Amr, bir yandan da sakalını okşayarak göz ucuyla Hypatie'yi süzüyordu, "Allah günahlarımı affetsin, ama ben de çölün yalnızlığında yaratılışın büyüklüğü üstüne birkaç mısra yazmayı denemiştim."

Philopon bütün ciddiyetiyle:

"Tebrik ederim general. Lütfen Rhaze'nin söylediklerine aldırmayın. Krallar ve askerler birçok defa saygıdeğer eserler yazdılar. Sana Batlamyus'tan bahsettik, ama ben Cesar ve ondan sonra gelenlerin yazdıklarını da biliyorum. Rahiplere kalsa! Önce Hıristiyanlığın en büyük filozofu ve düşünürü Augustinus'u okuman gerekirdi."

"Size kalsa okumam gereken çok şey var. Ama zamanımız yok. Soruma cevap vermediniz: madem şair ve bilginler sadece kendi işleriyle ilgilenmek zorundalar niçin bazıları iktidarı istedi? Ve o kadar aleyhinde konuştuğun şu Callimacos bana kralın sunduğu şerefi reddeden Arşimet'ten daha cesur geldi."

"İnanma buna," diye söze karıştı Hypatie. "Görevinden kaçarak

bencilce ve kıskançça davranıyordu. Toplumun ve kütüphanenin faydası yerine, yalnızca kendi sanatını ve rakibi Apollonios'u düşünüyordu. Bir de tersinden bak, amcam daha başka şeyler yapabileceği halde hayatını kütüphaneyi hakaretlere ve şimdi de senin adamlarına karşı korumaya adadı."

"Lütfen bırakalım bu konuyu sevgili yeğenim. Cevap olarak sadece şunu diyebilirim. Politikayla ilgilenen bilginler veya yazarlar değil, aksine, onlarla ilgilenen politikadır. Bir kralın şaire, bir şairin krala olan ihtiyacından fazla gereksinimi vardır. Şairler yazdıklarının karşılığında kalacak yer ve övgü alırlar. Kralınsa zaferleri için yazılmış şeylere ihtiyacı yoktur. Ama onların doğrudan gerçeğinin arkasından dolanabilmek için görülere ihtiyaç vardır. Onlar peygamber değildirler, çünkü sözleri tanrı tarafından söyletilmemiştir. Kendini peygamber sanan şaire ne yazık. Ama onlar sıradan ölümlülerin göremediklerini görürler. Maalesef hükümdarlar bu yüce gerçeğe ancak nadiren kulak verir. Eğer ilk üç Batlamyus'tan sonra gelenler şu dizeleri okumuş olsalardı, İskenderiye asla bu noktaya gelmezdi. 'Kralın iktidarı tanrıdan gelir, ama kral sadece kentin bekçisidir. Onu sadece tanrı yok edebilir ya da düşürebilir.' Ve Eratosten Siraküza Kuşatması'nda şöyle söyler: 'Deniz akşama kadar kandan kıpkırmızı kesildi. Dikkatli olun majeste, şafağa kadar bir daha ışık vermeyecek güneş.' Roma'nın fetihlerini, Bergama ile yapılan ittifakı ve kütüphane savaşlarını önceden haber veriyordu."

"Kütüphane savaşları mı? Kitaplar için savaş mı yapıldı? Bana sadece barış getirdiklerini söylemiştiniz oysa."

"Bu sadece sözcüklerle yapılan bir savaştı. Ama gerçek ve daha ölümcül savaşların habercisi oldu. İzin verirsen yarın bunu anlatacağım. Rhaze'ye kalsa bunu daha laubali bir dille anlatır, Hypatie ise bu tür olayları küçümser."

"Haydi," dedi kendi kendine Amr, "eğer Ömer kitapların bir silah gibi kullanılabileceğini anlarsa belki kütüphaneyi bağışlar."

Kütüphane Savaşları

(Philopon 'un ikinci dersi)

«Sekiz yüzyıl önce kentler ve krallıklar yerden mantar gibi bitiyorlardı. İskender'in oğlu veya generali olduğunu iddia eden insanlar yönetiyordu buraları. Diğerlerine üstünlük kurmak için hemen hepsi de büyük imparatorluklarla ittifak yapıyordu. Bu küçük devletlerin arasında, kayalık bir tepe olan Bergama yükseliyordu. Dört bir yanı Perelerin kuşatması altındaydı. Kaleyi, İskender'in generallerinden biri, ganimetlerini saklamak için inşa ettirmiş ve subaylarından birini de korumaların başına koymuştu. Ama bu subay ona ihanet edip Penslerin safına geçti. İhanetinin karşılığı olarak hazineyi ve Bergama'yı aldı. Yavaş yavaş genişlettiği sınırları, daha sonra bir krallığa ve küçümsenemeyecek bir güce dönüştü.

Bergama Ege'de birkaç limana sahip olmakla yetinemiyordu. Şimdi gözlerini doğuya, kendi varlığını borçlu olduğu ülkeye çevirmişti. Roma'ya ittifak çağrısı yaptılar. İskenderiye'den Atina'ya, Makedonya'dan İsparta'ya her yerle savaş halindeydiler. Bergama kralı Attal, tıpkı büyükbabası gibi bir hain oldu. Bergama Yunan şehirlerinin gözünden düşmüştü.

Roma Penslerle savaştaydı. Onları yendiler ve Bergama'ya ödül olarak da Lidya, Frigya ve Çanakkale boğazının kontrolünü verdiler. Bütün eve dönme isteklerine rağmen Romalı askerler Kartaca savaşlarına katılmak için geri çağrıldı. Bu ince ve disiplinsiz Yunanlılara bir cesaret, düzen ve disiplin dersi vermekle yetiniyorlardı. Savaşmayı bilmeyen, zaferlerinin meyvelerini bile toplayamayan ve tiyatrodan habersiz Latin köylüleriyle dalga geçen sadece Bergamalılar değildi.

Diğer taraftan Bergama'nın yeni efendisi II. Ömen, krallığının Roma ile yaptığı ittifak yüzünden komşularının gözünde itibarını yitirdiğini hissediyordu. Yeni kralın geçmişi karanlıktı, her şey bir yana, o ne bir Makedondu ne de bir Yunanlı.

Romalıların dostluğu sayesinde güçlü bir devlete sahip olmuştu. Her sonradan görme gibi o da her alanda benzersiz bir gösteriş düşkünüydü. Şehrini Yunan dünyasının en güzel ve en büyüğü yapmayı amaçlıyordu. Sarp kayalar üstüne devasa tapınaklar, büyük hamamlar, abidevi tiyatrolar inşa ettirdi. Her şeyde Atina'yı taklit ediyordu ama daha büyük boyutlarda, iki kat büyük ve iki kat daha yüksek. Kimse bu yerleri inşa eden mimarların adlarını bilmez Amr. Hiçbir yerde yazılmamıştır. Zira kral bu eserin kendisinin, ama sadece kendisinin olmasını istiyordu. Gelecekte herkes sadece onu hatırlasın istiyordu.

Kral içten içe Romalılarla yaptığı ittifakı affettirmeyi umuyordu. Ülkesinin görkeminin ihanetle değil, sanat ve bilimle kazanıldığının bilinmesini istiyordu. Bu yüzden İskenderiye'deki kadar büyük ve zengin bir kütüphane yapılmasını emretti. Ama Yunan dünyasında meşruiyet kazanmak için, kütüphanede sadece Yunan eserlerinin, kütüphanenin bahçesinde ise sadece Yunanlı bilginlerin dolaşmasını istiyordu.

Öte yandan, İskenderiye olup biten olaylara karşı tarafsızlık kalarak gürültü patırtıdan uzak günler yaşıyordu. Fırtına nerdeyse kıyılarına ulaşmışken, İskenderiye'de hiçbir kasırganın kendisini saramayacağını bilen güçlü bir ağacın özgüveni vardı.

O dönemde Müze Bizanslı Aristofan'ın demir yumruğuyla yönetiliyordu. Homeros'un, Öripides'in ve Aristofanes'in eserlerinin son baskılarını yayınlatmıştı. Sonunda tiyatro da kütüphanenin kapılarından içeri girmiş oluyordu böylelikle.

Dini, teknik ve az kullanılan terimlerin bir listesini çıkararak tarihteki ilk sözlüğü hazırladı. Ama en önemli çalışması, her türden örneklerin bulunduğu bir Yunan edebiyatı antolojisidir.

Her yıl kralın himayesinde kütüphaneye giren eserleri gösterir bir liste hazırlıyordu. Her yeni gelen edebiyatçıdan bir şiir yazıp okuması isteniyordu. Bazen okunan eserler jürinin alkışları yüzünden doğru dürüst duyulamıyordu bile. Bir tek Aristofan alkışlamıyordu. Alkışlar dindikten sonra ağır ağır ayağa kalkıp bir süreliğine ortadan kayboluyor, sonra da elinde eski bir

ruloyla dönüyordu. Yüksek sesle okurken bunun adayın okuduğuyla benzer, hatta nerdeyse aynı metin olduğu ortaya çıkıyordu. Bu konuda yanıldığı hiç görülmemişti. Eser hırsızlığı bütün kentte yaygındı. Kütüphaneden kovulan adaylar utançlarını yutup soluğu, işe aldığı insanların kalitesi konusunda fazla titiz olmayan Bergama'da alıyorlardı.

Bergama kütüphanesi ise büyümeye devam ediyordu. Açılışından altı yıl sonra kırk bin kitaba ulaşmıştı. İskenderiye kütüphanesinin başlangıçta uyguladığı yöntemlere başvuruyorlardı. Ama pek de titiz davrandıkları söylenemezdi. Gemilerde bulunan kitaplara el konuyor, ama kopyaları çıkarılmıyordu. Romalı müttefikleri ne zaman bir Yunan kentini ele geçirseler, ganimetten paylarını kentteki kişisel ve kamu kütüphanelerindeki kitaplar olarak istiyorlardı. Kaba saba Roma askerleri bu duruma hiç ses çıkarmıyorlardı. Henüz kitapların gücünün farkında değillerdi. Toprağı sürmek için sabana ve düşmanı öldürmek için kılıca gereksinim duyuyorlardı o kadar. Sanat onlar için çökmekte olan halkların eğlencesinden başka bir şey değildi.

Aristofan, Bergama'nın kendi hegemonyalarına bir tehdit oluşturduğunu fark etti. Mısır'a kitap akışı durmuştu. Buna karşın eski metinleri satmaya kalkan sahtekârların, taklitçilerin, dolandırıcıların sayısı hızla artıyordu. Yaşlı bilge, sahtekârlıkları ortaya çıkarmakta hâlâ ustaydı; ama gücü gün geçtikçe azalıyordu. Ve kendinden sonra yerini alacak Atinalı Apollodor'un bu işin altından kalkabileceğinden emin değildi.

Kral V. Batlamyus'u bu konuda uyardı. Ama o sadece omuzlarını silkmekle yetindi. Onun başka endişeleri vardı. Krallığı içten içe çürümeye başlamıştı. Üstelik hanedan ensest evlilikler sebebiyle yozlaşıyordu.

Bergama da kral Ömen, muzafferane bir edayla Demosten'in bütün eserlerini elde ettiklerini açıkladı. Özellikle de kaybolduğu söylenen son eseri *Phillipos'u.* Bu hiç basılmamış kitabı görmek için akın akın insan Bergama'ya gidiyordu. Aristofan bir

casusunu kitabı gizlice kopya etmeye gönderdi. Kitabı eline alıp birkaç cümle okuduktan sonra hep yaptığı gibi rafların arasına daldı ve elinde Anaksimenos'un bir eseriyle döndü. Sonuç tahmin edildiği gibiydi. Demosten'in olduğu söylenen kitap sahteydi!

Arisofan bu olay üstüne birçok kereler Bergama'ya mektup yazdı. Ancak hiçbir sonuç elde edemedi. Herkes Bergama'nın dünyanın en iyi kütüphanesi payesini bileğinin hakkıyla aldığı inanandaydı. İnsanlar bütün karmaşa zamanında olduğu gibi, ancak yeni olana güven duyuyordu. Yaşlılık ve deneyim alay konusu olmuştu. İskenderiye yaşlı, Bergama ise gençti.

Bergama yaşlı gramercinin saldırılarına karşı sessiz kalmadı. Etrafa eski bir kuşkucu filozof olan Timon'un bir satirini yaydılar. Satirde Müze'den, semiz ve yaşlı kuşlarla dolu bir kuş kafesi olarak söz ediliyordu. Onlar için didişmekten başka işi olmayan tüyleri yolunmuş kuşlar ve katipler deniyordu. Bu kuş kafesi, kralların gerçek yaşamdan kaçtıkları bir fildişi kuleden başka bir şey değildi.

Aristofan bu yenilgiyle uzun süre yaşayamazdı. Üzüntüden öldü. V. Batlamyus da iyi bir öğrenci olduğunu kanıtlayarak kısa bir süre sonra hocasının peşinden öldü. Karısı Cleopatra ona iki çocuk vermişti. Büyük olan dört yaşındayken VI. Batlamyus adıyla tahta çıktı. Büyüyene kadar ona annesi naiplik yaptı. İlk kararı da papirüsün ihracını yasaklamak oldu. Yapımı sadece Mısırda bilinen papirüs olmadan kitap yayınlamak imkânsızdı. Bergama kaybedecekti!

Bu. insanın sınırsız hayal gücü ve yaratıcılığı olmasa doğru olabilirdi. Ama atölyelerden bir tek kitap bile çıkmadığını gören Bergama kralı derhal papirüsün yerini tutabilecek bir yöntem bulunmasını emretti. Bütün şarlatanlar ve deliler akın akın yeni fikirlerle geldiler: inceltilmiş ağaç kabuğu, kumaş, ipek ve bunlar gibi birçok masraflı, karmaşık ve saçma şey.

Bir gün sarayın bahçesine paçavralar içinde, teke gibi kokan bir çoban girdi. Kralın önünde yere kapandı ve yere ince, hatta

neredeyse saydam bir deri tabakası bıraktı. Kral bu derinin üstüne bir şeyler yazmasını istediğinde çoban gülümseyerek bu tür şeylerden anlamadığını söyledi. Onun yerine bir rahip geldi ve yazmayı denedi. Sonuç mükemmeldi. Mürekkep bu yumuşacık deri üstünde hiç leke bırakmadan kalıyordu. Çoban bu şeyin tarifini babasından öğrendiğini, ama bugüne dek sadece yılda bir kez ailesinin mezarları üstünde yakmak için kullandığını söyledi. Normalde keçi ve koyun derisi kullanıyordu, ama elindekini bir buzağı derisinden yapmıştı.

Kral onun sırrını nasıl aldı, çobanın adı neydi, sonu nasıl oldu, bunların hiçbiri bilinmiyor. Tarih sadece kralların adlarından söz eder. Yoksul insanların adlarının geçtiği tarih sadece bir toz zerresidir. Ömrü bir anlıktır, sonra bir yağmur damlası ona değer ve ortadan kaldırır. Böylece parşömen ortaya çıktı.

İskenderiyeliler buna hemen karşı çıktılar. Aristoteles ve Platon'un düşüncelerini ölü bir hayvanın derisi üzerine yazmak, ne iğrenç! Müze'deki doktorlar ölü hayvan derisi üstüne yazmanın korkunç hastalıklara, okumanın da körlüğe neden olacağını söylediler. Rahipler de tartışmaya katılmadan edemediler ve bu iş için buzağı derisi kullanmanın Olimpos tanrılarına yapılmış bir hakaret olduğunu ileri sürdüler. Buna karşın Frigya dağlarındaki keçi, inek ve koyun sürüleri giderek azaldı. Parşömen yavaş yavaş yayıldı, ama ramakların hakimiyetine dek papirüsün yerini alamadı.

Bergama'nın zaferi mutlaktı. Ama fonlarının kaynaklarının zenginliğine rağmen ve parşömenin üstünlüğüne rağmen bilginler hâlâ kendilerini geçmişin gölgesinde güvende hissettikleri İskenderiye'ye gitmeyi tercih ediyorlardı. O devirde kütüphanenin gözdesi astronom ve coğrafyacı Hipparcos'tu.

Öklit'in asası bu defa Hipparcos'daydı. Güneş tutulmalarını önceden tahmin etmeye yarayan bir metot ve trigonometrik cetveli buldu, yıldızların adlarının sıralandığı katalogu hazırladı, gün dönümü tarihlerini keşfetti. (Hypatie tüm bunları benden

daha iyi açıklayabilir.) İskenderiye'nin astronomi okulu yeniden doğdu.

Öte yandan, Bergama'da, kralın büyük paralarla getirttiği bilginler sadece rakip kütüphanede uzun zaman önce ispatlanmış gerçekleri yeniden keşfetmekle uğraşıyorlardı. Rodoslu Posidonios neredeyse bütün hayatını Eratosten'in bulduğu dünyanın çevresini yeni baştan ölçmeye adadı. Dilbilimciler İskenderiye'deki elyazmalarını yeni baştan yazmaya uğraşıyorlardı.

Ama Müze'nin yeniden hareketlenmesi uzun sürmedi. Ölmekte olan birinin son anlarında yeniden canlanıvermesi gibi. Batlamyusların ve Müze'nin kaderi, biri batarken ötekini peşinden çeken iki gemi gibi ayrılmaz biçimde birbirlerine bağlıydı. Önlemler almak için çok geç kalınmıştı: Azınlıktaki Mısır halkı sonunda Yunan boyunduruğuna karşı ayaklanıyordu.

Gerçekte isyanı kralın enerjik ve hırslı kardeşi tahrik ediyordu. Adamları halkı Müze'deki bilim adamlarına ve Yahudilere karşı kışkırtıyordu. Halk, bilim adamlarının ve Yahudilerin kendi sefaletleri pahasına semirdiğini düşünüyordu. Semirmekten bahsetmişken, kralın kardeşi olağanüstü bir şişkoydu. Öyle ki İskenderiyeliler ona yağ tulumu adını takmışlardı.

Tansiyonu düşürmek için kral, tahtı kardeşiyle paylaşmayı kabul etti ve kız kardeşi II. Cleopatra ile evlendi. Bu evlilikten Neos adında bir oğulları ve Cleopatra adlı bir kızları oldu. Kral tahtta on beş yıl kaldı. Kardeşi ise her zaman gölgede kaldı. Bir gün kral yeni bir isyana karşı askerlerinin başında Filistin'e doğru yola çıktı. Savaşı kazanmasına rağmen kral düşman tarafından gelmediği aşikâr bir okla sırtından vuruldu ve öldü.

O günden sonra "yağ tulumu" rezilliklerini sergilemekte ve en aşağılık suçları işlemekte serbest kaldı. Önce sadece yedi gün kral olan genç yeğenini zehirletti. Sonra da hem ablası hem de yengesi olan, abisinin dul karısıyla evlendi. Kız kardeşinden bir çocuğu oldu, ama bir öfke nöbeti sırasında zavallı bebeği boğdu. Böylece yasa gömülen kraliçe acımasız kardeşinin

aleyhine dönüp Yahudiler ve bilginlerce desteklenen bir komplo kurmaya karar verdi. Yine bir gün içki yüzünden kendini kaybeden kral genç yeğenine tecavüz etti. Bu değişiklik hoşuna gitmiş olacak ki karısını boşadı ve yeğeniyle evlendi. Kral o günden sonra kraliçe-kız kardeşi ve kraliçe-yeğeni ile birlikte ülkeyi yönetti, bu ikincisi ilkinin kızıydı! Beni takip edebiliyor musun Amr?

Kolaylıkla tahmin edebilirsin ki saraydaki bu yeni hava, isyanları bastırmaya hiç mi hiç elverişli değildi. Aksine, yirmi yıldan uzun sürecek bir iç savaşın ilk alametleri oldular. Günahkâr kral hiçbir şeye aldırmıyordu. Altmış dokuz yaşında, krallığının otuz üçüncü yılında öldü. Kötü yöneticiler için ceza verecek bir ilahi adalet var mı sence? Bazen bundan şüphe ediyorum. Ensest ilişkiler bu öykünün kahramanları öldükten sonra da sürdü. Kardeşler birbirini öldürdü, çocuklar boğazlandı, ta ki bir tek meşru Batlamyus kalmayana dek. Son tahta çıkana "Piç" adını taktılar.

Sana iç savaşta sırasında meydana gelen iğrenç olayları anlatmayı aklımdan geçirmek bile yüzümün kızarmasına yetiyor Amr. Bu hikâyeler seni ve halifeni bu kütüphaneyi bir an önce yıkma fikrine ikna ediverirdi. Ama unutma ki bütün bu olanlar uzun zaman önce putperestler arasında geçti. Ve bu olaylar sırasında ilk kurbanlar bilginler ve Yahudilerdi. Yahudiler halk tarafından katledildi, bilginler ise kral tarafından sürüldüler. Mesela Bergama'ya. Yaşlı Aristofan orada ölmeyi seçti. Birçok bilgin ve sanatçı da onun yaptığı gibi yaptılar.

Ama bütün bu cinayetlerin, savaşların, komploların ve isyanların arasında mucize gibi bir şey oldu. Kütüphanedeki tek kitaba bile dokunulmadı. Ya buna ne dersin Amr?

Bergama Mısır'ın batışından yararlanabilirdi. Roma'nın gücü sayesinde en güçlü Yunan kenti haline geldi. Ama birden, kaderin bir cilvesi sonucu kitap savaşlarını kaybetti ve ortadan yok oldu. İhanetle başlayan krallığın son kralı III. Attal öldü ve tahta çıkacak bir oğlu olmadığından krallığı Roma'ya kaldı.

Bergama, Roma'nın Asya eyaletine katıldı. Ama Roma bu sanat ve uygarlık hazinesini yağmalamak ve yıkmak yerine, hayranlık duyulacak bu Yunan mirasından yararlanmayı tercih etti. Yüz binlerce kitap Roma'ya gönderildi. Birçok kişi mağlupların galibi yendiğini söyledi. Ben bundan o kadar emin değilim, ama Roma o kitaplar olmaksızın asla beş yüz yıl boyunca dünyanın en büyük imparatorluğu olamazdı.

Amr Romalı Oluyor

"Eğer doğru anladıysam, bütün anlattığın bu şeylerde hep Romalılar ve benim Bedevilerim arasında bir benzerlik kurdun. Romalıları barbar olarak nitelemek senin açından diplomatik anlamda pek de iyi bir tutum sayılmaz. Tabii eğer kütüphaneyi kurtarmak istiyorsan."

"Amcamın kastettiği bu değildi," dedi Hypatie. "O dönemde Yunanlılar kendi uygarlıklarını herkesten üstün ve kendi dışındakileri sadece ilkel insan sürüleri olarak görüyorlardı. Herodot dünyayı şöyle ayırıyordu: Kuzeyin barbarları, güneyin barbarları, doğunun ve batının barbarları. Ve ortada olgunlaşmış bir meyve gibi Yunanistan."

"Barbar kelimesi, bir ses yansımasından türemiştir. Yunanlılar yabancılarla çıkardıkları belirsiz sesler yüzünden alay ederlerdi."

"Mesela şunun gibi," deyip "boarh! boarh!" şeklinde boğuk sesler çıkardı Philopon.

"Soluğunuza dikkat edin efendim," dedi Rhaze gülerek. "Siz dilbilimciler için dil etkili bir araç. Ama bir tarihçinin bakışını anlatmama izin verin. "Marcus Lugdunum'un *Etimoloji* adlı eseri uzun zamandan beri tedavülde olan bir para gibidir. 'Anlam kötüye kullanılabilir' der ve barbar sözcüğü bu gürültüden daha fazla anlama sahiptir! Görüyor musun Amr, eğer kitap bir silah olsaydı dil de bir ordu olurdu. Romalılar bunu çok iyi anlamış ve Latince'yi imparatorluğun en ücra köşelerine dek yaymışlardı."

"Romalıların yaptıklarım bilmediğimi mi sanıyorsun?" Amr kızmıştı, Rhaze'nin en ufak müdahalesi bile sinirine dokunuyordu. "Her şeyi bildiğini sanıyorsun. O halde halkımın asla onlara yenilmediğini de biliyor olmalısın. Ama Philopon esasla haklı. Bugün Romalılar ve Araplar arasında çok benzerlik var. Onların erdemleri ve yoksullukları vardı, bizimse inancımız ve çölümüz var. Onların sabanları, bizim devemiz. Onların

disiplini, bizimse Kuran'ımız. Onların düşmanları hainler, zinacılar ve şehvet düşkünleriydiler. Bizimkilerse kâfirler, putperestler ve ahlaksızlar. Nasıl vakti zamanında onların bir devri yaşandıysa, şimdi de bizim devrimiz yaşanıyor."

"İskenderiye Bizans değil, bu kütüphane de Aya Sofya kilisesi değil," dedi şuh bir kahkahanın eşliğinde Hypatie. Elini emirin elinin üstüne koydu. "Madem ki Roma'yı o kadar iyi biliyorsun, onların yumuşamaktan korkmadan Yunan edebiyatını ve bilimini aldığını da bilirsin. Ahlakı, politikayı ve hukuku onlardan aldılar. Onlar şair değillerdi, ama okudukları Yunan eserlerini değiştirip özdeyişler, tiyatro eserleri ve şiirler ortaya çıkardılar. Onlar geometrinin soyutlamalarından hiçbir şey anlamıyorlardı ve gökyüzünü hiç gözlemediler; ama toprağı sulamak, büyüyen imparatorluğu daha iyi yönetmek, onun yüz ölçümünü hesaplamak ve savaş araçları yapmak için Öklit, Eratosten ve Arşimet'ten yararlandılar. Ama bu onlara kimliklerini kaybettirmedi. En azından uzun yüzyıllar boyunca."

Rhaze masadan kalkarken kuru bir sesle:

"Hypatie çok basit anlattı. Yemeğin buğusu ve bu öğlen sıcağı beni biraz bunalttı. Avlunun serinliğine gidelim."

Philopon elindeki altın kakmalı eski asaya yaslanarak doğruldu:

"Rhaze haklı, yoksa uyuyakalacağım. Yürüyelim."

Amr Hypatie'nin elini elinin üstünden çekmesine üzüldüğünü saklamadan:

"Beni kitapların Bedevilerimin ahlaklarını bozmayacağına inandırmak istiyorsanız, bu konuda sizinle hemfikirim. Onlar okumayı bilmezler. Tek bildikleri binek hayvanları, kabileleri, çöl ve peygamberin sözleridir. Ama benim ülkeme düzen peygamberin sözleriyle geldi ve onu öğretmek için zaten okullarımız var. Ve halife Ömer'in endişelerinden biri de okuma aşkının bu okullara girmesiyle müslümanların şiirin baştan

çıkarıcılığına kapılması. Çünkü sesleri ancak gurulduyarak çıkarabilen biz barbarların bile şairleri olabiliyor."

"Halifenin korkusu aptalca olduğu kadar acımasız da. Benim halkım Musa'dan beri okumayı ve yazmayı bilir. Sürgüne, soykırımlara, işkenceye rağmen hâlâ hayattayız. Bir damla suyun kumda yok olup gittiği gibi yok olmadıysak bu kitaplar sayesinde olmuştur. Eğer Ömer kütüphaneyi yakmak istiyorsa yaksın! Ama daha sonra Araplardan sadece, kendilerinden geriye külden başka şey kalmayan Vandalların son kabilesi diye bahsedilecek. Eğer kitapları yakarsanız gelecek kuşakların gözünde halkınızdan sadece iki isim kalacak: Ömer ve Amr, ve işlediğiniz suçun silinemez lekesi."

"Bu doğru," dedi iki adam arasındaki tartışmanın sonunun kötüye varacağımı gören Philopon, "tarih merhametsizdir. Sezar geçmişteki kütüphane yangını yüzünden çok uzun bir süre suçlandı. Bana göre haksız bir suçlama tabii."

"Madem ki Amr kendini bir Romalı generalle kıyaslıyor, bana göre Hypatie de ona Sezar ve Cleopatra'nın karşılaşmasını anlatacak en uygun kişi gibi geliyor," dedi Rhaze.

"Bunu ona kendim anlatmayı tercih ederim. Yarın. Savaş ve politika genç bir kızın ağzına yakışacak şeyler değil."

"Yalvarırım Rhaze, kıskanma," dedi içinden güzel kadın. "Benim silahlarım bir kadının silahları olabilir ancak: cazibe ve güzellik. Sen onun mantığına seslen, ben kalbine sesleneceğim. Ve senin haberin olmadan gece onu fenere davet edeceğim. Bir çöl adamı sadece iki şeye duyarlıdır, evrenin derinliği ve bir kadının ruhu. "

Berenice'in saçları

Zeus heykelinin dikildiği sütunların altında, deniz seviyesinden altmış metre yüksekte, güneş yavaşça alçalıyor ve her bir köşeden garip gölgeler fışkırıyordu. Uzaktan bir yerden flüt sesi geliyordu. İskenderiye fatihinin kehribar gözleri, karşısındaki genç kadının gözleriyle buluşmuştu. Amr sıcak bir sesle:

"Güzel bayan, esrarengiz randevunuza hiç tereddüt etmeden geldim. Öğretici derslerinizden birini daha dinlemeye hazırım."

"Teşekkür ederim general. Hypatie yüzünü tamamen örten bir peçe takmıştı. "Beni dinleme nezaketinde bulunduğunuz için teşekkür ederim."

"Buna karşılık, bana bir iyilik yapar mısınız?"

"Ben sizin sadık hizmetkârınızım," dedi Hypatie kibar bir reverans yaparak.

"Güzelliğinizi gizleyen şu peçeyi lütfen çıkarın. Bu ceylanlarla konuşur gibi bakan gözlerinizi, hilal gibi kaşlarınızı, al yanaklarınızı saklamanız korkunç değil... "

Genç kadın onun sözünü azarlar bir tonla kesti:

"General, sakın yanlış bir fikre kapılmayın. Amcam ve Rhaze'den habersiz yaptığım bu davet, iltifatlarınızı dinlemeye can attığım anlamına gelmiyor. Bu dünyada bir kadının yüzünden daha kalıcı güzellikler vardır ve size göstermek istediklerim de bunlar."

Bunları söylemesine rağmen muzipçe peçeyi çıkardı. Genç kadın saçlarını örmüş ve kurdelelerle süslemişti. Üstünde vücut hatlarını gösteren bir elbise vardı ve sağ kolunu beline koyması, göğüs ve kalça çizgilerini daha bir belirgin kıldı. Ama kolunu aniden belinden çekti ve işaret parmağını ufuk çizgisine doğru uzattı:

"Bakın Amr," dedi yarı muzip yarı hüzünlü bir sesle Bedevinin yeni bir iltifatta bulunmasına fırsat vermeden, "gün batarken

denizde görünen kavise bakın. Size Dünya'nın yuvarlak olduğundan ve ölçümlerimizden bahsederken, bilimsel gerçeklerden çok sesimin güzelliğine dikkat ettiniz. Sandığınızın aksine, bunu bir iltifat olarak algılamadım. O zaman şimdi lütfen denizdeki kavise daha dikkatli bakın."

"Peki! Gözüm orada, kulağım sizde," dedi Amr. Genç kadının yapmacık bir öfkeyi yansıtan sesi hoşuna gitmiş gibiydi.

"Siz çölde yaşayanlar için ufuk kumlardan ibarettir ve Dünya'nın gerçek şeklini görmezsiniz. Ama gemilerin ufukta kaybolduğunu gören denizciler için Dünya'nın düz olduğuna inanmak zordur. Zaten gerçek şeklini görebilmek için denizde yolculuk etmek de gerekmiyor. Yüksek bir burundan bakmak da yeterli olurdu."

Genç kadın da randevuyu deniz fenerinin bulunduğu tepede vermişti. Amr ona bu dünyanın yedi harikasından biri olan mucizevi anıtın hikâyesini anlattırmıştı. Fener gün boyunca dimdik yükseliyor ve belirsiz bir uzaklıktaymış gibi görünüyordu. Gece ise, dalgaların kucağındaki denizciler tepesinde yanan ateşi görüyorlar ve açıktaki tehlikeli kayalıklardan güvenle geçiyorlardı. Bin yıl önce mimarı Sostratos bir taşın üstüne kendi adını yazmış daha sonra bu adı bir kireç tabakasının altına saklayarak üste kralın adını yazmıştı. Nasıl olsa zamanla üsteki tabaka silinecek ve tekrar kendi adı görülecekti. Böylece sadece kendi kısa hayatı ve kendi kişisel çıkarı için değil, gelecek yüzyıllar için çalışmıştı. Fener dimdik ayakta kaldığı sürece o ve eseri ebediyen yaşayacaktı. Amr *birazda İslam'ı yayanlar gibi,* diye düşündü. Onlar kutsal eserlerinin sonsuzluk içinde bir tek Allah'ın adını haykırması için çalışıyorlardı.

Fenerin tepesinde, insanın bakışı olağanüstü bir görüntü ile karşılaşıyordu. Deniz yönünde gökyüzünün mükemmel saflıktaki turkuaz mavisi ufukta kararmaya başlıyordu ama fenerin ışıkları henüz yakılmamıştı. Hypatie'nin bu randevuyu vermesinden sonra, general fenerin yakılmasının iki saat geciktirilmesi emrini

verdi. Elbette limana hiçbir önemli gemi seferi yapılmayacağından emin olduktan sonra verdi bu emri.

"Hz. Peygamber asla Dünya'nın şekli hakkında konuşmanın faydasını sorgulamadı," diye mırıldandı Amr. Alacakaranlığın eşsiz güzelliğinde hayallere dalmıştı.

"İsa ve Musa da yapmadı aynı şeyi. Ona büyüklüğünü anlayabilelim diye bu şekli veren tanrı değil mi? İskenderiyeli bilginlerse ondaki güzelliği göremeyen cahil insanların aksine bu sırları aralamaya başlamışlardı. Ama siz müslümanlar bizim putlara taptığımızı söylüyorsunuz. Bu bilimler yok oluyor. Senden önce de birçok dinden insan doğa bilimlerini yok etmeyi denedi. Sana yalvarırım onların başlattığı şeyi sürdürme. Kentin kurulmasından iki yüz yıl önce Anaxagoras Dünya'nın şeklini çürütülemez biçimde kanıtladı. Ay tutulmasında gölgesinin yuvarlak olduğunu, böylelikle şeklinin de düz değil daire olması gerektiğini ispatladı. Peki bin yıl uygarlıktan sonra bugün bize ne öğretiliyor? Kilise Dünya'nın düz olduğuna dair yönergeler çıkartıyor. Yahudiler onun kutsal sandığın saklandığı çadır biçiminde olduğunu varsayıyorlar. Daha da kötüsü Augustinus bütün doğa yasalarını ve bilgileri reddediyor. Bütün eğitimlerine ve bilgilerine rağmen İncil'i okuduktan sonra, geri kalan konularla ilgili her türlü merak ve araştırmayı bir kenara itiyorlar. Artık Hıristiyanlara, dünyevi olsun olmasın her şeyin sebebinin yaratıcının iyiliğinden geldiğine inanmak yetiyor."

"Bundan şüphe mi ediyorsun?" Amr genç kadının bu eleştirisine çok şaşırmıştı.

Konuyu değiştirmeye çalıştı:

"Kuran'da yedi kat gök ve her katta Allah'ın büyüklüğünü öven melekler olduğu yazar. Ama siz inanmayanlar onların ilahilerini duyamazsınız."

"Haklısın ben ne amcam gibi Hıristiyan ne Rhaze gibi Yahudiyim.

Ve senin inancını da kabul etmedim. İnandığım tek şey bilimsel gerçeklerdir. Amcam beni bu yüzden sık sık suçlar. Aslında ben dinsiz değilim. Çünkü benim inancımda matematik ve astronomi perisi Uranüs, evrenin kutsal bir geometrik uyum olduğunu söyler. Her yıldız, yerine bir düzen içinde konulmuştur."

Amr cevap veremedi. Güzel büyücünün önüne serdiği delililler onu şaşırtmıştı. Bir süre gözlerini birbirinden ayırmadan bakıştılar. Odanın içinde huzurlu bir hava hakimdi. Güneş ufukta denize batmak üzereydi ve ilk yıldızlar görünmeye başlamıştı.

"Mısır halkına göre Güneş tanrısı Ra her akşam göz kapaklarını kapatır. Ve karanlık yeryüzünü kaplar," diye mırıldandı Hypatie.

"Ama gökyüzü mücevher kutusunu açar," diye ekledi Bedevi.

Mütevazı sesi değişmiş, daha tumturaklı daha gösterişli çıkmaya başlamıştı.

"Yıldızlar bana hep gökte asılmış altın küpeleri hatırlatır," diye ekledi.

"Madem çölde yalnız başına yazmaktan hoşlanıyorsun sevgili Amr yazdıkların yaratıcının eserine saygı dolu olmalı."

Bir an için konuşmayı ve gülümsemeyi kesti. Sonra ansızın ona doğru döndü ve:

"Hipparcos yıldızların ışık verirken diğerlerinin ışığı yansıttığını söylüyordu. Maalesef yıldızların gerçek doğasını daima ihmal ediyoruz. Onları büyüklüklerine göre sınıflandırıyor ve takımyıldızlara göre gruplandırıyoruz. Ama onların görünen sabitliklerinin arkasında, gökyüzü değişiyor, sürekli hareket ediyor. Şairler ise sadece onların efsanelerini anlatan kitaplar yazıyorlar."

Amr usulca yaklaştı:

"Bu efsanelerden birini anlatman hoşuma giderdi." Hypatie karanlıkta savaşçının dalgalar arasında kaybolmuş gözlerinin pırıltısını hayal meyal gördü.

"Yukarıdaki şu beş yıldızı görüyor musun, hani sandalyeye benzer bir şekilleri var ya, onlar."

Çıplak kolu kuzeyi gösteriyordu.

"Bunlar bana yabancı gelmiyor. Biz onları bir tür ele benzetiyoruz. Hypatie başını salladı:

"Kütüphanedeki kitaplardan birinde bu yıldızların hikâyesi anlatılır."

Aniden sanki doğru kelimeleri hatırlamaya çalışıyormuş gibi tekdüze ve tumturaklı bir tonla:

"Etiyopya kraliçesi Cassiope. Kurumla kocası Sephe'nin yanında oturuyor. Ay ışıl ısılken bile onun yüzünün parıltısı yanında sönük kalıyor. Ellerini açmış, annesinin suçunun bedelini ödeyen kızı Andromeda için yas tutuyor."

"Ne suç işlemiş ki?" diye alaycı bir sesle sordu Amr.

"Cassiope, teninin siyah olmasına rağmen Nereides'ten daha güzel olduğuna inanıyordu. Periler babaları Neptün'e bu hakaretin intikamını alması için yalvardılar. Deniz tanrısı, bir canavarı korkunç yıkımlar yapması için kraliçenin ülkesine gönderdi. Kral bu belayı savuşturmak için kızını canavara kurban etmeye karar verdi ve bir kayaya bağladı."

Amr şüpheyle dudak büktü. Hypatie daha ciddi bir sesle: "Andromeda takımyıldızına bak. Karanlığın basmasından hemen önce ışıltılar içindeki başını, bembeyaz geniş omuzlarını görebilirsin. Belinde elbisesini süsleyen bir kemer parlıyor. Zincire vurulmuş kollarına bak, sanki kayanın içindeki görünmeyen bir güç onları zorla iki yana açmış."

Amr muzip bir gülüşle:

"Evet, güzel ve akıllı olduğuna pişman olan bir kadın görüyorum orada."

"Aslında, büyük şair Aratos'un dizeleriydi bunlar." "Yine mi İskenderiyeli bir Yunan?"

"Eudox'un öğrencilerinden biri. Öklit ile Müze'ye gelen ilk kişilerden biri. Ama o lirik şiire geometrinin dolambaçlı yollarından daha fazla eğilimliydi. Biraz da senin gibi general! Aratos bir şiirinde takım yıldızları anlattı, hepsini."

"Güzel bayan," dedi Amr yine fark ettirmeden yaklaşarak. "Tatlı sesini duymadan yapamıyorum. Dudakların o kadar kırmızı, dalgalı saçların o kadar... "

"General, rica ederim yine konuyu değiştirmeyin."

Sonra daha yumuşak bir sesle ekledi:

"Eğer bir saçı okşamak istiyorsanız, önce şu yıldız kümesine bakın. İşte şurada, yay ve aslan takımadaları arasında. Berenice'in saçları." General bu terslemeyle kırılmış gibi iç çekti.

"Bana daha önce kral Batlamyus'un karısı Berenice'i anlatmamış mıydın?"

Amr suratı asık, canı sıkkın olmasına rağmen, kendini bu hafıza gösterisini yapmaktan alıkoyamamıştı.

"Doğru, ama o Berenice daha sonraki bir tarihte yaşadı. III. Batlamyus'un karısıydı. Onun öyküsünü dinle. Aslında hiç de Ömer'e göre bir hikâye değil, ama sana güzel gelecek çünkü bu bir şairin hikâyesi."

Amr teslim olduğunu gösteren komik bir hareketle:

"Bu şartlar altında itaat ediyor ve dinliyorum," dedi.

Genç kadın anlatmaya başladı:

"Batlamyus tahta çıkar çıkmaz Perslerle savaşmak zorunda kaldı. Berenice âşığının zaferle birlikte geri dönmesine karşılık saçlarını Venüs'e adak adadı. Kral geri döndüğünde saçlarını kesip tapınağa götürdü. Ama ertesi gece, kraliçenin bir Yunan tanrıçasına adak adamasından rahatsız olan bir Serapis rahibi saçı çaldı. Berenice üzülmüş, kralsa ölçüsüz bir öfke nöbetine tutulmuştu. Karı kocanın acısını sadece bir astronom dindirebildi. Eserleri Arşimet tarafından övülen Samoslu Conon

onlara kraliçenin saçlarına benzeyen şu takımyıldızını gösterdi. Ve o günden sonra bu takımyıldız kraliçenin adıyla anıldı."

"Bu tür dinsiz hikâyelere inanan bir kraliçe, tahmin ederim diğer insanlardan üstün olduğuna da inanıyordun"

"Dinsiz olsun olmasın her hükümdar kendi zaferlerini yücelten eserler arzular. Bilginler ve şairler bu zaafı iyi bilir. Bu yüzden Conon'dan sonra Callimacos da hayatının sonuna doğru kraliçenin anısına bir ağıt yazdı:

'Kurban edildiğimde kız kardeşlerim benim için ağlıyorlardı. Meltemin yumuşak nefesi beni yükseltti ve kutsal Kıbrıs gecesinde yere bıraktı. İnsanlar için patlayayım diye göğe, yıldızların yüreğinin beşiğine yatırdı.'"

Hypatie son mısraları okurken uzaktan gelen belirsiz flüt sesi de acıklı bir ezgiye bürünmüştü. Amr büyülenmiş gibiydi:

"İşte muhteşem bir hikâye daha! Gökyüzündeki her figür yeryüzündeki rolünü oynamaya devam eder değil mi?"

"Haklısın. Apollon okunu gökyüzüne attı, Dionysos karısı Ariane'ın tacını göğe bıraktı ve Zeus sevgilisi Io'yu yine göğe yerleştirdi."

Amr dikkatle kararan ufka bakıyordu. Ansızın heyecanla gözleri parladı:

"Biz Bedeviler çoğunlukla göğün çatısı altında uyuruz. Ve hiçbir yerde gök çöldekinden daha parlak ve yakın değildir. Çölde gök bizi çağırır. Çöldeki sükunet ve huzur hep sonsuzluğun etrafımda genişlediğini hissettirmiştir bana. Dedemin yanındayken bu mistik deneyimi sayısız kere yaşadım. Sessizlikte evrenin müziğini duyabiliyor ve hatta görebiliyordum."

General, yitik bir melodiyi dinliyormuş gibi bir an başını eğip sustu. Sonra sesini katılaştırarak:

"Allah'ın yolunu bulduğumdan beri kendimi sadece Yaratıcı'nın mucizelerini temaşa etmeye verdim. Seyretmek teslim olmaktır,

teslimiyet ise cennetin anahtarı. Peki, bunca astronomik uzaklığı hesaplamak neye yarar, Aristarcos ve Eratosten'in bu ince hesaplamaları ne işe yarar? İnancını ve kalbinin doğruluğunu ölçersen gökteki bütün uzaklıkları kendiliğinden bilirsin. Zaten halifeye astronomiden bahsedersem, bana sadece İslam'ı yaymak için ne işe yarayacağını soracak

"Böyle düşünüyorsan, sana sadece bir tek soru soracağım. Sen ve müslüman kardeşlerin dua ederken kutsal kentinize doğru dönmüyor musunuz?"

"Doğru. Kuran 'Yüzünüzü bana dönün' der. Başlangıçta, ibadet ederken yüzümüzü Yahudiler gibi Kudüs'e doğru çeviriyorduk. Ama Peygamber Medine'ye vardıktan iki yıl sonra Allah Mekke'deki Kabe'ye bakarak ibadet etmemizi emretti."

"Bunu gördüm. Birçok müslüman aralarında Mekke'nin yönü konusunda tartışıyorlardı."

"Cahil askerlerimi alaya almak sana kolay geliyor, ne de olsa basit ve kaba adamlar. Ülkemdeki bütün camilerde Mekke'ye bakan duvarda mihrap denen küçük bir oyuk vardır. Namaz saatlerinde herkes bu mihrap önünde secde eder ve herkes Kıble yönünde birleşir."

"Şimdi düşün. Senin dinin otoritesini bütün dünyaya yaymak istemiyor mu? Hiç dünyanın neresinde olursan ol Kıble'yi bulmanın ne kadar zor olduğunu düşündün mü? İnancın bu sorundan kaçabileceğini düşünebiliyor musun?"

"Anlaşıldı, yine değerli Öklit'ini övme zamanı geldi!"

"Bu defa yanıldın, çünkü çözüm Öklit'in düzlem geometrisinde değil Hipparcos'un küresel geometrisinde."

"Anlattıkların gittikçe karmaşık bir hale geliyor."

Amr bunu istemediği bir tartışmadan kaçınmak için, hafiften şakaya vurarak söyledi. Açıkçası, şu an ne bilimsel bir tartışmaya ne de doğru inancın savunmasına niyetli değildi. Genç kadın zihninden çok duygularını kamçılıyordu. Hypatie de

bunun farkındaydı, ama o yine de kendine hayranlıkla bakan emire acımadan devam etti:

"Nasıl düz bir kâğıda çizilen bir üçgenin büyüklüğü üstüne formüller varsa, küre üstüne çizilen bir üçgen için de formüller vardır. Hipparcos dairesel çizgilerin uzunluğunu elde etmeye yarayan sayılar tablosunu buldu."

"Mükemmel. Fakat bu kısır hesapların yıldızlan gözlemekle ne ilgisi var?"

"Hipparcos yıldızların gökyüzündeki pozisyonlarını bulmaya yarayan usturlap adında bir araç geliştirdi. Bu pozisyon gözlemin yapıldığı yere bağlı olarak değişir. Gözlem yerinin bilinmesi saati bulmana yarar. Duyuyor musun Amr? Fethettiğin ülkelerde ibadet edeceğin saatleri nasıl bileceksin? Sadece usturlap kurtarabilir sizi!"

"İslam'ın usturlapsız yayılamayacağını mı söylemek istiyorsun?"

"Kesinlikle! Gelecekte senin ülkenin bilginleri bu aleti mükemmel hale getirecekler ve hatta ne Hipparcos'un ne de öğrencilerinin hayal dahi edemeyecekleri şeyler için kullanacaklar. Zaten ben onu kullanmakta yeterince ustalaştım, üstelik kendiminkini ben yaptım. Amcam ise özellikleri hakkında çok detaylı tasvirler yaptı. Yarın bu aleti sana vereceğim. Bütün evren üstüne kavisler, sayılar ve semboller işlenmiş metal bir diskin içinde. Sence de Yaratıcının zaferini yücelten bir araç değil mi?"

Amr yatıştı ve aniden gülmeye başladı:

"O halde halifeye bu olağanüstü adamdan bahsetmeliyim."

"Elbette çünkü İskenderiye'nin en güzel hediyelerinden birini anlatmış olacaksın. Ve henüz en önemli buluşunu anlatmadım bile."

"O nedir?"

"Hipparcos gündönümünü keşfetti." "Ne dönümü?"

Genç kadın komutanın iğnelemesini duymamış gibi bilgiç bir tonda sürdürdü:

"Uzun zaman boyunca Dünya'nın ekseninin yönünü değiştirmeden Dünya'nın merkezinden geçtiğine ve gökyüzünün dönmesini sağladığına inandılar. Fakat Hipparcos, Başak takımyıldızından Spica yıldızının yeri konusunda kendi ölçümleriyle Öklit zamanında İskenderiye'de bulunmuş olan Aristillos'un ölçümleri arsasında bir sapmayı ortaya çıkardı."

"Bu kötü mü?"

Genç kadın gözlerini göğe kaldırarak iç çekti. Kelimeleri iyice seçerek:

"Bu yılların uzunluğunun sabit olmadığı anlamına gelir." "Bir yılı hesaplamak için ne yapıyorsun? Kum saatini tekrar tekrar çeviriyor musun?"

Hypatie sabır taşı gibiydi:

"Hiç gündönümünden bahsedildiğini duydun mu? Bu günlerde dünyanın her yerinde gece ve gündüz süreleri eşittir."

"Hah, biz Araplar kara cahil insanlar değiliz," dedi Amr ciddi bir sesle. "Ve yılda iki kez gündönümü yaşandığını hepimiz gayet iyi biliyoruz. İlki baharın başlangıcında, ikincisi de sonbaharda."

Hypatie bir parça şaşırmıştı:

"Güzel, bahar gündönümünde güneş belirli bir burca girer. Astronomlar art arda iki bahar gündönümü arasındaki süreyi hesaplayarak, yılın kesin uzunluğunu hesaplayabilir."

"Sıkıcı olmasına rağmen oldukça açık... "

Hypatie sabrını koruyarak devam etti:

"Dünyanın ekseni dik olsaydı bu süre hep aynı olurdu. Ancak Hippareos Güneş'in bahar gündönümündeki pozisyonunun yıldan yıla değiştiğini ispat etti. Ve bu değişiklik zaman boyunca birikiyor. Babil'den kalan tabletlere göre iki bin yıl önce bahar gündönümünde Güneş, Boğa burcundaydı. Oysa günümüzde Güneş aynı dönemde Koç burcunda. İki bin yıl sonra eğer

insanlık bütün çılgınlıklarına rağmen hâlâ yeryüzünde olmaya devam ederse, Güneş gündönümünde Balık burcunda olacak. Bütün anlattıklarımdan bir tek şeyi aklında tut: Kütüphanedeki kitaplar olmaksızın bu tür keşifleri yapmak mümkün değildir!"

"Eğer doğru anladıysam, senin bilimsel sözcüklerle anlatmaya çalıştığın gündönümünün değişmesi, mevsimlerin mizacındaki değişimden başka bir şey değil."

Hypatie önce afalladı ama kendini çabuk toparladı:

"General, görünmekten hoşlandığınız kadar aptal değilsiniz."

"Sanırım burada hemfikiriz." diye şişinerek cevapladı Amr. "Gerçek şu ki her ikimiz de aynı tarz şeylerden söz ediyoruz."

Ve birdenbire her ikisi de gülmeye başladılar. Öyle ki Amr yerinde duramıyordu. "Olmaz olsun astronomi dersleri" diye tekrar gülmeye başladı. Onun dünyası aşk ve coşkuydu. Bu coşku şimdi genç kadına da bulaşıyordu. Aralarındaki hava hiç beklenmedik bir şekilde değişti.

"Sence de bana çok fazla bakmıyor musun?" dedi fısıltıyla.

Amr cevap vermedi, bunun yerine Hypatie'nin elini tuttu. Genç kadın hiç direnmemişti.

"Bütün bu karmaşa," diye fısıldadı. "Bu güzel ellerle mi tutuyorsun usturlap veya pergeli! Ya yıldızlara baktığın ışıltılı gözlerin! Hayır, bunlar aşk için yüreğimdeki liri çalan Venüs'ün elleri ve güzel gözlerin benim yıldızlarım olmalı."

Genç kadının kalbi hızla çarpmaya başladı. Nefes alış verişi hızlanmış göğsü inip kalkmaya başlamıştı.

O anda kapı gürültüyle açıldı. İki subay ellerinde meşalelerle içeri girdiler. Bin bir özür dileyerek, komutana kendi emrine uymak zorunda oldukları için geldiklerini ve feneri yakacaklarını söylediler. Hatta gereğinden fazla bile beklemişlerdi. Karanlık çok önce bastırmıştı, fenerin yakılmaması denizcilerin hayatlarına mal olabilirdi.

Hypatie kesintiden yararlanarak kendini toparladı. Amr'dan uzaklaşıp peçesini örtündü ve kısa bir reverans hareketiyle tek kelime bile etmeden gözden kayboldu.

İskenderiye'nin fatihi kızgındı, ama daha ziyade heyecanlıydı. Askerlerin feneri yakmalarına yardım etti.

O fenerden inerken kuvvetli bir ateş aynalardan yansıyor ve ışığını kilometrelerce uzağa gönderiyordu. Amr yolda adamlarıyla yürürken ertesi gün Philopon'dan sıkıcı bir hikâye daha dinleyeceğini hatırladı. Bir Roma imparatoru ile bir Mısır kraliçesini anlatan bir tarih dersi olacaktı bu.

Asker ve Tanrıça

(Philopon'un üçüncü dersi)

«İskenderiye uzun zaman Roma'da, yoksul çobanın güzel prensese duyduğu aynı ürkek ve hırçın tutkuyu uyandırdı.

Jules Sezar yoksul bir çoban sayılmazdı. Roma'nın en köklü ailelerinden birinden geliyordu. Üstelik kaba saba bir asker de değildi. Seferlerini yazdığı günlükte Atina tarzı, saf bir Latince göze çarpar. Eğitimini Yunanistan'da görmüştü. Aslını söylemek gerekirse, onun savaş sanatından senin gibi parlak bir generale bahsetmeyi istemiyorum. Ama, yendiği düşmanlarının onun merhametini övdüğünü biliyorum.

Sezar İskenderiye'ye iki kardeş arasında çıkan bir taht uyuşmazlığına hakemlik etmeye geldi. Mısır hükümdarı, kendinden yaşça büyük olan kız kardeşi VII. Cleopatra ile evlenmişti. Aslında her ikisi de henüz çocuktular. XIII. Batlamyus sadece on yaşındaydı. Mısır'ın gerçek hakimleri genç kralın hamileriydiler: tahta göz koyan general Achillas ve Pothin adlı bir harem ağası. Bu ikincinin en azından kendi hanedanını kurma hırsı yoktu. Ona göre gelecek kuşaklar için ölümsüz olmak sadece bir kitaba konu olmakla mümkündü. Bu yüzden kütüphanecilik görevini parayla satın aldı. Entrikalar, yolsuzluk, ayaklanmalar, isyanlar, krallığın günlük olayları haline gelmişti. Cleopatra bile bu iki entrikacı adam yüzünden bir süre ülkeden uzaklaşmak zorunda kaldı.

Diğer taraftan Roma, fetihlerine her gün bir yenisini ekliyordu. Artık bir yeri işgal etmek için yerel anlaşmazlıklarda arabulucu kılığına bürünmesi gerekmiyordu. Doğrudan işgal ediyor, bazen geride kukla bir kral veya hükümet bırakıyordu. Sağda solda çıkan isyanlarsa şiddet kullanılarak bastırılıyordu. Ganimetler, fidyeler, köleler tıpkı huniden akan bir su gibi Roma'ya akıyordu. İskenderiye ve Mısır onun bitip tükenmez iştahından fazla uzak kalamazdı. Ama herhangi bir işgal olmamış, kente tek bir asker

dahi girmemişti. Gerçekte ise Senato meyvenin henüz olgunlaşmadığını düşünüyor, onu hasat etmeyi şimdilik erteliyordu. Ama artık Senato sadece bir gölgeden ibaretti. Cumhuriyet erdemi unutulmaya başlamıştı. Senatodaki soylular üç büyük generalin halk ve ordunun gözünde büyüdüğünü endişeyle izliyorlardı: Crassus, Sezar ve Pompeus. Onları, başkentten uzaklaştırmak için, uzak diyarların fethine gönderdiler.

Ama üç general Senato'ya karşı birleştiler. Onlara göre halkın desteği ve lejyonların gücü olmaksızın Senato bir hiçti. Crassus ayaklanan Perslerle yaptığı bir savaşta öldürüldü. Crassus doymak bilmez açgözlülüğü yüzünden, yönettiği yerleri talan etmişti. Ölümü hak ettiği gibi oldu. Persler boğazına altın eriyiği döktüler. Geriye kalan iki komutan arasında bir çatışma kaçınılmazdı. Sezar atılgan ve kibirli, Pompeus ise sabırlı ve kurnazdı. Sezar tek başına fethettiği Galya'da hüküm sürüyordu. Pompeus ise Yunanistan, Asya ve Afrika'da. İkisinin arasında ise Roma vardı. İlk davranan Sezar oldu ve ordusunun başında Roma'ya girdi. Senato itaat etmekten başka bir şey yapamadı. Pompeus ise Yunanistan'a kaçtı. Ama orada ayaklanan Yunanlılara da yenilince tekrar kaçmak zorunda kaldı. İskenderiye'den başka gidebileceği bir yer kalmamıştı. Sezar'ın kendini takip etmeyeceğini umarak, İskenderiye'ye sığındı. Yaptığı ölümcül bir hataydı. İmparatorluğu terk ederek, Roma'ya ihanet etmiş oluyordu. Son kalan yandaşlarını da bu yüzden kaybetti. Sezar'ın filosu İskenderiye'ye hareket etti. Panik içindeki kral, Pompeus'u öldürttü.

Suikasttan iki gün sonra Sezar karaya çıkarma yaptı. Rakibinin kesik başı sunulduğunda ağladı ve bir askere yaraşır biçimde gömülmesini emretti. Sonra da Roma'da ona sunulan bütün payelere rağmen kalmayı tercih etti. Öncelikle iki kardeş arsındaki taht kavgasına hakemlik etmek istediğini söyledi. Kimse ona inanmadı. İmparatorluğa katılmayan son büyük kenti tek başına almak istediği çok açıktı. Başarırsa Senatoda kimse ona karşı durmaya cesaret edemeyecekti.

Sezar, Pompeus'a olduğu gibi kendine karşı bir suikast hazırlandığından kuşkulanıyordu. Komplonun başında kralın tam desteğini alan general Achillas vardı. Sezar'ın berberi koridorlarda dolaşırken Pothin'in kölelerden birine verdiği emri duydu. Generale zehirli bir içki verilecekti. Berber hemen Sezar'ı durumdan haberdar etti. Pothin öldürüldü, ama Achillas ve Batlamyus kaçtılar ve generalin birliklerine karşı bir ayaklanma başlattılar.

Pompeus'un askerlerinin katılımıyla daha da güçlenen ordusuna rağmen, Achillas denizden saldırmayı tercih etti. Filosu koya girdi ve demir attı. Sezar düşman donanması üzerine tutuşturulmuş ziftle kaplı gülleler attırıyordu. Koy ve liman cehenneme dönmüştü.

Dört temel element, aynı zamanda kitapların en büyük düşmanıdır. Eğer koruyacak raflarınız yoksa hava, kitapları aşındırır. Güneşe tutulmazsa, su üstündeki yazıları siler. Uzun süre ihmal ederseniz toz, yüzeylerini kaplar. Ama ateş, en tehlikeli düşmanıdır çünkü insanın elinden ateşe karşı bir şey gelmez. Ateşi besleyen savaşlar, gerçeğe duyulan nefret ve korkudur, ama en kötüsü ihmaldir. Yangının nasıl başladığı bilinmeden yok olan o kadar çok kütüphane var ki. Sezar daima kundakçı olarak anıldı. Kimse bu işte parmağı olmadığına inanmadı. Masum olmasına rağmen, bu kara lekeyi asla silemedi.

Generalin her yerde düşmanları vardı. Tek başına hükmetme tutkusu gün gibi ortadaydı. Ordusu ona yürekten ve Roma halkı tutkuyla bağlıydı. Yine de Senato'daki soylular onu İskenderiye'yi yağmalamakla ve kütüphaneyi yakmakla itham ettiler.

Çünkü limanı ateşe tutarken, yanlışlıkla içinde Roma'ya gönderilecek buğdayla birlikte binlerce ruloluk bir hazine de olan bir depoyu yakmıştı. Yanan eserler kütüphanede olan eserlerin sadece kopyalarıydı ve kaybın telafisi mümkündü, ama

bu bile ona ölümünden sonra dahi sürecek kötü bir ün kazandırdı.

Sezar kazanmıştı. Achillas intihar etti, genç kralda Nil'de boğuldu. On üç yaşında olmasına rağmen yüzmeyi asla öğrenememişti. Savaşı kaybeden İskenderiye, zaferini aşkta kazandı. Zaferden bir süre sonra Sezar'a bir halı getirildi. Bir köle halıyı yuvarladı. İçinden genç ve güzel bir kız çıktı. Bu boğulan kralın karısı ve kız kardeşi Cleopatra'ydı. Ve ağzından çıkan ilk istek, kütüphanenin bağışlanması oldu. Sezar genç kraliçenin güzelliği karşısında alnından vurulmuşa döndü. Genç kadından nerdeyse otuz yıl daha yaşlıydı. Ama sıradan bir insanın tutkularının ötesinde tutkuları vardı generalin. Ordusunun başında Roma'ya döndü ve rakiplerini hiç zorlanmadan yendi.

Halk onunlaydı. Aristokratlar, senatörler ve şövalyeler sadece servetlerini artırmayı düşünüyorlardı. Geçmişin asker ve köylü erdemleri unutuluyordu. Sadece Plebler ve ordusu değil, ele geçirip hoşgörüyle yönettiği ülkelerin halkları da onun arkasındaydı.

En iyi müttefiki kuşkusuz Cleopatra'ydı. Genç yaşına rağmen ülkesine olan sorumluluklarının bilincindeydi. Mısır'daki her kesimden saygı görüyordu. Yunan kökenliler ona güzelliği ve bilgisi için hayranken, sadeliği yerli halkın gönlünü kazanıyordu. Birinci Batlamyus'tan beri Mısır dilini konuşan ilk kişiydi. Bu hayranlık zamanla tapınmaya dönüştü. Yunanlılar onu Afrodit'e, Mısırlılar ise Tanrıça İsis'e benzetiyordu.

Sezar ve Cleopatra arasındaki ilişki Roma'da bir skandala yol açtı. General Mısır'a kral olmak istemekle suçlanıyordu. Kraliçe on bir yaşındaki erkek kardeşiyle evlendiği zaman bile ne Cleopatra ne de Sezar bunu yalanlamadılar. Sonra Sezar Roma'ya döndü. İmparator olmasından korkan en yakın dostları tarafından suikasta uğradı.

Sezar'ı öldürenler Roma'nın tekrar eski günlerine döneceğini, vatandaşların yeniden, kardeşlik, eşitlik ve özgürlükte

birleşeceğini umuyorlardı. Sadece boş bir hayalden ibaretti bu. Zaten hayal ettikleri Roma asla var olmamıştı. Zaten yaşanılan zaman kötüyse, geçmiş her zaman daha güzel gelir. Sen Peygamber'in günlerini düşünerek iç çekmiyor musun Amr? Ama onu olsa olsa yirmi yıl tanıdın. Oysa asıl yakındığın şey giden gençliğin değil mi?

Aynı sebepler, Roma da aynı sonuçları doğuruyordu. Sezar'ın en sadık askeri Marcus Antonius onun yerini aldı. Zaten Sezar İskenderiye'deyken Roma'nın asıl hakimi Marcus Antonius'tu. Kibar bir aristokrat, usta bir politikacı ve parlak bir asker olan Sezar'ın aksine Marcus Antonius vasat bir asker, güzel yemeğe ve şaraba düşkün bir obur, kadınlara zaafı olan geveze ve dost canlısı bir adamdı.

Halk içinde popülaritesi çok büyüktü, senatörler bundan rahatsız olmaya başlamışlardı. Her iki gücün de karşı karşıya gelmesi uzun sürmedi. Özellikle içlerinde kurnaz ve ihtiyatlı bir diplomat vardı ki bütün muhalefetin başını çekiyordu. Bu Lepidus'tu. Üçüncü olarak da soğuk, ketum ve sesiz bir enerjiyle dolu olan Sezar'ın yeğeni Octavius ortaya çıktı. Sezar'ın katilleri ise hızla şehri terk ettiler. İdealistlerin zamanı geçmişti ve Roma da onlarla beraber ölüyordu. İmparatorluğu yeniden üç adam yönetmeye başladı. Bu durumda yeni bir çatışma kaçınılmaz demekti.

Ama ilk kurban, üç diktatörden biri değil bir kitap oldu. Roma felsefesinin en usta temsilcisi Cicero'ydu söz konusu. Bu yetenekli avukat uzun zaman Sokrates'i okumuş, seyahat etmiş ve İskenderiye kütüphanesinde çalışmıştı. İstese Yunan felsefesini Roma gerçeğine uygulayan başarılı bir hatip olarak kalabilirdi, ama bu ona yetmiyordu.

Cicero davranışlarıyla fikirleri bir olsun istedi. Ve kısa zamanda bir eylem adamı oldu. Mahkemede güçlüye karşı güçsüzü, haksızlığa karşı adaleti, zorbalığa karşı cumhuriyeti, askeri güce karşı sivil iktidarı, kaba kuvvete karşı hoşgörüyü savundu. Eylemleri üç generalin telaşa kapılmasına neden oldu. Kendi

aralarında çekişmeyi bırakıp tek bir şey üzerinde uzlaştılar. Cicero'yu ortadan kaldırmak. Erdemli adam, kendini öldüren darbeyi tıpkı bütün yaşamında olduğu gibi dimdik karşıladı. Özgürlük de onunla beraber öldü.

Bundan sonra üçlü arasındaki rekabet tekrar başladı. Octavius, Roma üzerine yürüdü ve kendini konsül seçtirdi. Lepidus İspanya ve Afrika'yı tercih etti. Marcus Antonius ise doğuyu aldı. O dönemde Romalılar İtalya'nın doğusundaki her yere doğu diyorlardı. Ama bir yandan da Dünya'nın yuvarlak olduğunu ve sonuçta her şeyin doğuda olduğuna inanıyorlardı. Marcus Antonius bunu bilmiyordu veya umurunda değildi. Hakimiyeti altındaki topraklarda hayatın zevkleriyle sarhoş olmaya koyuldu ve günün birinde Cleopatra ile karşılaştı.

Sezar'ın ölümünden beri genç kraliçe tahtta tek başına oturuyordu. Halkı onu tanrılaştırmıştı. Kardeşi ve kocası olan XIV. Batlamyus'u zehirletti ve Sezar'dan olan oğlunu tahta çıkardı. Küçük çocuk XV. Batlamyus adını aldı, ama halk onu şüpheli doğumundan ötürü hep "Sezaryen" diye hatırladı. Çünkü ortada, çocuğun Sezar'dan olmadığına dair söylentiler dolaşıyordu. Kanıt olarak da Sezar'ın iktidarsız olduğu veya eşcinsel olduğu gösteriliyordu.

Sevgilisinin ölümünden sonra Cleopatra'nın tek bir arzusu vardı. İskenderiye'yi geçmişteki parlak günlerine tekrar taşımak ve yeni Roma'yı yaratmak. Marcus Antonius gibi yontulmamış bir adamın ürkek ve sakar bir şekilde önünde yere kapandığını görünce bundan nasıl yararlanabileceğini anladı. O sırada en çılgın tutkuları uyandırmaya yeten bir cazibeye sahipti. Cleopatra ve Sezar'ın birlikteliği iki tutkunun birlikteliğiydi. Sezar Roma'yı, kraliçeyse İskenderiye'yi istiyordu. Oysa Marcus Antonius sadece Cleopatra'yı istiyordu. Ona sahip oldu veya en azından kendisi öyle sandı. Çünkü genç kadının her isteğini yerine getiren bir köleden başka bir şey değildi. Bir gün Bergama kütüphanesinde kalan tüm kitapları İskenderiye'ye getirdi. Bu kadarı, yıllar önce limandaki depolarda yanan

kitapları fazlasıyla telafi etmeye yeterdi. Tam tamına üç yüz bin rulo. Bu bağışla Müze eski ihtişamını tekrar kazanır gibi oldu.

Marcus Antonius hayatında tek satır bile okumadığı halde, metresine en gözde felsefe ve bilim eserlerini hediye ediyordu. Generalin, kraliçenin, herkesin yüzü gülüyordu. Bir tek Octavius gülmüyordu. Zaten hayatı boyunca hiç gülmemişti. Kız kardeşi Octavianus'u, Marcus Antonius ile evlendirmişti. Kız kardeşinin hiçe sayılması aynı zamanda Roma'ya hakaret etmekti, vatana ihanetti. Octavius Senato ve halkı arkasına aldı. Halk kendilerinden birinin, doğunun büyülerine teslim olduğunu, ahlaksızlık ve sefahat içinde yumuşadığını düşünüyordu. Senato ise ne yapacağı tahmin edilemeyen bir askerdense kendilerinden bir aristokratı tercih etti. Tutkunun kör ettiği Marcus Antonius, bu şatafat ve görkem içinde kendi aleyhine olan bu değişimi kavrayamadı. Cleopatra'ya sahipti, Roma'dan ona neydi? Yine de kraliçesine yaranmak için, o güne dek görülmüş en kuvvetli filoyu oluşturdu.

Ama askerleri bir yabancının hatırı için kendi yurttaşlarıyla savaşmayı istemiyorlardı. Karşılarında ya kardeşleri ya dostları olacaktı. Hiçbir savaş iç savaştan daha kötü olamazdı.

Cleopatra için Antonius ve Octavius arasındaki savaş göstermelikti. Gerçek savaş Roma ve İskenderiye, Doğu ve Batı arasında olacaktı. Octavius ile pazarlık etmeyi denedi. Cevap çok kısa ve net oldu: Antonius'u teslim edecekti. Reddetti. Bu sevgilisinin ordusunun teslimi demekti. Mısır Roma önünde savunmasız kalabilirdi.

Octavius savaşa karar verdi ve Yunanistan'ı işgal etti. Antonius'un seçeneği kalmamıştı, o da savaşa karar verdi. Zayıf lejyonları ve kraliçenin filosuyla denizi geçip Octavius'un beklediği Actium'a vardı. Tuzağa düşmüştü. Kraliçenin gemisinin kaçmak için yelkenleri açtığını görene dek henüz hiçbir şey kaybetmiş değildi. Genç kadının yeri burası değil, krallığının başı ve çocuğunun yanıydı. Daha önce tehlike karşısında hiç gerilemeyen Antonius kaçtı. Dişisinin peşinden

koşan bir erkek köpek gibi ordusunu ve donanmasını kurtlara bıraktı ve sevgilisini takip etti.

Filosu savaşmadan teslim oldu ve Octavius'un birliklerine katıldı. Kısa süre sonra Roma ordusu İskenderiye surlarının önündeydi. Antonius sevdiği kadını son kez göremeden ve onun sadece bir kadın değil, aynı zamanda gerçek bir kraliçe olduğunu anlayamadan intihar etti.

Octavius kraliçeye, gönderdiği aracılar yoluyla bağışlanacağı sözünü verdi. Oğluna zarar verilmeyecek ve XV. Batlamyus adıyla tahta çıkacaktı. Görevliler ayrıldıktan sonra, sepetinden Ammon-Ra'nın zehirli yılanını çıkardı ve göğsüne bastırdı. Bu hareketiyle ölümsüzlüğe ve tanrıça mertebesine ulaştı.

Amr Yardım İstiyor

"Bu Marcus Antonius sadece bir budala değil, aynı zamanda hainmiş de," dedi Amr. Durmadan elindeki usturlabı okşuyordu. "Güzelliğin uğruna hayatımı verebilirim, Hypatie, ama İskenderiye kraliçesi olsaydın ne inancıma ne de yurduma ihanet ederdim. Zaten böyle yapsam senin saygını kaybederim."

"Senden bunu hiç istemedim general. Sadece İskenderiye'nin en güzel çocuğunu bağışlamanı istiyorum. Kütüphaneyi."

"Philopon hikâyesini bitirmedi," diye söylendi emir. Genç kadının sesinin soğukluğundan kırılmıştı. "Octavius genç kralın hayatını bağışladı mı?"

"Hayır. Sözünü tutmadı ve onu öldürttü. Ama ondan önce tarihin kendisi yok etmişti genç çocuğu. Batlamyusların sonunun gelmesi kaçınılmazdı. Mısır Roma'nın bir vilayeti haline geldi ve cumhuriyet imparatorluğa dönüştü. Octavius, Augustus adını aldı. Kütüphane ve kitaplar da Roma'nın malı oldular. Kütüphaneciyi o günden sonra imparator atamaya başladı. Ve Müze bugüne dek hayatta kaldı. Ve Roma beş yüzyıl boyunca tüm dünyaya hükmetti."

"Sizin dünyanızda," diye vurgulayarak hatırlattı komutan. "Ben doğuda Roma'dan daha güçlü daha kalıcı imparatorluklar gördüm."

Rhaze alayla lafa karıştı:

"Eğer onları tanrının adına fethetmek istiyorsan, acele et! Benim halkımın sayısı belli, Hıristiyanlarınki de öyle. Çin ve Hindistan'da sadece ipek ve baharat yok. Kitaplar da var. İskender bazılarını getirmişti. Eğer fetihlerine doğuda devam etmek istiyorsan, coğrafya ile ilgili birkaç rafımız var. Sana yararları olacaktır. En azından Asya'nın haritalarının sizin Kuran'ınızda olmadığını biliyorum."

"Alay etmeyi bırak artık! Halifeyi yola getirmeme yardım et. Ona Antonius'un aşağılık sonunu anlatacak olursam, Arabistan dışında tüm dünyanın şeytanın eseri olduğu düşüncesini doğrulamış olacağım. Benim ve Bedevilerimin buradan hoşlandığımızı düşünecek ve şehrinizi yerle bir etmemi emredecek."

"O halde Augustus'un hikâyesini anlat. Hangi yönetici onun gibi olmak için can atmaz ki?"

"Maalesef, siz onu tanımazsınız. Onun yabancılardan nasıl nefret ettiğini anlamıyorsunuz. Onun ele geçirmek istediği tek hazine, gerekirse zorla dinden döndüreceği ruhlardır. Kendini bir elmas gibi saf sanır. Ama amaçlarına ulaşmak için her dalavereyi çevirir. İnancını yaymak için şeytanla bile işbirliği yapar."

"Bu tür insanları bilirim. Geçmişte hakarete uğramış, küçümsenmişlerdir. Sanırım hesaplarımızı yanlış yaptık. Ömer'i sadece ölüm yola getirebilir."

"O halde ölümüne yardım edelim," diye atıldı Hypatie. "Brutus, cumhuriyeti devirmek isteyen Sezar'ı öldürdü. Senin halkının arasında, hoşgörülü ve sağduyuya açık, bu fanatik despotu yok edecek cesur bir asker yok mu?"

"Halkım ve dinimiz henüz çok genç, çok hassas," dedi güçlükle Amr. "Bir darbe girişimi halkımı tekrar dinsizliğe ve barbarlığa geri götürebilir. Hayır, onu ikna etmemiz gerek. Şimdi, İskenderiye'nin nasıl Allah'ın yoluna girdiğinden bahsedin. Gelirken yolda birçok sinagog ve kilise gördüm. Bu demektir ki buradaki hiçbir kitap insanları doğru yoldan saptırmamış. Özür dilerim dostlarım, şeytanın avukatlığını yapmamalıydım. Şeytan Medine'de. Buradaki çoğu kitabın Allah'ın sözlerine ters düşmediğini, hatta çoğunun onunla uyuştuğunu biliyorum. Peki ilahi kudrete karşı çıkan, yalan veya küfür dolu olan var mı aralarında?"

"Elbette, ama bunun için onları yakmak mı gerek? Düşmanın gücünü ve hilelerini bilmeden onu yenebilir misin? Sana

Aristoteles ve Plüton'da hiç günah olmadığını söyleyebilirim. İlahi kudreti bilmedikleri için ona karşı çıkmaları mümkün değil? Olsa olsa bilmeden günah işlemişlerdir. Ama bu vahiy insanlara inmeden önceydi. Bu yüzden onları yargılayabilir misin? Ben de tek tanrıya inanan bir din adamı olarak kimi zaman onların düşüncelerinden yararlanıyorum. Zaten bunu ilk deneyen kişi de değilim. İsa'nın doğumundan az bir zaman önce, Philon adında bir Yahudi filozof antik felsefeyi, Eski Ahit'le birleştirmeyi denedi. Rhaze bunu benden daha iyi anlatacaktır."

"İhtiyara neler oluyor?" diye düşündü hekim. "Metafizikle ilgilenmediğimi çok iyi biliyor. Adam sen de, anlatacağım şeyi saray entrikaları ile biraz süslerim. Belki bu, bizim asker bozuntusunun hoşuna gider ve Ömer'e karşı hareketinde ona ilham verir."

Yahudi ve İmparator

(Rhaze'nin üçüncü yergisi)

«O günlerde Roma bütün Akdeniz'e hakimdi ve sınırlarını kıyıdan kıta içlerine doğru ilerletiyordu. İmparatorluğun başkenti dünyanın dört bir yanından akan zenginliği dev bir sünger gibi emiyordu. Dinler ve tanrılar da bu akıntının içindeydi. Doymak bilmez bir iştahla, Pantheon'u Mısır, Babil, Fenike ve Hindistan'dan gelen tanrılarla doldurdular. Baal, Venüs'le zina işliyor, Mitra, Jüpiter'le oynaşıyor, Baküs Zerdüşt'le kadeh kaldırıyordu.

Kimse kendi dini için endişe etmiyordu. Üzerinde uzlaşılan tek bir tanrı ve tanrıça vardı: İmparator ve Roma. "Kime isterseniz, ona tapın: yoldaki taşlara, atalarınıza veya bahçenizdeki zeytin ağacına. Papazlarınıza haykırın, Dionysos'un büyülerini fısıldayın. Ama imparatora ve kente kurban vermeyi asla unutmayın!"

Bu durum bir tek Yahudilerin hoşuna gitmiyordu. İçlerinden hiçbiri başka tanrıların varlığı fikrine hoşgörüyle bakamıyordu.

O tarihte Filistin bir Roma vilayetiydi. Roma hakimiyeti altındaki toprakların en çalkantılısıydı. Kudüs'teki hahamlar konseyi Sanhédrin, Musa'nın yasalarına saygı gösterilmesine dikkat ediyordu. Roma'nın atadığı valiler genelde hep gözden düşen politikacılardı. Halka karşı mümkün olduğunca ölçülü davranmaya çalışıyorlardı. Bağnaz hahamlarla, Yunan uygarlığından etkilenen gençler arasındaki tartışmalara karışmıyorlardı. Onların en ünlüleri Pontus Pilatus'tur. Ama yöneticiler daima onun kadar ihtiyatlı olamıyorlardı. İmparator'un gözüne yeniden girmek isteyen bazıları, fazla gayretkeş davranıyordu. İçlerinden biri Augustus'un heykelini Büyük Tapınağın önüne diktirmek istedi. Bütün topluluğu kendine karşı birleştirmek ve genel bir isyan başlatmak için bundan daha iyisini yapamazdı. Bunu takiben Yahudilerin

imparatorluğun dört bir yanına sürgüne gönderilmesiyle sonuçlanan korkunç bir baskı dönemi başladı.

Bu koloniler her yanda pıtırak gibi bitiyorlardı. İran'da, Mezopotamya'da, Kapadokya'da, Girit'te, Arabistan'da ve hatta Hindistan'da bile Yahudilere rastlamak mümkündü. Kalanlar da Fenikeli komşularıyla İspanya'ya, Sicilya'ya ve Galya'ya gittiler. Kolonilerin en zavallı durumda olanı Roma'daki, en şanslıları ise İskenderiye'dekilerdi.

Philon Mısır'daki büyük bir Yahudi ailesinden geliyordu. Kimileri onların İskender ile beraber şehri kurmaya ilk gelenlerden olduklarını, bazılarıysa Tevrat'ı çeviren Yetmişler'den birinin soyundan geldiklerini iddia ediyordu. Düşmanlarına göreyse, ataları Musa ile kaçmayı reddedip, Firavuna hizmet etmeye devam edenlerdendi. Kötülük aptallıkla birleştiğinde çocukları iğrençlikte ikisini de aşar.

Eski veya değil, ailesi çok zengindi. Kardeşi büyük bir toprak sahibiydi. Büyük Tapınak yenilenirken çok büyük miktarda bağış yapmıştı. O günlerde İskenderiye'de Yahudiler, Yunanlılarla aynı haklara sahiptiler ve sadece Mısırlıların ödediği din vergisinden muaftılar. Armatörlük, ticaret, zanaat ve tarımla uğraşıyorlardı. Aristokrat kökenleri çalışmakla bağdaşmayan Yunanlılar onları küçümsüyordu. Mısırlılar ise onları sahip oldukları servet yüzünden kıskanıyorlardı.

Öte yandan, üç yüzyıldır Yahudiler Müze'de yer almaya devam ediyorlardı. Doğuştan itibaren okuma yazma öğrenen, en azından iki üç dil bilen bir halk nasıl görmezden gelinebilirdi? Uzun zaman boyunca kopyacı, yorumcu ve sekreter olarak görev yaptılar. En önemli ve saygın görevler hâlâ Yunanlıların tekelindeydi. Bununla beraber katkıları çok önemliydi: Babil astrolojisini İskenderiye'de yayanlar Yahudiler oldu.

Philon zamanında kütüphane Roma'nın malı haline geldi. Kütüphaneciyi artık imparator atıyordu. Geçmişin aksine kütüphaneci basit bir memurdu ve doğrudan valiye bağlıydı. Bilimsel araştırmalar yerine mali işlerle ve hesaplarla

ilgileniyordu. Zaten artık bilginlerin de İskenderiye'ye uğradığı yoktu. Kariyerlerine Roma'da büyük ve zengin ailelerin çocuklarına öğretmenlik veya devlet adamlarına danışmanlık yaparak devam etmek işlerine geliyordu. Üstün çabaları sonunda özgürlüklerini kazanıp, Roma yurttaşı olabilmek umuduyla soluğu başkentte alıyorlardı.

Büyük matematik ve astronomi çalışmalarının zamanı geçmişti. Yüz elli yıl önce ölen Hipparcos, bilim dünyası için kimsenin geçmeye cesaret edemeyeceği sembolik bir Herkül'ün Sütunları gibiydi. Artık rakamlara ve yıldızlara sadece tanrılardan gelen mesajları okumak için başvuruluyordu. Coğrafya, sadece diğer ülkeleri işgal etmek, ve daha iyi sömürmek için kullanılan bir araçtı.

Philon'un başka uğraşları da vardı. Kardeşinin servetine servet kattığı ticareti hor görüyordu. Uzun süre kendini dine adadığını sandılar. Ama gençliğinde Müze'nin yolunu, haham okulundan çok aşındırır oldu. Durumuna göre gösterişsiz bir hayat sürüyordu. Karısı ise, kocasının erdeminden başka bir mücevher takmayı istemediğini söylüyordu. Kısa zamanda Yunan felsefesinde en çok sözü dinlenen kişilerden biri oldu. Homeros'u yorumlayan öncüllerin yaptığı gibi, Tevrat'ı yeniden yorumlamaya karar verdi. Ayrıntıların arkasındaki asıl anlamı bulmaya çabalıyordu. Olaylar ve kişiler büyük bir gerçeğin sembolize edilmiş haliydiler. Alevler içindeki Sodom'a dönen Lut'un karısının hikâyesini bilirsin. Ceza olarak tuzdan bir heykele dönüştürülür. Philon bunda bir ahlak dersi görür. Durmadan geçmişi hatırlamak kötüdür, çünkü insan orda takılıp kalır.

Philon'un eseri çok önemliydi: İbrahim'in ve Yusuf’un soyu, on emir, hepsini zihninin süzgecinden geçirip yorumladı. Onun metodu kentteki Yunanlıları cezbetmişti. Yahudiliğin de kendi dinleri gibi esrarlı bir tarafı olduğunu görebilen kimileri din değiştirdiler. Tabii bunun için önce domuz eti yasağını ve sünnet olmanın zorunlu olmadığını, yorumlarıyla göstermesi gerekmişti. Yahudilerse Cumartesi Orucunun aslında sadece sembolik bir

anlamı olduğunu görmekten memnun oldular. Nihayet Yahudiler kendi içlerinde ve diğer halklarla barışmaya başlamışlardı. Üstelik filozof ilahi yasalar ve günün gereklerine göre değişen gelenekleri birbirinden ayırmıştı. Sadece Filistin'deki bazı rahipler bu sapmadan hoşnutsuzlardı. Onun artık Yahudi olmadığını ilan ettiler ve gerçek Tanrıya karşı imparatoru tanrı kabul etmekle suçladılar.

O yıl âdet olduğu gibi Yahudiler, Yetmişler'in İncil'ini kutladılar. Sevinç çok büyüktü, çünkü imparator Tiberius yeni ölmüştü. Hükümdarlığı boyunca Yahudilere baskı yapmış ve kendi heykelini sinagoglara koydurmakla uğraşmıştı. Yeni imparator genç ve idealistti. Roma'da halk bu genç ve hırslı adama umutlarını bağlamıştı. Her yerde bir kutlama havası hüküm sürüyordu. İnsanlar onda ikinci bir Romulus görüyordu. Kaligula imparatorlukta yaşayanlar için yeni bir ışık demekti.

Yahudilerin sevinci bir kat daha fazla olacağa benziyordu çünkü Herodes Antipas'ın halefi Agrippa Filistin kralı unvanını almış Kudüs'ten İskenderiye'ye gelmişti.

"Bunca kitap arasında yaşamaktan mutlu olmalısınız sevgili Philon," dedi Müze'yi ziyaret eden Yahudi hükümdar. "Maalesef Kudüs'te Philostefanos'un bir kitabını okuduğum öğrenilmiş. Başrahip Hayfa, sonumun kral Ahab gibi olacağını söylüyor. Bir şiir kitabı okuduğum için, köpeklerin cesedimden akan kanı içeceğini ve fahişelerin kanımla yıkanacağını söylüyor. Eğlenceli bir görüntü. Bugünlerde de, Nasıralı İsa adında bir adam ve öğrencilerinin faaliyetlerini durdurmam için baskı yapıp duruyor. Hiç ondan söz edildiğini duydun mu? Hayır mı? Her neyse! Sanhedrin'i memnun etmeliyim, aksi halde başıma her gün yeni bir isyan belası açıyorlar ve Roma bundan hiç hoşnut değil. Sanırım bu zavallıyı da ondan öncekiler gibi hapsetmem veya idam ettirmem gerekecek."

"Sizce bu insanlar günün birinde gerçeğin tartışmayla doğduğunu, aforoz etmenin faydası olmadığını öğrenecekler mi majeste?"

"Kuşkuluyum. Şimdi İskenderiye'ye neden geldiğimi anlıyorsun sanırım. Bunca şeyden sonra hava değişimine ihtiyaç duyuyor insan. Buranın tiyatrolarını, hamamlarını ve eğlence mekanlarını çok methettiler. Beni kentte biraz gezdirebilir misin?"

"Korkarım o yerlerdeki varlığınız, Yunan ve Mısırlıların hoşuna gitmeyecek. Bu topluluğumuza karşı bazı şiddet hareketlerine yol açabilir. Vali Flaccus bizleri hiç sevmez. Kütüphanede kalmak en güvenlisi..."

"Philon sen de bu Yunan sırmalı giysiler içinde herkesten farksızsın. Ne sakıncası olabilir ki?

"Her neyse ben de sensiz giderim."

Agrippa, Philon'un ihtiyat önerilerini dikkate almadı. Yunanlıların sataşmalarına rağmen kentin her yerinde göründü. Bir hafta sonra kent için için kaynamaya başladı. Durum yeni imparatoru ziyaret etmek için Roma'ya hareket etmesinden sonra daha da kötüleşti. Philon, Flaccus'tan olaylara müdahale etmesini istedi. Ama vali olayları yatıştırmak yerine büyük sinagoga imparatorun bir heykelinin konmasını emretti. Bu hareketiyle Kaligula'nın gözüne gireceğini sanıyordu. İskenderiye'deki Yahudilerin ayaklanmaları uzun sürmedi. Roma ordusunun cevabı görülmemiş şiddetteydi. Hepsini hayvanlar gibi topladılar ve çitlerle çevrili bir araziye kapadılar. Şehirde dolaşanlar veya kaçmaya çalışanlar taşlanarak veya sopalarla linç edildiler.

İlginç olan, Müze'ye hiç dokunulmamasıydı. Kimse bu bilim tapınağına girmeye cesaret edemedi.

Philon olanları imparatora anlatmaya ve halkını savunmaya karar verdi. Müze'deki herkes ona girişiminde yardımcı olmak için seferber oldu. Hangi dinden olurlarsa olsunlar, geometriciler, astronomlar, edebiyatçılar, kendi aralarındaki tartışmaları unutup, birleştiler. Yunanlılar ona görevinde eşlik edeceklerdi. Hatta baş kütüphaneci bile Roma'da ona yardımcı

olmayı teklif etti. Philon bu öneriyi güçlükle reddetti. Kaptan fırtınada gemisini terk etmemeliydi.

Roma'ya vardığında onları kötü bir haber bekliyordu. İmparator ölmek üzereydi. Halk içeriden gelecek bir iyi haber ümidiyle saray çevresinde bekliyordu. Sonunda Kaligula'nın iyileştiği haberi duyurulduğunda, bütün kent hep bir ağızdan sevinç çığlıkları attı.

Philon, uzun süre İskenderiye'de yaşamış filozof dostu Seneca'nın yanında kalıyordu. Seneca o aralar, görevi dolayısıyla imparatora yakındı. Yahudi filozofu en kısa zamanda imparatorla görüştürmeye söz verdi. Ama günler geçiyor ve Seneca saraydan her defasında eli boş dönüyordu. İmparator henüz iyileşmemişti, yeniden rahatsızlanmıştı veya Cermenler Ren nehri boyunca ayaklanmışlardı. Bu bahanelerin sonu gelmiyordu. İskenderiye'ye dönme yolundaki önerisini Philon reddetti. Sonunda bir gün Seneca elinde bir davetiye ile çıkageldi. Ama yüzünde bu görüşmeyi koparmaktan memnun olduğuna dair en ufak bir sevinç belirtisi yoktu.

"Son defa rica ediyorum dostum, Roma'dan ayrıl. Burada sağduyu güvende değil. Senin görevin politika yapmak değil, çalışmalarına dönmelisin."

"Bu saçmalık da neyin nesi? Sana yüz defa anlattım bunu. Kitaplarımı keyfimden bırakmadım. Ama binlerce hayat tehlikede. Erdemlerim uğruna insanların acı çekip ölmelerine göz mü yumayım? Nasıl benden böyle bir soysuzluk beklersin?"

Seneca utançla başını önüne eğdi.

"Ne yazık ki, imparator hastalığı geçtiğinden beri çok değişti. Aklı başında değil sanki. Gözlerimin önünde bir mahkumu döverek öldürdü. Bütün işkence boyunca da bir testi dolusu şarap içti. Sonra da beni kız kardeşi Livilla'ya götürdü. Livilla biraz daha büyüdüğünde beni onunla evlendirmeye söz vermişti. Ama, orada gözlerimin önünde, küçük kızı soydu ve bir sırtlan gibi sırıtarak ırzına geçti. Bir yandan da bana

'Batlamyuslardan daha iyi, değil mi?' diye bağırıyordu. İmparator çıldırdı Philon."

Delegasyondaki bir hekim sordu: "Hiç ilaç verildi mi imparatora?"

Seneca ve Philon aynı anda omuzları silktiler. Ve Seneca'nın yalvarıp yakarmasına rağmen Philon imparatorla görüşmeye gitmekte ısrar etti. Demosten ve Cicero olsa, deli bir imparatorla konuşmaktan korkmazlardı.

Buluşma imparatorun Messenia'daki bahçesinde olacaktı. Her yanda bin bir türlü hoş kokular saçıyordu. Büyük havuzlarda çıplak kadınlar eşek sütünde yüzüyorlardı. Mermer su perilerinden heykellerden bal ve şarap akıyordu. Kaligula Philon'u fildişinden bir tahtta, kış olmasına rağmen çırılçıplak halde oturmuş olarak kabul etti. Kralın suratında takma bir sakal vardı ve tacı köpekbalığı dişleriyle süslenmişti. Elinde üç ağızlı bir mızrak tutuyordu.

Sezar'a sıradan bir insana yaklaşıldığı gibi yaklaşılamıyordu. Bir sekreter diz çöktürüyordu. Sonra zırhlı bir asker yürüyerek tahta yaklaşıyor, imparatorun arkasına geçip kılıcını kınından çıkarttıktan sonra havaya kaldırıp hızla yere indiriyordu. Son olarak da biri asasını yere vurup:

"İmparator yaklaşmanıza izin verdi," diyordu.

Kaligula, sinagoglara konan heykellerine hiç benzemiyordu. Soluk bir ten, çöp gibi ince kol ve bacaklar, çukura kaçmış gözler, geniş bir alın ve acımasız bakışlar. Genç yaşına rağmen nerdeyse keldi. Omuzları ve sırtı tıpkı bir keçi gibi kılla kaplıydı. Zaten bu hayvanın adının anılmasını yasaklamıştı. Buna rağmen ahmağın teki, yanında keçiden bahsedecek olursa ölümle cezalandırılıyordu. O gün ise daha sakin görünüyordu. Bir öfke nöbetinden henüz yeni çıkmıştı. Philon'un ziyaret günü olarak o günü seçmesi bundandı.

"Siz Yahudiler iğrenç bulduğunuz için mi domuz yemiyorsunuz? O halde içi doldurulmuş bir domuzun

memelerinin lezzetini bilmiyor olmalısınız."

Çevredeki dalkavuklar bayağı bir kahkaha koyuverdiler. Philon şaşırmıştı. Domuz eti yasağı her zaman soylular arasında alay konusu olmuştu. Ama bunu, ince ve kibar, Yunan edebiyatına düşkün olduğu söylenen bir adamdan birdenbire, hem de en bayağı şekliyle duymayı beklemiyordu. Yine de her zamanki hazırcevaplığıma:

"Her toplumun kendi âdetleri vardır. Romalıların yok mu? Kölelerle beslediğiniz yılan balıklarını yemez misiniz?"

İmparator çevresindeki sırıtan yardakçılarını göstererek

"Bu insanlar neyin iyi olduğunu bilmezler. Doğru. Ama söyle bana tanrılardan nefret ettiğiniz ve tüm dünyanın kabul ettiği tanrı olduğum gerçeğini inkâr ettiğiniz de doğru değil mi?

"Kendini tanrılaştırmayı Büyük İskender de denedi. Hindistan seferine çıkarken etrafında çok değerli Yahudi asker ve bilginler de vardı. Ama o, onları kendine tapınmaktan muaf tuttu. Sadece onların hizmetlerinden yararlandı. Biz İskenderiyeliler için saygımız sadece senin kişiliğinedir. Bir mermer parçasına değil. Tanrılarınıza gelince, biz onların var olmadıklarına inanıyoruz. O halde Sokrates'in dediği gibi "Var olmayan şeylerden nasıl nefret edebiliriz'"

Alıntı sahteydi, ama Sokrates'in adını duyunca imparatorun yüzü yumuşadı. Onayladığını gösteren bir baş hareketi yaptı. Ama sonra parlak gözlerinin önünden kara bir bulut geçti:

"Ama siz tanrınızın adını bile bilmiyorsunuz. Adını bile bilmediğiniz bir şeye nasıl inanabilirsiniz."

"Aristoteles ve Platon sık sık bilinmeyen bir tanrıdan bahsederdi, hatırlamıyor musunuz majeste?"

"Neden sorularıma hep başka bir soruyla cevap veriyorsun?"

"Neden olmasın?"

Kaligula'nın tüm öfkesi bu sözler üzerine balın sirkede eridiği gibi kayboldu. Seneca'ya İskenderiye'ye gitmesini ve vali

Flaccus'u idam etmesini emretti. Heykeli zorla konulduğu sinagoglardan çıkartılacaktı. İmparator öfkesini kölelerinden birinden aldı ve hiç nedeni yokken karnına tekmeler savurmaya başladı. Philon bu tuhaf sahnenin sonunu göremeden, Seneca arkadaşını bu cehennemden çıkardı.

Barış İskenderiye'ye tekrar gelmişti. Philon'la görüşmesinden bir yıl sonra, Kaligula kendi korumalarından biri tarafından öldürüldü. Amcası Claudius yerini aldı. Yahudiye kralı Agrippa onu destekledi. Yeni imparator Philon'u iki halk arasında arabuluculuk etmesi için çağırdı.

Görüşmeler iyi koşullarla başladı. Claudius Yahudilere de diğer uluslara olduğu gibi Roma vatandaşlığını vermeye hazırdı. Ta ki Kudüs'ten gelen başka bir kurul tartışmalara katılana kadar. Bu kurula büyük rahip Hayfa bizzat başkanlık ediyordu. Hayfa imparatoru selamlar selamlamaz işaret parmağını Philon'a dokundu ve:

"Sen ve halkın hangi hakla Yahudileri temsil ediyor? Yazıklar olsun! Tanrı'ya karşı geliyorsunuz ve tepeden tırnağa günaha batmış durumdasınız. Kimseye danışmadan Roma'ya geliyor ve sonra da firavunların kalesine geri dönüyorsun... "

Bu parodi Philon'un yüzünde küçük bir tebessüm uyandırmaktan başka bir etki yapmadı. Tam cevap verecekken imparator tahtından kalktı ve ağzında bir şeyler geveleyerek bağırdı. İmparator kekemeydi ve sarhoştu:

"Bu düzensizlik de ne.. ne.. neyin nesi? Kim gönderdi seni yaşlı bu., bu., bunak?"

"Yahudiye kralı!"

Agrippa bir kez daha Sanhedrin'in buyruklarına boyun eğmek zorunda kalmıştı. Sinirlenen Claudius Yahudilerin din özgürlüğünü tanıdı ve geleneklerine göre yaşamalarını kabul etti, ama onlara Roma vatandaşlığını vermedi. Philon İskenderiye'ye mağlup döndü. Dostu Seneca'ya veda ederken:

"Bu asayı al. Bunu bana dünyayı gezen coğrafyacı Strabon vermişti. Adil ve özgür bir dünyaya ulaşman için önünde uzun bir yol var. Hoşça kal sevgili dostum ve unutma gerçek ölümden daha güçlüdür."

Philon üç defa öldü. İlki yatağında, tamamen doğal nedenlerle oldu. Kudüs'teki hahamlar Yetmişler'in İncilini ve onun Tevrat yorumlarını reddettiklerinde ikinci kez öldü. Onu son olarak da Hıristiyanlar, düşüncelerini gasp ederek öldürdüler. Zavallı Philon! Sanırım mezarda kemikleri sızlıyordun

Aziz Paul, Romalı ve Yunanlıları Hıristiyan yapmak, hiç utanmadan merhum filozofun fikirlerini çaldı. Kimi dinsel yasaklardan insanları muaf bırakarak çok taraftar topladı. Daha sonraları, adını vermeyeceğim başka bir Hıristiyan filozof Platon ve Aristoteles'i Hıristiyanlığa uyarlamaya çalıştı. Ama bu, Bizans Patriği ile arasında bir sıkıntı yarattı. Öyle değil mi üstat Philopon?

Amr Kaderini Sorguluyor

"Sakallı yobazlar!" diye güldü Amr. "Arabistan'da bu sıfatı hak eden birçok kişi biliyorum. İlginç olansa, bu adamların vakti zamanında Peygamber'in en azılı düşmanlarından olmaları."

"Bu evrensel bir yasadır general. Gayretkeşlik, riyakârlığın en kesin belirtisidir. Sakal ve yobazlık, Hıristiyanlıkta tıraşlı yüzler ve süslü ayin giysilerinin altında saklı," dedi Hypatie.

"Eğer anlattığım öyküden sadece bunları anladıysan, sanırım nefesimi boşuna harcadım. Senin halifen tıpkı Tevrat'ı tartışılmaz bir gerçek gibi görüp, puta tapanlar gibi inançlarını hiç sorgulamayan hahamlara benziyor. Philon, Tevrat'ı mantıklı ve bilimsel cümlelerle açıklayıp ona evrensel bir değer vermişti. Şu an İskenderiye'desin general, Medine'de değil. Sanıyor musun ki senin kaba saba Bedevilerine hitaben yazılmış Kuran buradaki insanlara yetecek?"

"Görüyorum ki henüz kitabımızı yeterince tanımıyorsun. Kuran'ın Philon'a ihtiyacı yok. Her meselin her olayın kendi yorumu vardır. Bunlar Allah'ın Peygamber'e ilettiği kendi sözleridir."

"Kaba bir yorum," diye homurdandı gözlerini açmadan Philopon. "Senin Kuran'ın Bizanslı din adamlarının delilleri karşısında iki dakika bile dayanamazdı."

"Bu dediğin büyük günahtır. Zaten kitabımız Bizanslı doktorlara değil, yoksul ve sömürülen insanlara sesleniyor. Bu insanların basit bir ahlak dersini bile anlamayacağını mı düşünüyorsunuz?"

"Yoksul ve sömürülen insanlar? Onları iyi tanıyorum. Ve beni sevdiklerini sanıyorum. Arabın biri çıkıp beni onların sefaletinin nedeni olarak gösterirse, onlar için yaptıklarımı hatırlamayacaklar mı?"

"Seni temin ederim, İslam insanların sana ne borçlu olduğunu unutmayacak. Sizin ve Hıristiyanların yaptığı hataları da biliyoruz. Ama bu hataları putperestlerin cehaletinden ayırt edebiliyoruz."

"Bunu duyduğuma sevindim. Ama halifenin de bu şekilde düşündüğünü sanmıyorum. Onun görüşüne göre, sizin şehitleriniz cennete, geri kalan herkes cehenneme gidecek. Yahudiler, Hıristiyanlar, dinsizler, herkes, anlıyor musun Amr?"

"Çok katı yargılıyorsun. Ben de Ömer'in İslam'ın gerçek ruhunu saptırdığını düşünüyorum. Bu yüzden, Philon'un öyküsünün, kütüphaneyi savunmamda bana ne yaran olacak, bilmiyorum."

"Kaderin ve şöhretin arasında seçim yapma zamanın geldiğinde ona 'Bu yaşlı filozof dinsizlere tanrının yolunu göstermek için onların inançlarını ve hurafelerini inceledi ve sonra bunları kendilerine karşı kullandı. Biz de aynını yapalım. Tanrının ve bize verdiği gücün sayesinde bu inançlar bize asla bulaşmasın' dersin," diye kestirip attı Rhaze.

Amr sinirlendi:

"Benim söyleyeceklerimi dikte etmek ve benim kaderimden dem vurmak sana düşmez. Benim geleceğim sadece Allah'a aittir. Alın yazımızda ne varsa o olur. Putperestlerin boş inançlarına gelince, tekrar söylüyorum, aralarında en kötüsü yıldızlara bakarak geleceği okumaya çalışmaktır. Ve sizin bahsettiğiniz yıldız bilimciler bunu yapıyorlar."

Rhaze kendinden beklenmeyen bir sükunetle karşılık verdi:

"Büyük Batlamyus'un hiç boş inancı yoktu. Bu seferki bir kral değil bir coğrafyacı. Aksine, çok mantıklı bir şekilde yıldızların insanlar üstündeki etkileri üstünde çalıştı."

"Madem ki siz yararlı ve aydınlatıcı buluyorsunuz o halde bu Batlamyus'un eserlerini daha dikkatli anlatmanız gerekecek."

"Tuzağa düştüm," diye düşündü Rhaze. "Ben kendim bile astrolojiye inanmıyorum ki! Ama önemli olan seni inandırabilmek

general. Yalanı dolanı, masal anlatmayı bırakıp, dersimi biraz, coğrafya, felsefe ve tıp ile süslemeliyim."

Astrolog ve Stoacı

(Rhaze'nin dördüncü yergisi)

«Çağdaşlarının "Kutsal Batlamyus" dediği coğrafyacı hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmiyoruz. Eserlerinde bütün insanlığa seslenen biri için garip bir yazgı bu.

Eserlerinin hiçbirinde hayatına dair bir ipucu bırakmadı. Sanki insan yaşamından çok fiziksel gerçeklikle ilgilenir gibiydi. Doğum tarihi, sosyal sınıfı, sevdiği insanlar, dostları, işi, bütün bunlar koca bir bilmeceden ibaret. Kütüphanede onunla ilgili yalnızca tek bir kitap olması bunun en kesin delili. Tarihçi Simplicius'un bitiremeden bıraktığı "Batlamyus'un Hayatı".

Claudius Batlamyus'un, İsa'dan sonra yüzüncü yıl dolaylarında kuzey Mısır'da doğduğu tahmin ediliyor. Şansına, Roma'da barış ve refahın hakim olduğu yıllarda doğdu.

Seçkin bir ailenin tek oğluydu. Babasının iyi bir eğitim görmesi için gönderdiği İskenderiye'de geometri alanında olağanüstü yetenekler kazandı. O günlerde Müze çöküşün eşiğindeydi. Öğretmenler arasında sadece Menelaus istisnai niteliklere sahipti. Batlamyus'un olağanüstü yeteneklerini daha geldiği ilk günden fark etmişti.

Batlamyus uzun süre Müze'de kaldı. Henüz yirmi beş yaşındayken birçok önemli kitap yazmıştı. Güzel bir evde kalıyor ve yüklü bir maaş alıyordu. Düzenli olarak öğrencilerine ders veriyordu. Gerçekteyse, Batlamyus sıkılıyordu. Sık sık kenti gezmeye başladı. O tarihte Afrika ve Doğu ile ticaret İskenderiye'yi Kızıldeniz'e bağlayan yol sayesinde çok gelişmişti. İrili ufaklı dükkânlar İskenderiye'nin ana caddesini boylu boyunca kaplıyordu. Bazen, her gün yeni bir tanesi ortaya çıkan Hıristiyan tarikatlardan birinin vaazını dinlemek için durduğu oluyordu. Kendinden geçen vaizlerin söylev verişleri, gelen geçene sataşmaları ve sonunda düzeni sağlamakla sorumlu polisler geldiğinde çıkan arbedeyi keyifle izliyordu. Ama

asıl hoşlandığı şey pazarlıkların yapıldığı mağazaları dolaşmaktı. Hint tarçınının, Himalaya çiçeğinin, İran biberinin el değiştirişini merakla izliyordu.

Bir gün yine dalgın dalgın iki adamın konuşmasını takip ediyordu. Adamların geniş pelerinleri zenginliklerini gösterir biçimde altın işlemeliydi. İçlerinden biri arkadaşına yakınıyordu:

"İnan bana, işler kötüye gidecek. Büyük zorluklarla Nepal'den getirttiğim kervan, haritalarda gösterilen nehir kenarındaki sığ bir yeri bulmak için tam altı ay kaybetti; Devecilerim yolu değiştirmek zorunda kaldılar ve haydutların saldırısına uğradılar. Müze'ye haritalardaki yanlışlıkları şikâyet etmeye gittim, ama o kendini beğenmiş bilgin bozuntuları yüzüme gülmekle yetindiler."

"Benim şansın daha kötüydü. Gemim denizde bütün yükünü kaybetti. Elbette her zamanki gibi bu kahrolasıca coğrafyacılar yüzünden."

"Hikâyeni anlatır mısın?"

"İki gemiden oluşan küçük bir filom vardı. Başına cesur bir kaptan tuttum. Hindistan ve İran'dan çok değerli bir yük getiriyordu. Gemiler fırtınada yollarını yitirdiler. Rüzgar kuvvetini yitirdiğinde kıyıdan çok uzaklaşmışlardı. Kaptan ufku gözlemesi için tayfalardan birine ana direğe tırmanmasını emretti. Uzun zaman sonra aşağı indiğinde, güneşte pırıl pırıl parlayan bir dağ gördüğünü söyledi. İşte o zaman kaptan kaybolduklarını anladı. 'Bu ada hiçbir haritada yok. Ama bütün denizciler tarafından korkuyla bilinir. Çünkü adadaki bütün kayalar mıknatıstır. İçindeki cevherin gemileri adaya doğru çekme gücü vardır,' dedi. Sonuçta da kaptanın elediği gibi oldu. Gemilerdeki bütün metalik parçalar, perçinler, çiviler havada uçuşmaya başladı. Ve bütün yük, gemiyle birlikte suyun dibini boyladı. Tayfaların çoğu boğuldu. Kaptan ve mürettebattan kalan birkaçı, ancak dün geri döndüler ve bana bu acıklı hikâyeyi anlattılar."

"Kaptanın anlattıkları çok ilginç doğrusu. Ama madem ki bu korkunç adanın Basra Körfezi'nde olduğunu biliyorsunuz, neden

rotayı değiştirmiyorsunuz?"

"Peki ama, o zaman Hindistan'dan İskenderiye'ye nasıl geçecekler?"

"Eratosten Akdeniz'in batıdan Hint okyanusuna bağlandığını söylüyordu. Bu yol sizce uygun değil mi?" Diğer tüccar alaycı bir kahkahayla:

"Evet uygun. Herkül sütunlarından itibaren berbat deniz koşullarını atlatabilirseniz bir gün Hindistan'a ulaşabilirsiniz. Çok tehlikeli, uzun ve çok masraflı bir yol. Eratosten'in haritalarının çoğu öğrencileri tarafından tahrif edildi. Hipparcos'un haritalarına gelince, Strabon onları düzeltmiş olsa bile hâlâ güvenilmezler. Bana sorarsan, coğrafyadan anlayan birileri olmadan ticaretin gelişeceği falan yok."

Batlamyus işte burada müdahale etti:

"Ve matematikten anlayanlar olmadan da coğrafya olmaz."

Genç adam yavaş yavaş tüccarlara yaklaştı. Tartıştıkları konu onu ilgilendirmeye başlamıştı.

"Bağışlayın beyler, konuşmanızın arasına böyle aniden girdiğim için özür dilerim. Lütfen cüretimi gençliğime verin. Ben Müze'de coğrafyacıyım."

Tüccarlar kuşkulu biçimde kafalarını salladılar. Karşılarındakini bir deli veya şarlatan sanmışlardı.

"Adım Claudius Batlamyus. Adıma bakıp yanılmayım Sadece kitaplıkta küçük bir odaya hükmediyorum. Söylemek istediklerinizi çok iyi anladım. Eğer güvenli ticaret yolları istiyorsak, coğrafya bilgilerimizi yenilemek zorundayız."

"İyi güzel diyorsun da genç adam, gördüğüm kadarıyla Müze'deki coğrafyacılar yeniliğe pek açık değiller."

"Doğru. Haritacılık Eratosten'den bu yana pek gelişmedi. Hocam Menelaus'dan aldığım derslere göre, Öklit'in düz üçgenleri çizdiği gibi, dairesel üçgenlerin hesaplanmasını

geliştirmemiz gerek. Çünkü herkes bilir ki dünya aslında yuvarlaktır."

"Yani?" dedi her şeye rağmen ilgilenmeye başlayan tüccar.

"Yani küresel üçgenlerin hesaplanması hâlâ çok karışık. Hocama olan tüm saygıma rağmen onun hesaplamalarını tekrar gözden geçirmek gerekiyor."

"Kendinden emin olmak için onun çalışmalarını iyice okumuş olmalısın."

"Sadece okumakla kalmadım, gereken yerlerde düzeltmeler de yaptım. Son kitabımda düz bir kağıt üzerine dairesel çizimler yapmak için yeni bir metot kullandım. Özel koordinatlar kullanarak..."

"Dur bakalım genç adam. Söylediklerinden hiçbir şey anlamıyorum. Bize bir şey mi satmaya çalışıyorsun?"

"Yanılıyorsunuz," dedi Batlamyus. "Ben sadece size gerçeği göstermeye çalışıyordum. Ayrıca her zaman bilimin yolunu kesen boş inançlara karşı mücadele etmeye de çalışıyordum. Mesela kaptanınızın anlattığı sihirli ada... "

Batlamyus her zaman yaptığı gibi devam etmeye çekiniyormuşçasına cümlesini yarıda kesti

"Yani?" diye cesaretlendirmeye çalıştı tüccar.

"Yani, kesinlikle bir masal dinlemişsiniz. Ben mıknatısları tanırım. Güçlerini ve özelliklerini biliyorum. İnanın bana hiçbir adada, hiçbir dağda bir gemiyi çekecek kadar kuvvetli mıknatıs yoktur. Korkarım kaptanınız sizi aldatmış. Gemideki yükü satıp sonra da size bu hikâyeyi anlatmış olamaz mı?"

Tüccarın yüzünde şaşkınlık, öfke, şüphe belirtilerinden sonra nihayet anladığını gösteren bir aydınlanma belirdi.

"Eğer bu doğruysa gecikmeden gidip onu bulayım. Bunu pahalı ödeyecek. Size gelince genç adam, size borçluyum. Benim için çalışmayı kabul eder misiniz?"

"Daha önce de söyledim. Müze'de çalışıyorum. Sadece bilime hizmet ederim."

"Yine de anlaşamamak için bir sebep yok. Görüyorum ki genç ve isteklisiniz. Harita bilimini yenileyebilir misiniz?"

"Sanırım. Ama yaşım ve elimdeki gereçler bunu şimdi yapmama yeterli değil."

"Ben sadece yönteminin işe yarayıp yaramayacağını öğrenmek istiyorum. Yine söylüyorum, yeni haritalar çizmeniz karşılığında iyi para ödeyeceğim. Eğer bu yıl içinde gereken haritaları çizerseniz size yüz altın veririm."

"Bu durumda benden de yüz altın çıkar," diye teklifi artırdı diğer tüccar.

Böylece Batlamyus, bir yıl içinde haritacılıkta devrim yarattı. Eski çizimleri yeniden ele aldı, Öklit'in geometrisini kullanarak yeni bir düzlem elde etti ve yeni çizimleri bu düzlem üzerine yerleştirdi. Yerleşim bölgelerini Eratosten'in yaptığı gibi dört iklime göre dağıtmadı. Ekvatordan kutuplara doğru yayarak daha gerçekçi bir dağılım yaptı, sonra dikey çizgiler çizdi. Böylece meridyen ve paralelleri elde etti, Sonra bunları numaralandırarak harita üstündeki bir noktanın koordinatlar ile bulunmasını kolaylaştırdı. Tam yirmi yedi harita çizdi ve bunları "coğrafya" adındaki kitabında topladı. Bu çalışmanın bugüne dek bir emsali daha olmadı.

Tüccarlar çok etkilendiler ve sözlerini tuttular. Müze'deki işini bıraktı. Artık kendi çalışmaları için gereken servete sahipti. O günden sonra kendini bir tek astronomiye adadı. Kendine sunulan bütün onurları reddetti, tüm politik çekişmelerden uzak kaldı ve Müze'ye sadece okumak ve kendinden önce yıldızları araştıranların eserlerini gözden geçirmek için gitti. Özellikle Hipparcos'un isteyip de yapamadığı şeyi yaptı. Gökyüzünün bir haritasını çıkardı. Bin yirmi sekiz yıldızı, kırk sekiz takımadaya ayırdı ve koordinatlar belirledi. Kendi zamanının en iyi

usturlabını yaptı. İnsan ruhunun temel işlevi üstüne derin bir araştırmasını yayınladı.

Ama en büyük başarısı gök cisimlerinin hareketlerinin önceden tahmin edilmesine yarayan geometrik modeller yapmaktı. Karmaşık çarklı modellerin yerine, birbirlerine bağlı küreleri kullandı. Ona göre matematiğin sadeliği daima verilerin doğruluyla beraber olmalıydı.

Şöhreti ise günden güne büyüyordu. Haftada bir gününü halka açık gösterilere ayırıyordu. Kendine bir gözlem evi yaptırdı. Yine bir gün bu gösteriler esnasında, itişip kakışan kalabalığın içinden bir ihtiyar çıktı ve ona doğru yaklaştı. Batlamyus onu ilk bakışta tanıdı. Müze'nin eski efendisi Menelaus'tan başkası değildi gelen. İhtiyar adam hiçbir şey demeden ona meşin bir kılıfa sarılmış bir nesne uzattı. Genç bilgin, meşin kılıfın üstündeki kurdelayı çözdü: İçindeki, Öklit'in asasıydı. Seneca, Neron'un emri ile intihar etmeden önce, bilginin sembolünün tekrar yuvasına dönmesini istemişti. İskenderiye Roma'dan ve deli imparatorlarından uzaktı. Asa Menelaus'a geçmeden önce yirmi beş yıl bir odada beklemişti. Saygın bilgin bu asaya elli yıla yakın süre koruyuculuk yaptıktan sonra, artık el değiştirme vaktinin geldiğini hissetmişti. Bu mirası Batlamyus'tan fazla kim hak edebilirdi ki?

Asayı bırakırken, öğrencisine dünyanın yapısına ait çalışmalarını topladığı bir kitap yazmasını öğütledi. Böylelikle Batlamyus elli yaşına doğru bitirebildiği *Matematiksel Düzen* adlı kitabını yazmaya koyuldu. Kitabını Öklit gibi on üç bölüme ayırmıştı. Bu kitap dolayısıyla o kadar büyük bir şöhrete erişti ki ona "megiste" yani "en büyük" adını verdiler.

Bu ancak Prometheus'un tanrılardan ateşi çalmasıyla kıyaslanabilecek bir şeydi. Kullandığı yöntemler ona Güneş ve Ay'ın hareketlerinin en kesin tablolarını çizmesini ve tutulma tarihlerini önceden tahmin etmesinin sağladı. Gök cisimlerinin hareketlerini incelerken, beş gezegenin yörüngelerini çizdi. Aristarcos'un Güneş merkezli evren modelini göz ardı etti ve

evrenin merkezine dünyayı yerleştirdi. Onun metodu çok uzun bir süre gerçekliğinden kuşku duyulmayacak şekilde kabul edildi.

Şimdi bir düşün Amr. Zamanının en ünlü bilgini en mükemmel eserini yazmış, ama bunu gerçeğe giden yolda sadece küçük bir adım olarak görüyor. Öyle bir adam ki hiçbir kör inancın gölgesinde olmamış. Öyle bir adam ki sadece gök cisimlerinin hareketlerini önceden görmeye adamış kendini. O zamana dek sadece şarlatanlara, büyücülere ve rahiplere ait olan bir konuya girişmesi de normal değil mi? Şimdi sana astrolojiden bahsedeceğim.

Babil'de bulunan kehanet sanatı Mısır'da çok yaygındı. İskenderiye'de ise Hipparcos döneminde tutulmaya başlandı. Önceden akılcılığı göklere çıkaran Yunan halkı değişim içindeydi. Öklit, Arşimet, Eratosten gibi büyük bilim adamları kaybolmaya başlıyordu. Roma imparatorluğunda esrarlı dinler, doğunun tanrıları ve büyü yayılıyordu. Hermetizm astrolojiyi, simyayı ve büyüyü doğurdu. Kurtuluşu arayan, dünyanın kötü güçlerin hakimiyeti altında olduğuna inanan insanlar gizli bilimlere yöneldiler.

Sanırım bu insanların eğilimini yargılayacaksın. Yıldızlara bakarak geleceklerini görme çabalarını hoş göreceğini sanmıyorum. Ama yargılamakta acele etmiyor musun? Çünkü Batlamyus astrolojideki saçma kaderciliği çıkartarak ona akılcı özellikler vermeyi denedi. Eğer başardıysa bu Yunanlıların görünen dünyaya olan hayranlıkları, onunla birlik oldukları duygusu sayesinde oldu. Batlamyus astrolojik eserini gizli bilimlerin yükselişi karşısına bir kale gibi inşa etti.

Yeni kitabında astrolojinin kurallarını ve prensiplerini tartışılmaz bir kesinlikle ortaya koydu. İçerdiği bütün alanları işledi: zenginlik, sosyal sınıflar, yolculuklar, arkadaşlar, hastalıklar, çocuklar, düşmanlar, aşklar, evlilik süreleri ve ölüm şekilleri.

Simplicius, Batlamyus'a sanatını nasıl sınayacağını öğretmişti. Roma konsülü Marcus Annius Verus, bütün imparatorluğu kapsayan bir araştırmaya girişmişti. Gelecekte Marcus Aurelius adıyla imparator olacağını o günlerde bilemezdi tabii. Yolu bu kez de ününü çok işittiği İskenderiye'ye düşmüştü. Gelir gelmez Batlamyus'la tanışmak istedi. Epictetus okulunda eğitim gördüğü için inançlı bir stoacıydı. Ama ünlü bilginle sadece felsefe ve bilim tartışmak istemiyordu. Kafasını meşgul eden bir soruna çözüm bulmak için gelmişti. Otuz beş yaşlarındaki, çekici karısı Faustinus'u da beraberinde getirmişti. Kadın yakışıklı bir gladyatöre âşık olmuştu. Doğal olarak tutkusunu kocasına itiraf etmekten çekinmişti. Marcus emrindeki sihirbaz ve astrologlara danıştı. Onlarda radikal bir tedavi önerdiler. Öncelikle gladyatör öldürülecekti. Sonra Faustinus sıcak ve kokulu banyolar yapacak en son olarak da Marcus, karısıyla tutkuyla aşk yapacaktı. Bu tedaviden sonra konsül, karısının tutkusunun geçtiğine ikna olmuştu. Barışmalarını kutlamak için kendisiyle beraber Mısır'a gelmesini istedi. Ama Faustinus hamilelik belirtileri gösteriyordu. Marcus Aurelius kaygıyla, çocuğun babasının kim olduğunu sordu. Aslında doğar doğmaz çocuğu öldürtebilirdi. Ama ihanetlerine rağmen konsül, karısını seviyordu. İmparatorluğun soylu ellere kalacağından emin olmak için, astrologların en büyüğüne danışmak geremez miydi?

Görüşme konsülün lüks villasında gerçekleşti. Marcus misafirini onurlandırmak istiyordu. Her yere yemek ve meyveler konulmuştu, buhurdanlıklarda en güzel kokular insanları mest ediyordu. Ama Batlamyus ağır adımlarla yaklaştığında, Marcus Aurelius tüylerinin ürperdiğini hissetti. Bu görüşmenin hayatını alt üst edeceğini hissetmişti.

"Soylu bilgin, astronomideki ünün asla geçilmeyecek. Aynı zamanda duydum ki kehanet sanatında da sanatının en... "

Batlamyus cevap vermeden önce hep yaptığı gibi yine bekledi.

"Astronomi, Güneş'in, Ay'ın ve gezegenlerin birbirlerine ve dünyaya göre her an değişen pozisyonlarını bulmaya yarar. Astroloji ise gök cisimlerinin dizilişlerine bakarak, biz insanlar üstündeki etkilerini bulmaya yarar."

"Çok güzel, ama sence hangisi doğanın gerçeklerini elde etmek için en emin yoldur?"

"Astronomi matematiksel gerçeklere dayanan, kesin bir bilim. Astrolojide ise tahmini şeylerden yola çıkarak çalışıyoruz. Çünkü astrolojinin konusu yıldızların ve diğer gök cisimlerinin dünyamız üstündeki etkisi. Sonsuz olasılıklar söz konusu. Doğal gerçekler onu oluşturan karşıt güçlerin çekişmesinden başka bir şey olamaz."

Marcus Aurelius bir an sessiz kaldı. Batlamyus'un anlaşılması güç fikirlerini sindirmeye çalışıyordu.

"Roma'da sihirbazlara ve astrologlara danıştım. Onlara rahme düştüğüm ve doğduğum tarihi söyledim. Bana bir oğlum olacağını ve doğum tarihininse her zaman hatırlanacağını söylediler. Çünkü Augustus'un tahta geçmesinden beri ilk kez bir imparator şafak vakti doğacakmış. Bu tahmini doğrular mısın?"

Batlamyus cevap vermeden önce tereddüt etti. İhtiyatla:

"Bu mucizenin gerçekleşmesini isterim. Bu sizi insanların en mutlusu yapardı. Fakat..."

"Fakat?" Konsül artık duyduğu endişeyi saklamaya gerek görmüyordu.

"Fakat, ben bu kehaneti doğrulayamam."

"Anlamıyorum. Senden astrologların prensi diye söz ediyor insanlar."

"Majeste, bu son söylediğiniz şeyi bile doğrulayamam. Size tüm samimiyetimle konuşuyorum. Astrologlarınız oğlunuzun doğduğu anda yıldızların dizilişlerini bilmiyorlarsa nasıl geleceği hakkında yorumda bulunabiliyorlar?"

Konsül bu soru karşısında taş kesildi. Birden bağırmaya başladı: "Aslını söylemek gerekirse, bana tek söyledikleri yıldızların aynı hizada dizileceği. Bu inanca hayvanların bağırsaklarına bakarak kapıldılar."

Batlamyus şefkatle gülümsedi:

"Gerçek astrolojide tahminler, gök cisimlerinin hareketlerinden yola çıkılarak yapılır. O dünyanın en büyük sırlarını elinde tutan bir kadına benzer... Ama ne yazık ki yeri taht değil çoğunlukla genelev olmuştur!"

"Astrologlarımın birer şarlatan olduklarını mı söylemeye çalışıyorsun?"

"Ben sadece, bu işi yapan çoğu insanın gerçekte bir şey bilmediğini, sadece ticaret yaptıklarını söyleye çalışıyorum. Kendilerine danışan insanları kehanetlerle kandırıyorlar."

"Peki ya sen? Yıldızlar hakkındaki bilgine rağmen, yanıldığın oldu mu?"

"Böyle bir iddiam yok. Bazen en dikkatli ve en bilinçli astrologlar bile tökezleyebilir. Bazen işin doğası böyle olduğu için bazen de mesajın büyüklüğü, okuyanın ruhuna fazla geldiği için."

Marcus Aurelius yeniden düşündü. Karşısındakinin amansız mantık gücüne hayran kalmıştı. Konuyu değiştirip sözü felsefeye getirdi. Babalık olgusunu ortaya atarak:

"Benim açımdan, Epictetus'un dersleri beni bilgeliğin doğayla uzlaşmaya bağlı olduğuna inandırdı. İnsan kendi ve doğayla bir bütün olmalıdır."

"Hükümdarların ağzından nadiren de olsa böyle bilgece sözler çıkması sevindirici. Gerçekten de insan oğlu doğanın ortasında, doğanın küçük bir modeli. Bu yüzden, bir dizi doğal nedenler insanın kaderini görebilmesini mümkün kılıyor. Varsayalım ki bir kimse istisnasız bütün yıldızların, Güneş'in ve Ay'ın hareketlerini biliyor olsun. Öyle ki nerede ne zaman dizileceklerini tahmin edebilsin. Yine varsayalım ki uzun

yıllardan beri süren araştırmalar sayesinde hangi yıldızın ne etkisi olduğunu öğrensin. Bu adamın, doğum tarihini ve o tarihte yıldızların yerini bildiği birinin mizacını tahmin etmesine ne engel olabilir? Vücut yapısı veya huyu şöyle veya böyledir demesi mümkündür. Ya da hangi dizilimin hangi mizaçla uyuştuğunu biliyorsa ve hangi dizilişin iyi bir olaya işaret hangisinin kötüye işaret ettiğini görebiliyorsa, insanların başına gelebilecek olayları önceden göremez mi?"

"Bazı filozoflar üzücü olayları yanlış tahmin ederek, boşuna insanları tedirgin etmeyi reddediyor. Eğer yanlışlıkla iyi bir haber verirlerse ve olay gerçekleşmezse bu defa da insanları hayal kırıklığına uğratacaklar ve yine mutsuz edecekler. Buna ne diyeceksin?"

"Geleceğin meçhul olması, insanları aşırı endişelenmeye ya da çılgıncasına bir cesarete götürebilir. Oysa geleceği bilmek, geleceği sanki şu anmış gibi kabullenmeye hazırlar, ruhu alıştırır ve yatıştırır. Ve insan kaderini huzur ve sükunetle karşılar."

Marcus Aurelius bir kere daha düşünceye daldı. Bu tartışma ona gençliğinde takip ettiği Epictetus'un derslerini hatırlatıyordu.

"Ben insanın bağımsızlığına inanırım. İnsan kendi kararlarında özgürdür. Ben insanın içinde var olan bir tanrıya inanırım. İnsanı doğru yola götüren bir tanrıya. İnsanı günaha çağıran dış etkiler karşısında özgür seçime götüren bir tanrıdır o. Burada bir çelişki yok mu? Çünkü astroloji insanın karakterinin yıldızlarca belirlendiğini iddia ediyor. Eğer bir adamın hayatındaki tüm olaylar yıldızlarca belirleniyorsa, onun özgür iradesi nerede kalır?"

"Gerçek astroloji sadece yıldız falı değildir. İnsanların başına gelen her şeyin yukarıdan geldiğine inanmaktan kaçınmalıyız. Yoksa olacak her şeyin önceden planlandığını, zorluklara karşı koymanın boşuna olduğu fikrine saplanırız ki bu bilimin en büyük düşmanıdır. Oysa öngörülemez olayların meydana

geldiğini düşünün. Mesela savaşlar, afetler gibi. Bunlar da kişilerin kaderlerini değiştirebilir."

"O halde yıldızlar bir insanın geleceğini belirlemeden önce, o kişinin genel çevresi üstünde etkili oluyor. İklim, ülkeler, dinler ve şehirler değil mi?"

"Astroloji toplumların genel karakterlerini belirler. Siz de çok iyi özetlediniz. Astroloji büyük bir politik araçtır. Aklı başında bir yönetici, kaba kuvvetle boyun eğdirmektense, halkın eğilimlerini, mizacını, güçlerini ve zaaflarını bilen yöneticidir."

"Bu aralar, Roma Galya'nın gürültücü insanlarıyla meşgul. Onlar hakkında daha önceden bilmediğimiz ne söyleyebilirsin?"

"Galyalılar genelde otoriteye karşı iyi tepki vermezler. Özgürlüğe düşkündürler, zor işleri ve silahları severler, çok savaşçı, namuslu ve cömerttirler. Kadınlar için güçlü arzular duymazlar ve heteroseksüel zevkleri küçümserler. Buna karşın erkeklerle cinsel ilişki kurmaya eğilimlidirler ve bunun için büyük bir istek duyarlar. Bu onlara ayıp gelmez. Ama bununla beraber dişil değildirler. Erkeksi ruhlarını korurlar, sadıktırlar ve yakınlarına bağlıdırlar."

Burada bırakıyorum Amr. Sohbetin gerisi gecenin sonuna dek saatlerce sürdü. Marcus Aurelius Batlamyus'un dehası karşısında hayran kaldı. Ona Roma'ya gelip kendi astrologu olmasını teklif etti. Elbette ki Batlamyus, ilerleyen yaşını bahane ederek reddetti. Konsüle öğrencilerinden Claudius Galen'i tavsiye etti. Galen Bergamalı bir mimarın oğluydu. Müze'deki eğitimin yozlaşmasından sonra Batlamyus'un öğrencisi olmuştu. Ama içindeki tıp sevgisi genç matematikçinin, astronomi kariyerini bitirmişti. Batlamyus da genç adamı, anatominin mucidi Herophilus'un gittiği yoldan yürümeye cesaretlendirmişti. Astrologla ilişkisi genç hekime yıldızların insan sağlığı üzerindeki etkisini inceleme fikrini vermişti. Galen gökyüzündeki bölgelerle, insan vücudu arasında bir bağ kurdu ve hangi gök

cisminin hangi rahatsızlıklara sebep olduğunu ortaya koyan bir sistem buldu.

Roma'ya dönüşünde Marcus Annius Verus imparator oldu ve Aurelius adını aldı. Batlamyus'un tavsiyesine uyup Galen'i yanına aldı. Genç İskenderiyeli imparatorun özel doktoru oldu ve zamanla ölümsüzleşti. Anatomi ve tıp üstüne yazdığı on beş kitap hâlâ benim en büyük yol göstericilerimdir.

Ben kendi payıma düşeni yaptım sayılır. Hypatie'nin henüz anlatacakları var, ama benim anlatacaklarım bu kadar. Şimdi beni daha iyi tanıyorsun. Yahudiyim ve kuşkucuyum. Tarihin oynadığı komik oyunları seviyorum. Marcus Aurelius ve Batlamyus'un karşılaşmalarından sekiz ay sonra Commodus dünyaya geldi. Gerçek babasının kim olduğu asla öğrenilemedi. Yine de Marcus Aurelius onun üstüne titredi. Sanki astrologların kehanetini korumak istiyordu. Marcus Aurelius Cermenlerle savaşırken sınırda öldüğünde genç Commodus tahta çıktı. Nihayet hayal ettiği eşsiz hayata sahip olabilecekti. Nefsine düşkün ve kibirli, eğlence düşkünü, görülmemiş derecede ahlaksız, kan ve şaraptan başı dönmüş. Commodus yırtıcı bir hayvan gibiydi. Gözdelerine Senato'dan ayrıcalık elde ettiğinde bütün Roma kendini aşağılanmış hissetti. Sonraları yönetimi tümüyle onlara bırakacaktı. Rüşvet ve yolsuzluk alıp başını gitti.

Hiçbir dış tehditle karşı karşıya olmamasına rağmen gittikçe dengesizleşti. Tahtta kaldığı on bir yıl içinde imparatorluğun askeri ve ekonomik itibarını tehlikeye attı. Bu sırada patlak veren bir veba salgını halkı kırıp geçiriyor, kıtlık her yeri kasıp kavuruyordu. Maaşları ödenmeyen paralı askerler Galya'yı yıkıp geçtiler. Aynı anda tembel imparator Collesium'da şişiniyordu. Herkül kılığına girip, elinde dev bir gürzle vahşi hayvanlarla dövüşüyordu. Hatta bir defasında, Roma'nın adını kaldırıp yerine kendininkini koymak istediği bile söylenir.

Amr Taraf Değiştiriyor

"Hikâyeye pek inanmadığımı söylemem lazım. Batlamyus bir kahin gibi konuşuyordu, bu çok sıkıcı olmalı. En önemlisi, Commodus'un iğrenç kaderini göremedi.

Gerçekten de Hypatie bütün hikâye boyunca sabırsızlıktan yerinde duramamış, genç hekime yakıcı bakışlar fırlatmıştı. Hele son anlattıkları tüm kanıtlarını boşa çıkarmıştı. Genç kadın bu aptallığın mutlaka telafi edilmesi ve Amr'ı eğlendirmek gerektiğini düşündü:

"Sanırım general Batlamyus'un kendi ülkesindekiler için söylediklerini Galyalılar'a tercih eder."

"Ah, sen de beni ikna etmek için saçma astrolojinizden... "

"Saçma olduğu senin fikrin," dedi Hypatie öfkeyle. "Batlamyus 'Araplar Sagittaurus ve Jüpiter yüzünden akrabalığa önem verirler, yaratıcıdırlar, bol bol güzel kokular bulunur, insanlar birbirleri hakkında iyi düşünürler, açık görüşlüdürler, farklı insanlarla çabuk kaynaşırlar, ticarette... "

"Şartlan düşünürseniz iyi bir kehanet," diye Hypatie'yi alaya aldı general. Enayi yerine konmak istendiğini anlamıştı. "Acaba Peygamber'in yıldız falına bakacak kadar ileri gidecek misin?"

"Çok komiksin Amr. Bazı söylediklerim seni şaşırtabilir dikkatli ol. Dinle... "

Hypatie gözlerini yumdu, bir süre için uyuyormuş gibi geldi generale. Ama sonra birden konuşmaya başladı:

"Kova burcundansın ve yükselen burcun da Kova. Güneş ve Ay Kova burcunda. Ay Güneş'e, Jüpiter'e, Mars'a ve Venüs'e eşlik ediyor. Jüpiter, Ay'ın etkisinde, Mars ve Venüs ise bir üçgen oluşturacak biçimde Jüpiter'le karşı karşıya. Ve hepsi de eril işaret taşıyor. Bu da senin hayatın boyunca önemli ve güçlü biri olmak için doğduğunu gösterir."

Bir anlık aptallaştırıcı bir sessizlikten sonra Amr zoraki güldü

"Sevgili Hypatie, Batlamyus gibi konuşarak en az onun kadar sıkıcı oluyorsun. Hayır, kehanetlere kesinlikle inanmam."

"Peki ya Ömer?" diye atıldı Philopon. Her iki gencin de yanlış yollara saptığını görebiliyordu. "Eğer ona Batlamyus'u anlatacaksan, astronomik sistemini anlatman daha yaralı olur. Evrenin merkezinde hareketsiz, dengeli bir dünya onun içini rahatlatacaktır mutlaka."

"Haklısın Philopon. Gerçeğe dönmenin zamanı geldi. Sonuçta bir insanın kaderi, bir kağıdın kaderidir. Buruş buruş doğar ve aynı şekilde ölür. Kütüphane'nin kaderine gelince, o sadece Ömer'in iradesine bağlı. Bu konuşmayı olduğu gibi ona aktaracağım. Şimdi, tekrarlıyorum, bana yardım edin de ona buradaki kitapların Kuran'a ters düşmediklerini gösterebileyim."

"Anlayışın için teşekkürler Amr. Madem ki halifeden kütüphaneye zarar vermemesini isteyeceksin, bize biraz ondan bahset. Onu daha iyi tanırsak, iradesini kırmanda daha çok yardımımız dokunur."

"Ömer sakallı ve yobaz olmasına rağmen, sadece bir sakallı yobaz sayılmaz. Önemsiz bir kabilenin silik kişiliklerinden biriydi. İlk başlarda Mekke'nin büyük kabilelerine yaranmak için Peygamber'in vaazlarına karşıydı. Rüzgarın yön değiştirdiğini hissedince onun ateşli taraftarlarından biri oldu. Oysa ona sorsanız başka bir hikâye anlatır. Kendine göre gençliğinde aç ailesini doyurmak için, satıcıların tezgahlarından meyve aşırırmış. Bir gün yanlışlıkla birkaç sofunun olduğu bir evin kapısını çalmış. İçeride kurandan sureler okunduğunu duymuşmuş. Ve hemen sonrasında Ömer müslümanların en sofusu oldu... "

"Senle ilk karşılaşmamızı hatırlıyorum Amr. Üstünde savaşçı zırhı değil, tüccar kıyafetleri vardı. O gün bana Kuran'ın okunmak için değil, yüksek sesle söylenmek için olduğunu söylemiştin."

Rhaze dokunaklı bir sesle:

"Bu koşullar altında, Ömer'in kitaplara dokunmamasını sağlamak bana zor geliyor."

"Üstelik Peygamber'in mezarını bile yerle bir ettirdi. Peygamber ölmeden önce damadı Ali'yi seçmişti, ama Ömer seçimler sırasında Ebu Bekir'i destekledi. Ebu Bekir ölünce de doğal olarak onun yerini aldı. O günden sonra Ömer başkalarının gölgesinden sıyrıldı ve artık emirlerinin eksiksiz yerine getirilmesini istiyor. Bizi yabancı ülkeler fethetmeye gönderdi, Arabistan'da yeni kentler inşa ettiriyor. Takvimimizin başlangıç yılının Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicret ettiği tarih olmasına da o karar verdi. Hâlâ İslam'ın başkomutanı unvanını taşıyor. Alçak gönüllü ve sadık görüntüsünün altında görülmemiş bir kibir yatıyor. İlk fetihler Medine'ye bir servet akışı sağladı. Peygamber'in öz torunu, imamlardan çok şairleri ve şarkıcıları davet ettiği toplantılar düzenliyor."

"O halde İslam anlattığın kadar da katı değilmiş."

"Elbette, ama maalesef Ömer gerçek İslam'ı temsil etmiyor. Kendi hayatında soğuk, çıkarcı ve düzenbaz, başkalarının hayatında ise sadece talepkâr. Allah'tan korkuyor, ama tehlike ve ölümden de korkuyor. Rakiplerini acımadan yok ediyor. Kimse emirlerini sorgulayamıyor, hatta Peygamber'in en eski dostları bile... "

"Bu kadarı yeter. Bu adam hayatının ilk başında o kadar çok aşağılanma görmüş ki şimdi acısını çıkarmak istiyor. Tarihte iz bırakmak, hatta Peygamber'ini de gölgede bırakmak istiyor. Ah eğer kitaplarımız tehlikede olmasaydı, dininizin böyle bir yöneticiye sahip olmasından keyif alırdım."

"Ama neden?"

"Çünkü onun uzlaşmazlığı, aykırı görüşlere tahammülsüzlüğü yüzünden, kendi halkı ona karşı ayaklanacak. Daha sonra ise artık bir tek İslam olmayacak. İki, on, belki yirmi. Bu Hıristiyan kilisesinin başına iki yüzyıl önce geldi. Özellikle İskenderiye piskoposu Kiril, senin halifenin göründüğünün aksine alçak gönüllü olmaktan çok uzaktı.

Bu hikâyeyi anlatmayı Hypatie'ye bırakıyorum. Bunu sana yarın anlatacak."

"inandır beni güzel Hypatie, Ömer'i düşün, beni kesin olarak inandır ki Ömer köpeğinin bağırsaklarına kılıcı kendi ellerimle saplayayım!"

Kadın ve Piskopos

(Hypatie'nin son şarkısı)

«Philon Roma'ya gideli dört yüzyıl oluyordu. Kudüs Tapınağı yıkılmış, Yahudi halkı hâlâ sürgünde, kuzeyli barbarlar batıyı işgal etmişler, Bizans Roma'ya üstün gelmişti. İmparator Konstantin Hıristiyan oldu, halkı da onu takip etti.

Ama artık İsa'nın sözlerinin basitliği geçmişte kalmıştı. İskenderiye'de, Bergama'da, Atina'da felsefi ve dini okullar doğuyordu. Tarih bir tekerrürdür. Düşünce sadece bazı yerlerde soluk alma şansı bulur. Artık tartışmalar sadece dini konuları içeriyordu, her kim dini kurullara aykırı bir düşünce geliştirirse, sürgüne gönderilmeyi veya ölüm cezasını göze almak zorundaydı. Kendi acı deneyimlerini unutan Hıristiyanlar, şimdi aynı işkenceleri başkalarına yapıyorlardı. Yahudileri, bilginleri ve filozofları yok ettiler. Bu bütün dinler için aynı. Bir gün sürgünleri biterse Yahudilerin de farklı davranacağını sanmıyorum. Eski düşmanlarına işkence edecekler, intikam duygularını tatmin etmek için, tek istedikleri kendi topraklarında yaşamak olan insanları yok edecekler.

Hikâyemize dönsek iyi olacak, çünkü Rhaze'nin öfkelenmeye başladığını görüyorum. Hıristiyan yayılması karşısında, İskenderiye, hoşgörünün son kalan sığınağıydı. Yıllarca birbirleriyle karışmış insanlar arasındaki birlik öyle kolayca yok edilemezdi. Deniz İskenderiye'yi kuzeyden gelecek barbar saldırılarından koruyordu. Müze eski görkemine yeniden kavuşuyordu. Batlamyus ve Galen her mezhepten insanın gönlünü hoş tutabilmişlerdi. Hıristiyan kilisesi bu iki bilginin eserlerini benimsedi. Aynı şeyi felsefede Philon için yaptı. Aslında doğa bilimleri üzerinde çalışmak gibi bir kaygı duymuyordu. İnsanların acılarının azalması için doğanın sırlarının çözülmesi ne işe yarardı? Dünyanın sonu yakındı. Galen ve Batlamyus bu düşünceye uyduruldu. Onların dünyayı tıpkı İncil gibi kesin şekliyle tanımladıkları öğretildi.

Artık ne bir şey araştırılıyordu ne de yeni bir icat yapılıyordu. Eski eserler üzerlerinde hiç tartışılmadan, biraz değiştirip biraz düzelterek oldukları gibi kabul ediliyorlardı. Theon, imparator Thedosius tarafından Müze'ye yönetici olarak atandı. Onun yönetiminde Müze tekrar parlak günlerine döndü. Ama adı tarihe İskenderiyeli Hypatie'nin babası olarak geçti. Adaşım bundan iki yüz elli yıl önce doğdu.

Babası sayesinde oluşan yeni altın çağda, müzik ve astronomiyi aynı potada eritti. Buna göre dünya evrenin merkezinde, evrensel koronun içindeydi.

O henüz on dördündeyken İskenderiye'de işler değişmeye başladı. Değişimin sebebi yeni atanan piskopos Teophilus'tu. O gelene kadar hiçbir dini sürtüşme olmamıştı. Ama bu kaba saba kilise adamı, çok tanrıcılığın kökünü zor kullanarak kazımaya karar verdi. Onun emri üzerine, tüm tapınaklar yakıldı. İlk başta da Serapis Tapınağı. Yapılması tam sekiz yüz yıl alan mabedi birkaç saat içinde yaktılar. Fanatikler silmeyi düşledikleri geçmişi temsil ettiği için önce en güzel yapılara, en güzel anıtlara saldırırlar. İskenderiyeliler yeni piskoposa kentin tek hâkimi haline geldiği için, Firavun adını taktılar. Kütüphaneyi de yok etmek üzereydi ki Bizans, onun gazabını frenledi. Yeni piskopos Müze'deki heykelleri kırmakla ve inancından emin olmadığı bilginleri hapse atmakla yetindi. Theon da bu hapsedilenler arasındaydı. Piskopos onun yerine bir rahip atadı.

İlk defa Kilise'den biri bu göreve geçiyordu. İlk yaptığı iş, dine aykırı gördüğü kitapları yaktırmak oldu. İçlerinde böyle bir aykırılık olduğunu sadece tanrı bilir.

Bereket versin ki, İskenderiyeliler, Cleopatra'dan beri, yabancı efendilerini yumuşatıp uyutmaya alışıktı. Hypatie'nin güzel silueti Müzenin bahçesinde dolaşırken, yeni kütüphaneci yumuşamaya başladı. Ve yok etme görevini asla tamamlamadı. Zaten Teophilus'tan korkması için fazla nedeni yoktu. Piskopos sık sık dini kurullara katılmak için Konstantinopolis'e gidiyordu. Hem piskoposun kendi de putperestliğin kentten kökünün

kazındığına inanıyordu. O günden sonra kendisi gibi Hıristiyan olan, ama onun kurallarına göre düşünme şansı olmayan zavallı düşmanlarını ortadan kaldırmaya başladı.

Mısır çölünde sade bir hayat süren rahip Jean Bouche ve halkı da bu düşmanlardandı. Theophilus bu adama karşı korkunç bir kin besliyordu. Askerlerinin başında onlara saldırdı ve çoğunu katletti.

On yıl sonra yaşlı Theon keder ve unutulmuşluk içinde öldü. O günlerde Hypatie'nin dehası da kendini göstermeye başlamıştı. Yirmi beş yaşında, güzelliğinin doruklarındaydı. Güzelliğiyle insanları hem çılgına çeviriyor, hem de korkutuyordu.

Güzelliği, zekâsı ve özgür kişiliği kilisenin şimşeklerini üzerine çekmekte gecikmedi. Erdemli ve namuslu bir kadın olmasına rağmen saldırılara maruz kalmaktan bıkınca kendini her yerde izleyen, tanınmamış bir filozof İsidorius ile evlendi. Bu evlilik kimseye inandırıcı gelmedi. İsidorius genç oğlanlara olan düşkünlüğünü kimseden saklamıyordu çünkü.

Başlangıçta sadece babasının gölgesinde kalmakla yetiniyordu. Yaşlı adamın matematik, astronomi ve müzik çalışmalarına yardımcı oluyordu. Her yerde, babasının çalışmalarını çoktan geçtiği, babasının kitaplarının gerçek yazarının o olduğu söyleniyordu. Birbiri ardına Astronomi, Aritmetik Üzerine Yorum, Koni Geometrisi kitaplarını çıkartınca kimse matematik konusundaki dehasından kuşkuya düşmedi. Meslektaşları için o bir kadın değil, düşünsel uğraşılara adanmış bir zihindi. Kendi yaptığı usturlapların ve hidroskopların bir benzeri daha yoktu. Sonraları daha da ileri gitti. Babasının matematik üstüne eserlerini yerden yere vuran bir kitap daha yazdı. Bunu yapabilmek için kütüphanenin en tozlu köşelerinden birinde bulduğu Aristarcos'un çalışmalarını kullandı. Doğal olarak meslektaşları hemen ayaklandı. Kütüphanenin başındaki rahibi ona karşı bir dava açmaya teşvik ettiler. Davanın gerekçesi ta Demetrios zamanından kalma bir

kurala dayandırıldı. Kalan bilginlerin metresleri hariç hiçbir kadın Müze'ye giremezdi.

Müze'ye girişi yasaklanan Hypatie, Sokrates gibi sokakta ders vermeye başladı. Diojen gibi yoksulluk ve umursamazlık içinde yaşıyordu. En iyi iki öğrencisinin çektiği arabayla sokak sokak dolaşıyor, öğretilerini yayıyordu. Halkın kalbine ulaşacak basit sözcükleri seçtiği için halk onu dinledi ve sevdi. Mısırlı yerli halk onda ikinci bir Cleopatra görüyorlardı. Yunanlılar ise onun derslerinde yeniden doğup yükselen Atina felsefesini görmekten sevinçliydiler. Derslerine inanç ve siyasi özgürlüğü de katıyordu. Dinleyicilerine kamusal yaşamlarını ihmal etmemelerini öğütlüyordu.

Doğal olarak öğrencileri arasında bilgi aşkından fazlasını uyandırıyordu. Ama daima kocasına sadık oldu ve ulaşılmaz kaldı.

Bu âşıklardan biri diğerlerinden fazla iç çekiyordu. Sinesius, zengin bir aileden geliyordu. Daha önce ne para ne zekâ ne de aşk yüzünden reddedilmemişti. Dersleri en sıkı takip eden öğrenciydi. Genç kadına cevabını alamadığı şiirler yazıp gönderiyordu. Tavernalarda, kütüphanede sadece ondan söz ediyor, sadece onu düşünüyordu.

Yine bir gün kapısının önünde, dersinin başlamasını bekliyordu. Hypatie göründü, ama arabaya binmek yerine Sinesius'a doğru yöneldi ve yüzüne kanlı bir iç çamaşırı tuttu:

"İşte senin sevdiğin şey bu Sinesius ve sandığın kadar da güzel değil!"

Utançtan kıpkırmızı kesilen adam koşarak kaçtı. Uzun bir zaman ortalıkta görünmedi. Hypatie ona, tepkisinin duyduğu sevgiden geldiğini açıklayan bir mektup attı. Eğer kaderini zorlamış olsaydı, gençliği yoldan çıkardığını ileri süren düşmanları için bu ele geçmez bir fırsat olurdu. "Ben sadece gizlice sevebilirim. Bir mektuba gizlenmiş bir aşktan güzeli olabilir mi?"

O gün başlayan yazışmaları yıllar boyunca devam etti. Fakat mektupların konusu değildi. Astronomi ve trigonometri alanlarında düşünce birliği kurdular. Hypatie'nin tavsiyesiyle politika üzerine çalışmaya başladı. Konstantinopolis'e elçi olarak gitti ve genç imparator Arcadius'a iyi yönetimin ilkelerini öğretti. Elçilik görevi bitince İskenderiye'ye döndü. Hypatie'nin önerisine uydu ve aristokrat bir ailenin kızıyla evlendi. Hypatie'ye göre bu, iktidar basamaklarını tırmanmanın tek yoluydu.

Sinesius, ülkesinde önemli bir kişi haline geldi. Bir yandan da şiir yazmayı, şarkı bestelemeyi sürdürdü. Çoğunluğunu yitik aşkı Hypatie için yazıyordu. Rakipleri ona bu yüzden o kadar çok saldırıyordu ki.

Bir gün Hypatie'den imdat çağrısına benzer bir mektup aldı. Piskopos Toephilus'un katilleri tarafından öldürülen Jean Bouche'un cansız bedeni, limanda ölü bulunmuştu. Sinesius artık yapacak tek bir şey kaldığını anladı. Kostantinopolis'e gidip imparatorun huzuruna çıktı ve vaftiz oldu. Bu kilise için beklenmedik bir kazançtı. Çünkü, Sinesius yaşadığı bölgede çok etkili bir kişiydi ve Mısırdaki halkın Hıristiyanlaştırılmasında yararlı olabilirdi. İmparator ona piskoposluk teklif ettiğinde şartları çok açıktı: Evliliğini sürdürecek ve Platoncu dünya görüşünü değiştirmeye zorlanmayacaktı. İmparator tüm isteklerini kabul etti. Theophilus ondan vali Orestes ile birlikte İskenderiye'deki yargı işlerine bakmasını istedi.

Orestes ve Sinesius'un geçici yönetiminde İskenderiye entelektüel zenginliklerine tekrar kavuştu. Hıristiyanlar, Yahudiler, Platoncular fikirlerini çarpıştırıyorlardı. Ama doğru biçimde, şiddetle değil, konuşarak. Müze, Hypatie için tekrar açıldı, ama o bir daha asla kapıdan içeri adımını atmadı. Sokaklarda ders vermeyi sürdürdü. Derslerine akın akın insan gelmeye başladı. Bazen, arka sıralarda vali dostunun yanında Sinesius'u da görüyordu.

Bir gün şehir korkunç Theophilus'un ölüm haberiyle uyandı. Herkes yerine Sinesius'un geçeceğini umuyordu. Ama ne yazık ki böyle olmadı.

Zayıf ve ateşli bir adam ortaya çıkıverdi. Theophilus'un öz yeğeni Kiril. Kimileri onun yeğeni değil kendi piçi olduğunu söylüyordu. Çünkü merhum piskopos topluluk için şart koştuğu prensipleri kendi uygulamıyordu.

Kiril ilkin Sinesius'u saf dışı bıraktı. Hypatie derslerine ancak Sinesius yönetimden elini çekerse devam edebilecekti. Bununla birlikte Mısır'ı yönetebilmek için Sinesius gibi birine ihtiyacı vardı. Bu nedenle öfkesini Hypatie'den çıkarmak istiyordu. Onu Yunan ve Mısır halkını isyana teşvik etmekle suçlayıp duruyordu.

Şehirdeki hoşgörü ortamıysa sinirlerine dokunuyor gibiydi. Önce Yahudilerden başladı. Hıristiyan halkın Yahudilere olan gizli hıncını kullanıyordu. Hıristiyanlarsa Yahudilere, putperestlerden daha aşağılık ve açgözlü geliyorlardı. Dinlerini sürdürebilmek için piskoposluğa vergi ödemek zorundaydılar. Theophilus ömrünün sonuna doğru onları işte bu yüzden rahat bırakmıştı. Yahudilerin sayesinde imparatorluğun en zengin adamı olmuştu.

Ama yeğeni bu türden küçük çıkarlar peşinde koşmuyordu. Kimseye sormadan, şehirden çıkarılmaları için bir kararname çıkardı. Ordu Yahudi mahallesini işgale edip hepsini kenti çevreleyen surların dışına çıkardı. Sürgün tekrar başlıyordu ama nereye? Artık vaat edilmiş topraklar yoktu, Büyük Tapınak yıkılmıştı ve onlara öncülük edecek başka bir Musa da yoktu.

Hypatie bu sorunun dışında kalamazdı. Yeniden vaaz vermeye başladı. İskenderiye'nin ruhu tehlikedeydi. Sekiz yüz yıllık kozmopolit kültür bir fanatiğin kaprisleriyle yok olup gidemezdi.

Sinesius ise Konstantinopolis'e dini bir konsüle katılmaya gidecekti. Bir haberci gelip Kiril’in Hypatie'yi öldürmek için kurduğu bir komplodan söz etti. Hemen yola çıktı.

Batlamyusların eski sarayı boştu. Valiyle konuşmayı denedi, ama Orestes bir haftalığına kent dışına çıkmıştı. Kiril ise çöle inzivaya çekilmişti ve ne zaman döneceği bilinmiyordu.

Vakit geçirmeden Hypatie'nin evine doğru yola çıktı. Sokaklar da tuhaf bir sessizlik vardı. Genç kadının evine vardığında ise çığlıklar ve bağrışmalar duydu:

"Büyücüye ölüm! Fahişeye ölüm! Bütün Yahudilerin orospusu!"

Sinesius kılıcını çekip koşmaya başladı. Hypatie her gün bindiği arabasında, büzülmüştü. Üzerindeki beyaz giysi içinde yıllar önceki kadar güzeldi.

Sinesius, onu korumak için kalabalığı yarmayı denedi, ama bir adım dahi ilerleyemedi. Kalabalığın çok küçük bir kısmı kenar mahallelerden gelen serserilerdi, ama kalan büyük bölümü kapşonlu keşişlerdi. Kuvvetli kollar onu çekiyordu. Aniden bir taş havayı yardı ve Hypatie'nin başına geldi. Mermer bir heykel gibi hiç yerinden kımıldamadı. İlk taşı diğerleri takip etti. Sonunda yere yıkıldığında keşişler arabaya çıktılar. O anda Sinesius başına sert bir darbe yedi ve bayıldı.

Kendine geldiğinde, sokak boşalmıştı. Sendeleyerek ayağa kalktı. Sokağın her yanı kanla kaplıydı. Otuz yıl boyunca felsefeye hizmet etmiş olan arabaya yaklaştı. Oradan geçen bir sarhoş durup:

"Vah vah! Orospunun vücudunu istiridye kabuklarıyla parçaladılar... "

"Ne dedin sen?"

"Evet ve kalıntılarını yakıp köpeklere attılar!"

Sinesius yere yığıldı. Yüzünü arabanın tekerlerine yasladı ve ağlamaya başladı. Arabanın altında gizlenmiş nesneyi çok sonra, ancak tamamen yere sırt üstü düştüğünde gördü. Ağır ve altın kakmalı bir asa. Hypatie asayı yıllar önce babasından almış ve araştırmalarını yaparken ve evrenin orkestrasını yönetirken kullanmıştı.

Amr Yazıyor

"Bu Hypatie senin kabilenin atalarından biri miydi?" diye sordu Amr heyecanla.

"Kim bilir?" diye cevapladı genç kadın bir yandan da "kabile" ve "ata" gibi putperestlik kokan kelimelere gülerek. "Ama eğer öyle olsaydı, bir bakirenin soyundan gelmiş olurdum."

"Alay etme lütfen. Kuran'da Meryem'in İsa'yı hiçbir erkek eli değmeden doğurduğu yazar. Tıpkı meleğin ona söylediği gibi."

Philopon heyecanlı bir sesle:

"Ne? Bakire inancı sizde de mi var? O halde İsa'nın yarı insan yarı tanrı olduğunu da kabul ediyorsunuz. Sence hangi yanı tanrısal özden geliyordu?"

"Sadece bir tek tanrı vardır ve o da Allah'tır. Allah öncesiz ve sonrasızdır. Bir kadından doğamaz."

"Varsayalım Muhammet aynı şekilde doğdu, o zaman ne diyeceksin?"

"Kuran'da böyle bir şey yok. Onun babası Kureyş kabilesinin zenginlerinden Abdullah o doğmadan önce öldü. Annesi Emine de o küçük bir çocukken cennete gitti."

Philopon düşünceli düşünceli mırıldandı.

"İlginç bir ikilem. Muhammet zengindi, öksüzdü, evlendi ve inancını savaşla yaydı. İsa yoksuldu, Tanrı ona bir aile vermişti, hiçbir kadına el sürmeden öldü ve hayatı boyunca sadece barıştan söz etti. Stricto sensu, senin peygamberin Deccal'in ta kendisi."

"Philopon ve Amr, lütfen! Lütfen, bu kısır tartışmaları din adamlarına bırakın. Eğer emir habercisinin yarın şafakta ayrılmasını istiyorsa, Hypatie'nin tarih derslerini hatırlamak gerekiyor. Herhangi bir kadın, halifenin ikinci defa düşünmesini sağlayabilir mi Amr?"

"Onu başka bir gün anlatmak gerek. Ben bu adama peygamberin ilk karısı Hatice ve kadınların en kutsalı kızı Fatma hakkında birkaç şey söyleyeceğim. Kadın kanıyla kirlenmiş çamaşır hikâyelerinin onun hoşuna gitme şansı daha çok. Ömer karılarına evcil hayvanlar gibi davranır. Benim fikrimi soracak olursanız, bu enayi herifi çok pısırık buluyorum. Eğer başka bir Hypatie için heyecan duysaydım, onun ay başları hoşuma gitmezdi."

Hypatie sözünü kesti:

"Hastalıklı bir mizah anlayışı olan kaba bir asker olmandansa bilgi satan bir tüccar olmanı tercih ederim."

Amr kıpkırmızı kesilerek, ağzında anlaşılmaz bir şeyler geveledi:

"Eeee, Galen'in eserlerini bana biraz daha iyi açıklamanız gerek ve tabii Heron'un. Ünlü bir hekim ve usta bir mühendisin hidrolik makineleri Ömer'in ilgisini çekecektir. Hıristiyanlıktaki din değiştirme sisteminden de bahsedeceğim ona. Ele geçirdiğimiz topraklar hakkında hiç bilgimiz yok. Hıristiyan halkın ve yöneticilerini inananlar arasına katmak için yeni fikirlere ihtiyacımız var. Size Hıristiyan ve Yahudilere gelince eğer inançlarınızı sürdürmek istiyorsanız, vergi ödemeniz gerekecek."

"Çok güzel bir bakış açısı!" dedi Rhaze. "Bizim daha eski bir geleneğimiz var. Ama dünkü işkencecilerimizin şimdi yeni din saflarında olmasından şikâyetçi de değilim! Galen hakkında istersen sana kısa bir özet sunarım. Heron'a gelince Hypatie bu konuda benden çok bilir."

"Bana anlattığınız bütün hikâyeleri mektubuma ekleyeceğim. Ve mektubun birkaç kopyasını da Medine'deki önemli insanlara göndereceğim. Belki onlar Ömer'i ikna etmeyi başarırlar. Tekrar söylüyorum 'belki'. Ve halifenin mektubuna bir şey daha ekleyeceğim:

'Oku, seni yaratan Allah'ın adıyla oku!'

"Bu Cebrail'in Hira dağında peygamberimize ilettiği ilk vahiydir. "Muhteşem bir emir," diye doğruladı Philopon. "Sanırım Kuran'ınızı daha bir dikkatle inceleyeceğim."

"Fena değil," dedi Rhaze, "hatta Eski Ahit'i andıran bir yanı var."

"Okumak," diye düşündü Hypatie. "Ama neyi okumak ve nasıl? Sadece Kuranı mı okumak yoksa diğer kitaplara da merak duymak mı? Anlamadan okumak o kadar kötü değil. Kuşku duymadan okumak korkunç. Eğlenmeden okumaksa okumak değil. Bu yiğit Bedeviye bunu söylemek, de faydasız: aklında tek bir şey var. Öyle görünüyor ki, ona bunu sunmak zorunda kalacağım."

BARBAR BILGELIĞI

Mesaj

Emir kentteki bir dükkândan aldığı ruloyu zevkle açtı ve okşayarak masa üstüne koydu. "Mısır papirüsü," diye düşündü, "hem de en iyisinden." Kağıdın iki yanına birer ağırlık koydu ve elinin ayasıyla kâğıdı düzeltti. Fildişi ve abanoz kakmalı yazı takımını çıkardı. Ahşap ve buhur kokusunu içine çekti. At kılından fırçasını ve yeniden yontturduğu hokkasını düzeltti. Çünkü hokkayı ilk aldığında üzerinde ejderhalar ve dinsiz simgeler vardı. Onların yerine kendisi Kuran'dan bir ayet kazımıştı: *"Sabırlı ol! Senin sabrın Allah'tan gelir."* Bu harikulade yazı takımını gençken babasının yanında çalışan bir İranlıdan almıştı.

Hokkanın içine biraz su döktü. Mürekkep en iyi kıvamını alana dek karışımı çubukla karıştırdı ve sonra diviti mürekkebe batırdı.

Emir Amr Bin As'dan inananların halifesi Ömer Bin Hattab'a, Allah'ın selamı ve huzuru üzerinize olsun.

Hicretin yirminci yılının Muharrem ayında Mısır'ı fethettim. Şehir savaşarak alındı ve anlaşma yapılmadı. İnananlar zaferin meyvelerini toplamak için sabırsızlar.

Sonra İskenderiye'nin hazinelerini, sayısız saraylarını, hamamlarını, tiyatrolarını, kuyumcularını, madenlerini, iplik atölyelerini bir bir sıraladı. Ömer cahil bir adamdı; okuma ve yazmayı yeni öğrenmişti. Buna karşın peygamberi ikinci plana atmayı düşünüyordu. Muhammet'in kendisinin de okuma yazma bilmeyen bir adam olduğu, buna karşın hayatı boyunca Allah'ın söylediklerinin dışında bir şey söylemediği söylentilerini yayıyordu. Halife karamsar bir adamdı. Hayatı Allah'ın insanlara verdiği ebedi bir ceza olarak görüyordu. Ona kalsa bütün insanlar ona karşı komplo kuruyordu. Güç onu sarhoş etmişti; hiçbir şekilde iktidarının sorgulanmasını istemiyordu. İnsanlar ona karşı korku duymaktan çok nefret besliyorlardı. Ne yazık ki, birkaç kişi dışında bütün Arap halkı, verdiği emirler ne kadar

saçma ve korkunç olsa da, Cebrail'in onun ağzından konuştuğuna inanıyordu. Emir, İskenderiye'yi vererek onu kandırabileceğini umuyordu. En büyük zaafı olan ölçüsüz gururuyla oynamak gerekiyordu; tabii ki zamanla da yarışması gerekiyordu. Ömer ölümsüz değildi. Komplo ve entrika ile geçen on yıl, iktidarda olduğu sekiz yıl ona birçok düşman kazandırmıştı. Her gün başka bir suikast girişimi planlanıyordu. Bir gün gelecek bir hançer despotluğuna son verecekti. Sabırlı ol, Amr! Senin sabrın Allah'tan gelir...

"İskenderiye'de altmış bini Hıristiyan ve altmış bini Yahudi toplam üç yüz bin kişi var. Geri kalanlar İslam'ı kabul ettiklerinden kalan bu yüz yirmi bin kişi vergi ödeyecekler ve... "

Amr bir parça abartıyordu, ama kentin zarar görmediğinin en iyi delili buydu. Ömer bu verginin fethin ta en başından beri, en büyük teşvikçisiydi. Açgözlülüğü yüzünden hoşgörü gösteriyor ve dindaşlarına Hıristiyan ve Yahudilerin doğru yola davet edilmesini yasaklıyordu. Sonuç olarak Medine'nin ve kendisinin zaferi İslam'ın evrensel başarısından daha önemliydi. Amr yazmayı sürdürdü:

"Mısır halkına gelince, hâlâ hayvanlara tapmayı sürdürüyorlar. Zannımca onları doğru yola sevk etmek daha kolay olacak..."

Mısır fatihi daha sonra saatler boyunca Philopon, Rhaze ve Hypatie'nin anlattıklarını yazdı. Elbette kendi tarzında, kendi halkının -Ömer hariç - sevdiği biçimde şiir ve masal üslubunda.

Şafağın sökmesine doğru çadırın önünde uyuyan emir erini uyandırdı. Bu Bedeviler bir gün aldıkları bu saraylarda yatabilecekler miydi? Adama uzun uzadıya açıklama yapmaya gerek yoktu. Mesajı aldı, atına atladı ve karanlıkta kayboldu. Medine'ye ulaşması için on dört gün ve halifenin cevabını iletmesi için de bir on dört gün daha. Bu bir ay içinde İskenderiye'de Amr açısından çok şey değişebilirdi. Amr her şeye rağmen halifenin emirlerine itaat etmeliydi; çünkü halife gücünü Allah'tan ve O'nun peygamberinden alıyordu.

Ömer

Haberci cevabı bekliyordu. Suratı tozdan kapanmış, gömleği Kızıldeniz'den geçerken bulaşan tuzdan çizgi çizgi beyazlaşmıştı. Halife genç savaşçıya bakmamıştı bile. Ama o halifenin çabukluğunu takdir edeceğinden emindi. Bir gün bunun karşılığını alacaktı.

Ömer mesajı zorlukla deşifre ediyordu. İşaret parmağı her harfte tereddüt ederek, yavaşça sağdan sola kayıyordu. Kuran'ın on beş suresi onun için özel olarak deve derisine okunaklı harflerle yazılmıştı; onları okurken hiç zorluk çekmiyordu. Ama general Amr'ın işlek ve özensiz yazısı, gözleri için gerçek bir işkenceydi. Her zaman yaptığı gibi sekreterine okumasını ve cevabı yazmasını emredebilirdi. Ama bu defa alması gereken karar, hiçbir şahit olmamasını gerektiriyordu. Bu Amr ve kendisi arasında kalması gereken bir konuydu.

"Orada durma evladım," dedi haberciye. "Böyle uzun bir yoldan sonra biraz dinlenmeyi hak ettin. Hem Medine'de görecek kimsen yok mu?"

"Maalesef efendim. Babamı görmeye gidebilirdim, ama general sizin cevabınızı almadan önce diğer mektupları dağıtmamı emretti." "Diğer mektuplar mı?"

Haberci dudaklarını ısırdı. Ne kadar çalışkan olduğunu halifeye göstermek için herkesten çok saydığı komutanına ihanet ediyordu. Ömer elinin bir hareketiyle onu gönderip yarın geri gelmesini emretti. Mektupların kime yollandığını hemen anlamıştı.

İskenderiye'nin alınmasıyla Medine'de her şey değişmeye başlamıştı. Daha düne kadar kimse Filistin ve Mısır'ın fethinin Allah ve halifeye borçlu olunduğundan şüphe etmiyordu. Savaşan müslümanlar sadece araçtılar. Ama şimdi, her yerde Amr'ın zaferleri anlatılır olmuştu. Ve Amr mektubunda durmadan Kuran'da da adı geçen Zül Karneyn'den söz ediyordu. Tabii öte

yandan bir de kraliçeyle evlenip imparator olan şu Sezar vardı. Amr, sakın onların yaptıklarına özeniyor olmasındı? Firavunlar ülkesi onu böyle yozlaştırmış olabilir miydi? Hayır! O başından beri böyleydi. Bu Kureyşli zengin tüccarlar, daima kendilerinin başkalarından üstün olduğuna inanırlardı. Onu savaş için uzağa gönderirken bu arzularını dizginleyebileceğini ummuştu. Yoksa şimdi kendi kazdığı kuyuya mı düşmek üzereydi? Kendisinden korkan halk Amr'ı sevip, ona saygı gösteriyordu. Amr'a İslam'ın bir tek önderi olduğunu bir kez daha hatırlatmak gerekiyordu. Bu önder kendisiydi, halife ve Peygamber'in askerlerinin tek emiri Ömer Ebu Hafsa Bin El Hattap.

Dinsiz düşünürlerin saçma sapan sözlerine gelince en güçlü ve en korkunç silahlardan daha etkiliydiler. Ve şimdi general bunları halifeye karşı kullanıyordu. Medine'de Ömer'e karşı entrika çeviren yandaşları olduğu su götürmezdi. Casuslarından biri, generalin İskenderiye'de öldürmeye gittiği kişilerle toplanıp konuştuğunu bildirmişti. Bir Yahudi bir Hıristiyan ve büyücü bir kadınla. Günah ve komplo!

Ömer'in kimseyle toplantı yapmasına ihtiyacı yoktu. Kararlarını direk olarak düşlerinde gördüğü Allah'tan alıyordu. Zaten başka kime güvenebilirdi? Medine artık sadece halifenin sırtına bıçak saplamaktan başka arzuları olmayan komploculardan ibaretti. Din düşmanları, kendilerine gerekeni Amr'ın kişiliğinde bulmuşlardı: Çekici, cömert, yemeğe ve kadınlara düşkün, şair ama aynı zamanda savaş sanatında usta.

Ömer bunlardan hiçbiri değildi. Tek dünyasal zevki iktidardı. Ve zamanı varken ondan faydalanıyordu. Biliyordu ki öbür dünyada bundan yoksun olacaktı. Her şeyden önce, elindeki güç evrenin yaratıcısının hizmetinde değil miydi?

Ömer, generalin mektubunu bir kez daha, ama bu kez daha dikkatli okudu. İlk bölümde, Amr İskenderiye'nin sadece maddi zenginliklerini övüyordu. Ama mektubun devamında sadece kitaplardan söz ediyordu. Astronomlar, filozoflar ve krallardan.

Normal bir zaman olsa Ömer bu anlatılanlardan hiç kuşkulanmazdı. Sadece yıldızları adlandırmak için harcadıkları zamana acır ve çabalarını küçümserdi. Ama bu defa, generalin Müze'yi savunmasındaki gayretkeşlik halifeyi şüphelendirmişti. Bu küflü kitapları böyle canla başla savunmasının ardında ne saklıydı? Amr eskiden Mekke'de şiir okurken dostlarının onu göklere çıkardığı gibi, Mısır'da övülmüş olmalıydı. Onu sanatın ve bilimin koruyucusu seçmiş olabilir miydi bu dinsiz ve kâfirler? Sakın bunun nedeni Perslerle ve Bizanslı düşmanlarıyla işbirliği yapmış olması olmasındı?

Ömer İslam'ın en tepesine sadece entrika ve komployla tırmanmıştı. Bu yüzden her yerde tuzak ve entrika görüyordu. Kararını verdi. Amr şimdiye dek hep emirlere uymuştu. Sadakatten ziyade çıkarı için diye tahmin etti halife. Ona başkaldırmak için iyi bir fırsat vermesi gerekiyordu. Eğer boyun eğerse dostlarının ve İskenderiyeli müttefiklerinin gözünden düşecekti. İtiraz ederse, Medine'nin zindanlarıyla tanışacak ve celladın baltasına bakacaktı. Üstelik Amr'in Ali'nin halifeliğine olan desteğinin de icabına bakmış olacaktı. Gür sakallarının altında cılız bir gülümseme belirdi. Bu gereksiz kâğıt yığınının yok edilmesi için gereken bahaneyi bulmuştu. Kalemini aldı ve siyah mürekkebe batırıp parşömen üzerine kargacık burgacık yazmaya başladı:

Allah'ın naçiz, kulu ve müminlerin halifesi Ömer'den general Amr'a.

Bütün İslam alemi zaferinizi sevinçle selamlıyor. Şimdi denizden ve)'a yerli halktan gelebilecek saldırılara karşı önlem alın. Bu işlerde size yardımcı olması için bir vali atayacağım. Kutsal savaş sürmeli. Size emir verdiğimde ordunuzun başında batıya doğru yeni bir sefer için hazır olun.

Mektubunuzda bahsettiğiniz, kitaplara gelince: Eğer içerikleri mukaddes kitabımızla uyum içindeyse, onlara ihtiyacımız yok, çünkü sadece Kuran yeler bize. Eğer Allah'ın Peygambere söylediklerinden farklı şeyler varsa, onları saklamaya gerek yok. Harekete geçin ve hepsini yok edin.

Ömer mühürlemeden önce mektubu tekrar okudu. Bütün kent müezzinlerin sesleriyle kaplıydı. Ömer namaza giderken cevabının politik nedenlerini unuttu. Mektubu yazdıranın Cebrail olduğundan emindi artık.

Tasımlar

Amr, Philopon ve Rhaze terasta oturmuş denizi seyrediyorlardı. Güneş parıldıyor, ama üstelerindeki çardağı delip geçemiyordu. Ve gölgede üç adam nefis Kıbrıs şarabından tadıyorlardı. Fenerin tepesinden sanki gökyüzü ve denizin mavisi yüzünden sönen ateşin dumanı yükseliyordu. Kulenin çevresindeki zeytin ağaçları, sanki yüzyılların ağırlığı altında eğilmişlerdi.

Amr bitkindi, koltuğuna çöktü ve elindeki mektubu Philopon'a uzattı:

"Kaybettik, okuyun şunu," dedi.

"Maalesef, bütün dilbilim tecrübelerime rağmen henüz sizin dilinizde yeterince iyi değilim."

General omuzlarını silkti ve halifenin mektubunu yüksek sesle okumaya başladı:

"... Onları saklamaya gerek yok. Harekete geçin ve hepsini yok edin. Hepsi bu kadar. Lamı cimi yok. Gözden düştüm."

"Aristoteles ne düşünürse düşünsün, tasım fanatiklerin ve aptalların en güçlü silahı. Halifenize göre, madem ki kutsal kitabınız her şeyi söylüyor, diğerlerinin söyleyecek hiçbir şeyi yok. Buna ne buyrulur Amr? Böylesine kendinden emin bir adamla tartışmak faydasız."

"Ama sonuçta günaha giriyor! Hiçbir yerde Kuran'da her şeyin yazdığı bildirilmiyor. Cebrail, Peygamber'e sadece Allah'ın yolunu göstermesi için gerekli olan şeyleri söyledi. Gerisine gelince, insan İskenderiye ve Medine arasındaki mesafeyi yolcuların güvenliği için ölçebilir, kalbindeki kadın uğruna dizeler yazabilir, yükselen güneşi öven şarkılar söyleyebilir veya acının nasıl dindirileceğim açıklayabilir. Ne mutlu yapabilene! Bu insanın özgürlüğü ve yüceliği. Bütün bunları ona mektubumda yazmıştım."

"Şu soracağım soruyu cevaplayabilir misin Amr? Dikkatli dinle. Bu bir oyun değil... Bir Giritli 'Bütün Giritliler Yalancıdır' derse, gerçeği söylemiş olur mu?"

"Eğer yalan söylüyorsa, bu durumda bütün Giritliler yalancı olamaz... Eğer yalan söylemiyorsa, Giritliler yalancı... Ama bu tamamen saçma! Bir yalancı her ağzını açtığında yalan söylemez. Sadece gerek duyduğunda söyler."

"Mükemmel bir cevap," diye doğruladı Philopon. "Tasımlar çoğunlukla kendi kendileri için yıkıcıdırlar. Onları, İskender'in Gordion'un düğümünü ikiye ayırdığı gibi ayırmak gerekir."

"O halde yıkıcı olan her şey tasımdır," dedi h sırıtarak. "En azından bir kısmı. Kayalar yıkıcıdır. O halde kaya bir tasımdır. Bütün halifeler kayadır, o halde... "

Philopon eski asasını sertçe yere vurarak genç doktoru azarladı:

"Rhaze, kes artık şu şaklabanlıkları! Ayakların yerden o kadar kopuk ki kafanı bir yere çarpmandan korkuyorum. Hoş bu senin için daha iyi olur ya."

Şaşıran Amr her iki bilgine de baktı. Usta ve öğrenci, hokkabazlık veya açık düşünceler. Hangisi? Bütün hafta boyunca kendisini inandırmak için savaşmışlardı. Şimdi anlıyordu ki, yok etmekle görevli olduğu şeyler, dünyaya zenginlik katıyordu. Sıkıcı bir dersten çıkan iki öğrenci gibi birbirlerini itip kakmışlardı. General anlamıştı: Tartışmak, fikirleri çarpıştırmak, gerçeği aramak. Bilginlerin yaptıkları sadece çetin bir iş değil aynı zamanda bir oyundu da.

"Eğer siz ikiniz haylazlığa devam edecekseniz, Hypatie'yi çağıracağım. O sizi yola getirir. Sahiden, nerede o?"

"Kadınlar hamamında," diye cevapladı zorlama bir alaycılıkla Rhaze. "Okumuyor veya yazmıyorsa mutlaka hamamdadır. Kadınların o binalara giremediği eski zamanları özlüyorum."

"Vallahi haklısın!" Amr kahkahayı bastı. "Ben bir daha girmeyi denemeyeceğim. Heliopolis'in alınışından sonra - ama bir gün

karılarımla karşılaşırsanız, bundan tek kelime etmeyeceksiniz- bir kadınlar hamamına girmeye karar verdim. Askerlerin iyi karşılandığı otellerden biri sanmıştım orayı. Çok iri bir hanım beni omuzlarımdan tutup merdivenlerden aşağı yuvarladı. Biraz daha kalsaydım, kıçımdan tekmeleyerek dışarı atacaklardı. Oysa daha iki gün önce yalınkılıç, terden ve kandan sırılsıklam atımın üstünde şehirlerinin kapılarını zorlamıştım! Bu olaydan sonra diğer sayısız kaplıcalardan birine gitmeye de çekindim. Çok can sıkıcı bir durumdu. Sadık atımı kıskanmaktan başka bir şey yapamadım. Çünkü o istediği yerde yıkanabiliyordu. Atımdan söz etmişken, onu görmelisiniz. Çok hızlı değil ama dayanıklı ve yiğit bir hayvan. Beyaz yeleleri hariç, simsiyah."

"Bravo Amr, bravo evladım!" Philopon'un gülmekten gözleri yaşarmıştı. "Gülmek, en sağlam tunç zırhtan bile daha iyi bir zırhtır. Hadi içelim."

"Çok küçük bir yudum. Çünkü Peygamberimiz bize şarap içmeyi yasakladı. Her neyse. Nerde kalmıştık? Heliopolis'teki olayı anlatıyordum. Zenci bir köle sert bir fırçayla, sırtımı keselerken, aklıma bir fikir geldi. Acıyı unutmak için hayal etmeye başladım. Ülkemdeki vahalarda böyle hamamlar yaptıracaktım. Mekke'de, Medine'de, Umman'da. Herkesin yemek yiyip uyuyabileceği odalar ekledim. Alışveriş yapılacak mağazalar... Ne dersiniz?"

"Sanırım, siz İsmail oğulları ve biz İsrail oğulları kardeşiz! Yalnız unuttuğun bir ayrıntı var. Bu hamamları nasıl ısıtmayı düşünüyorsun? Kitapları yakarak mı?"

Bunaltıcı bir sessizlik oldu. Üçü de şakalaşırken, kütüphanenin üstündeki tehdidi unutmuşlardı. Amr ciddi ve otoriter bir sesle:

"Son tasımını bitireyim. 'Bütün halifeler kayadır, o halde bütün halifeler yıkıcıdır.' Korkarım bir süre sonra kaçınılmaz olan şey gerçekleşecek. Henüz zamanı gelmedi ama itiraf etmeliyim ki aniden olacak. Muhammet'in ölümünden sonra, Arabistan kötü bir iç savaş geçirdi. Babalar oğullarım öldürdü, oğullar babalarını zindana kapattı. Her yerde sahte peygamberler

türedi. Ömer bizi tekrar bir araya getirdi. Ve bu onun ödülü. O bizi cihada yöneltti. Eğer şimdi onu saf dışı bırakmaya kalkarsam, aynı kâbus yeniden başlayacak. Ve tarih nezdinde sorumlusu ben olacağım. Ben bunu istemiyorum. Adımın bu silinmez leke ile kirlenmesini istemiyorum. Bana hain, dönek diyecekler."

"İskenderiye Arapların düşmanı değil Amr. Burada herkes gelişinin bizi Bizans boyunduruğundan ve Pers tehdidinden kurtarmasını umuyor. Askerlerine yağma ve misillemeyi yasakladığın için sana minnettarız. Ama kütüphaneye zarar verirsen İskenderiye'nin ruhunu yok etmiş olacaksın. İşte o zaman halk geçmişte başka işgalcilere karşı ayaklandığı gibi, size karşı da isyan edecek. Senin dinin Yunan, Roma, Hıristiyan ve Yahudi kültür mirasını korumadan yayılamaz. Bu sayede diğer halklarla ilişki kuracaksınız. Ticaret yapacaksınız. Ve kendi matematiğiniz, bilim ve felsefenizle siz de kütüphaneyi zenginleştireceksiniz. Eğer sizin gibi düşünmeyenlere düşmanca, kadınlara hayvan sürüsü gibi davranırsanız, bu sizin dininizin karanlık çağı olur."

"Ben Ömer'e bunu da yazdım. Ama... Ama bir şeyleri anlamamı sağladın Philopon. Bu bahsetmeyi çok sevdiğiniz Sokrates'in 'Ruhun doğum çemberi' prensibi değil mi? Evet, ne anlatmak istediğini anladım. Halifenin yok etmek istediği kitaplar değil, benim. Zaferlerim bana şan ve şöhret getirdi. Ve Ömer bunları ona karşı kullanacağımı sanıyor. Ama ben bir askerim, hiç iktidar hırsı yok bende. Zaten olsaydı bile ben bu işi beceremezdim. Bu görev din adamlarına has, savaşçılara değil. Bizde askerler, vücudun kollarıdır, halife ise başı. İnancımda samimiyim, ama aynı zamanda cahilim. Mekke'deki kültürlü dostlarımın gözünde büyümek için anlattığınız bütün hikâyeleri onlara yazdım. Ve şimdi Ömer, ona karşı komplo hazırlandığından kuşkulanıyor. Ben tam bir aptalım! Ona kitaplardan söz etmem tam bir aptallıktı. Eğer onlardan söz etmemiş olsaydım, hiç şüphelenmeyecekti. Onları yakmamı emrederek aslında benim sadakatimi sınıyor. Reddedersem

beni hain ilan edecek. Boyun eğersem, milyonlarca düşünceyi yok etmenin lekesini alnımdan silemeyeceğim."

"Kendinizi bırakmayın general! Siz erdemli, şerefli bir adamsınız. Şöhretin ve hayatın arasında seçim yapman gerektiğinde bundan kaçmadın. Senden daha fazlasını isteyemeyiz?"

Hypatie yanlarına geldiğinde Amr'ın tüyleri diken diken oldu. Beyaz elbisesinin içinde çok güzel görünüyordu. Siyah saçlarının üstünde incilerle süslü bir taç vardı. Rhaze ve Philopon'a gitmeleri gerektiğini belli eden bir bakış attı. Yaşlı adam ve Rhaze artık halifenin emirlerine karşı koymak için hiçbir şey yapamazlardı. Heykel gibi ciddi ve kaskatı suratlarla dışarı çıktılar.

Hypatie'nin Amr'a bakışı ise tek bir anlama geliyordu...

İskenderiye Hamamları

Amr'ın kütüphaneyi yakma emrini almasından bir hafta sonra vali geldi. Tahmin edileceği gibi Ömer'in bir yakınıydı. General emre itaatsizlikle suçlandığı için süre çok kısaydı. Halife ünlü komutanın yanlış bir hareketine karşılık Filistin ve Suriye'deki birlikleri geri çağırıyordu. Amr'ı saf dışı etmek için yeni bir bahanesi de vardı. Mektupları Mekke ve Medine'deki dostlarına yollayarak devlet sırlarını açığa vurmuştu. Bu durumda kimse generalin görevden alınmasına ses çıkaramazdı.

Amr şimdi saraylar mahallesindeki evinden çıkamıyordu. Orada politik ihtiyatsızlığının pişmanlığını yaşıyordu. Ama Hypatie'nin hoş buyruklarına teslim olmaktan pişman değildi. Askerlerinden biri gelip yeni valinin kentin kapısında olduğunu söylediğinde, İskenderiyeli dostlarına:

"Bu defa gerçekten bitti. Bu adamı birkaç saat daha oyalayabilirim. Siz de adamlarınızı toplayın ve kurtarılması gereken kitapları kurtarın."

"Bütün kitaplar kurtarılmalı," diye bağırdı Hypatie. Philopon içini çekti:

"Maalesef yeğenim, zaman yok. Evin yandığında sadece taşınabilecek şeyleri kurtarırsın."

Philopon ve Rhaze hareketlendiler. Hangi kitapları kurtarmalı? Seçmek yürek parçalayıcıydı ve kurbanlar kurtarılanlardan çok olacaktı. Amr kurtarılan kitapların kendi kaldığı eve götürülmesini söyledi. Hypatie, ona eskiden **kütüphanecilerin** Müze'ye girmek için kullandığı gizli bir kapı gösterdi. Kimse generalin onlara yataklık ettiğini anlamayacaktı. Zaten kimse, hatta' Ömer'in gönderdiği vali bile onun evinde arama yapmaya cesaret edemezdi.

Hangilerini seçmeli? Öncelikle diğer kütüphanelerde kopyaları olan kitapları bırakmak gerekiyordu. Oysa Konstantinopolis kütüphanesi hariç hiçbirinde kayıt tutulmuyordu. Roma,

yaşadıklarından başka bir şey bilmeyen barbarlarca o kadar çok yağmalanmıştı ki. İki yüzyıldır kentteki kütüphaneler kapalıydı. Toledo, sanata düşkün denilen bir Vizigot kralın elindeydi. Bu söylenti güvenilir miydi? Galya barbar çetelerin elindeydi, Bergama için ise Bizans ve Persler didişme halindeydi.

Sonunda Hıristiyanlık öncesi büyük eserleri kurtarmaya karar verdiler. Philopon sırtına Platon, Aristoteles, Callimacos, Yetmişlerin İncili ve Philon'u yüklendi. Rhaze ise Öklit, Arşimet, Hipparcos, Heron ve diğerlerini. Batlamyus ve Galen konusundaysa şüpheye düştü. Bu ikisi Hıristiyanlıktan hoşgörü görmemişler miydi? Bununla beraber onları da yüklendi. Hıristiyanlık o kadar hızlı fikir değiştiriyordu ki, işi şansa bırakmadı.

Hypatie gençlere özgü taviz vermezliğiyle, tartışmalarına ve kurtarma işlemine katılmayı reddetti.

"Bir tanesi veya milyonlarcası fark etmez. Suç hâlâ aynı suç. Ve bazılarını kurtararak, biz de onlara suç ortaklığı ediyoruz."

Sonra da, onların fikrini değiştirmesini istemelerine fırsat vermeden çıkıp gitti.

"Efendim, efendim, istediğiniz kitaplar burada!"

Çılgına dönmüş bir köle elleri rulo dolu, koşa koşa çıkageldi. Hep birlikte gizli kapıdan çıkarlarken "Hypatie? Nerde Hypatie?" dedi Rhaze.

"Hanım efendiyi Müze'nin girişine bıraktım. Oradan kendi evine gidecekti."

Philopon köleyi kolundan yakaladı:

"Ya asam? Asamı gördün mü?"

"Son gördüğümde yeğeninizdeydi efendim."

Askerler ilk avluyu geçtiklerinde, onlar da Amr'ın evine girdiler.

Hypatie kütüphanenin girişinde bekliyordu. Askerleri gördüğünde ağır asayı savurdu. Onu gören askerler durdular. Sanki canlanan bir heykele bakıyormuş gibiydiler.

"Kimsenin bilgi ve sanat tapınağına silahla girme hakkı yoktur," diye haykırdı.

"Ben bu kadını tanıyorum. Generalimize büyü yapan kadın bu işte. Lanet olsun!"

Bir taş uçtu ve Hypatie'yi tam göğsünden vurdu. Genç kadın acıyla haykırdı. Genç kadının üstüne yağan taş yağmuru, ancak, vücudu taşlarla tamamen örtülünce kesildi. Askerler cansız bedeninin üstünden atlayıp Müze'ye girdiler.

Karanlık çökünceye kadar, kitaplar hiç ara verilmeden arabalara taşındı. Arabalarsa onları, kentteki dört bin hamama götürüyordu. Kütüphane tamamen boşalınca Amr ve Rhaze genç kadının cesedini almaya geldiler ve generalin evindeki yataklardan birine yatırdılar. Yahudi hekim ağlarken, Arap komutan sessizce dua ediyordu. Philopon ise asasına bakıyordu. Topuzundaki küçük bir mekanizmaya basınca, içindeki gizli oyuk ortaya çıktı. Yaşlı filozof içeriden dört tane sararmış rulo çıkardı ve açtı. Hypatie onlara kitapları kurtarma konusunda karşı çıkmasına rağmen asasının içine Aristarcos'un *Hipotez'ini* koymuştu. Philopon asla bu kitabı seçmezdi. İnançlarına aykırıydı, ama madem ki bunu istemişti... Ruloları tekrar yerine yerleştirdi ve düzeneği kapattı. Ve bitkin bir halde asaya dayanıp yürüyerek uzaklaştı.

İskenderiye kütüphanesindeki kitaplar, kentteki hamamların ateşini altı ay boyunca beslemeye yetti. Bedeviler dinçleştirici ve rahatlatıcı sıcak suyun keyfini çıkardılar.

Philopon, yeğeninin ölümü ve kütüphanenin yok oluşundan sonra fazla yaşamadı. Söylentilere bakılırsa yüz yaşına bastığı gün Öklit'in asasını Rhaze'ye verdi. Rhaze ise generalin özel doktoru, arkadaşı ve sırdaşı oldu. İkisi aylar sonra Arabistan'a gittiler çünkü halife Ömer İranlı bir köle tarafından namaz kılarken öldürülmüştü. Onların seyahati sırasında Bizans donanması İskenderiye'ye saldırdı ve şehri geri aldı. Yeni halife, Amr'ı eski görevine iade etti ve tekrar Mısır'a gönderdi. Bizans

birlikleri yine kaçtılar. Kenti alan ünlü komutanın ilk işi doktorunu Müze'nin, daha doğrusu ondan geriye kalanların başına getirmek oldu.

Günün birinde Amr, ayrılmaz dostu Yahudi hekimle beraber, adamlarının başında batıya, yeni fetihlere yelken açtı. Fener'in ölümsüz ışığından ilham alarak, mimarlarına bu muhteşem anıta benzer camiler inşa etmelerini emretti. İşte o tarihten itibaren müezzinler yolunu yitirmiş ruhlara, ilahi inancın ışığına kadar kılavuzluk ettiler ve inananları namaza çağırdılar. Çünkü XXIV. Sure der ki "Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nuru içinde lamba olan bir kandile benzer. Lamba bir kristalin içindedir. O kristal de inciye benzer bir yıldız gibidir."

İslamın minareleri binlerce ışıkla süslendi.

SONSÖZ

Nikolaus'un Asası

Warmus piskoposunun armasını taşıyan araba, hızla Nuremberg yolunda ilerliyordu. Posta ve kargo yüklüydü. İki ay önce 1504 baharının ilk günlerinde Roma'dan ayrılmışlardı. Nikolaus Fromborg katedralinin idaresini yeniden almıştı. Öğrencileriyle birlikte yola çıkmıştı.

Polonyalı piskopos yardımcısı, matematik ve astronomi düşkünü, tasasız ve neşeli bir adamdı. Ferrara yolunda eski dostlarından birine rastlamıştı. Üniversiteden arkadaşı Johannes Faust. Onu da kendisiyle beraber Polonya'ya gelmeye ikna etmişti. Karşılaşmaları tesadüf değildi. Faust, Vasco de Gama'nın Çin'e yaptığı gezide bulunmuştu. Henüz dönmüştü. Venedik'teyken eski dostunun da İtalya'da bulunduğunu öğrenmişti. Böylece iki eski dost Ferrara'da bir araya geldiler.

Doğal olarak, bu sıkıcı yolculukta Nikolaus'tan daha fazla şey görmüş olan Johannes'in anlatacak daha çok şeyi vardı. Böylelikle İskenderiye kütüphanesinin ve yangının hikâyesini anlattı. Batlamyusların şehri bugün sadece bir Pazar yeriydi. Fener 1303 yılındaki depremde yıkılmıştı. Müze ise haçlılar ve müslüman askerlerin budalalıkları yüzünden çökmüştü.

Faust hikâyeyi İbni El Kıpti'nin *Bilginler Tarihi'mden* aktarıyordu. Kitap, Osmanlılar Konstantinopolis'i alıp kentin adını İstanbul olarak değiştirmeden önce son anda kurtarılmıştı.

İki arkadaş da kitabın doğruluğundan emin değildi. Bir kere kentin alınmasından çok sonra yazılmıştı. Hatta İbni El Kıpti halife Ömer'in Bağdat'ta hüküm sürdüğünü yazıyordu, ama bu olayların geçtiği tarihte Bağdat diye bir şehir henüz yoktu. Bir diğer şüphe çeken şey de, yazarın, Muhammet'ten sonra gelen üç halifeyi de zorba olarak gören "Şii" mezhebinden olmasıydı.

Yazar Ömer'i kütüphanedeki yangından sorumlu tutarak, Sünnilerin İslamiyet'in ilk ve en büyük kumandanı, adil bir

yönetici dediği halifenin anısını lekelemeye çalışıyor olabilirdi.

"Zavallı Ömer!" dedi Nikolaus iç çekerek. "Ününe ebediyen temizlenemeyecek bir leke sürülmüş. Çünkü bana dediklerin doğruysa, bu şii mezhebi, Doğu Kilisesi'nin kuruluşu için bir bahane olabilir. Doğu Kilisesi Ömer'i kullanmış, evet, evet kullanmış. Ne diyorsun buna?"

"Tek söyleyebileceğim senin durumunun umutsuz olduğu. On beş yıllık eğitim bile şu şakacılığına bir çare bulamadı. Her neyse. Şiiler Ömer'i suçlayarak bilmeden Ortodoks kilisesine güzel bir fırsat verdiler. Batıda Şarlman ve Roland'ın müslüman kâfirler karşısındaki kahramanlıklarını anlatan şarkılarda siyah tenliler için, kalleş, hain, budala deniyordu. Kuşatma altındaki Konstantinopolis'te Muhammet'in sürüsünün milyonlarca kitabı yaktığı söyleniyordu. Ömer'in her türlü günah ve suçu yükleyebilecekleri kadar geniş sırtı vardı."

"Tabi bu Theophilus ve Kiril'in yaptığı Yahudi katliamlarını ve putların kırılmasını maskelemeye yaradı. Bu fanatiklerin Serapis Tapınağı'nı yıkmakla yetindiğini sanıyor musun? Amcasından ve yeğenden çok iyi birer engizisyon yargıcı olurdu. Madem öyle, Kiril neden müslümanlardan önce eline bir meşale alıp kütüphaneye girmedi?"

"Sanırım siz Hıristiyanların eski bir yakma alışkanlığı var. Theophilus ve yeğeni bu konuda öncü sayılmalılar. Bugüne dek kütüphanenin yakılışına dair bir sürü farklı hikâye anlatıldı. Suç, bir sürü farklı insana yüklendi. Ama hiçbiri gerçeği anlatmanın peşinde değildi. Zaten bence sorumlu olarak bir isim aramak da gerekli değil. Sezar, Theophilus, Kiril, Ömer, ne önemi var artık! Eğer kitaplar, Araplar şehri alırken kaybolduysa, tek suçlu savaş. Bilmeden işlenen bir cinayet. Üstelik İbni Sina, İbni Rüşd ve diğer arap bilginler Öklit ve Aristoteles'in, Platon ve Batlamyus'un, Eratosten ve Galen'in kitaplarını çevirip fikirlerini bir adım ileri götürdüler. Sence bu kitapları bir kül yığınına bakarak mı çevirdiler? Hıristiyanlık kendini küçük düşürücü şeylerle uğraşırken bu kâfir dediğiniz insanlar yıktıklarını sabırla

yeniden yükseltiyorlardı. Ve biz gerçek bilginin koruyucuları, iki din arasında daima arabuluculuk etmek zorundayız. Biz samimiyetle onların çalışmalarını size sunuyoruz. Tek tutkumuz çevremize biraz ışık verebilmek. Sizse bize ateş ve kanla teşekkür ediyorsunuz. Abelard hadım edildi, Beckett bıçaklandı ve Mirandol zehirlendi."

"Siz, biz, onlar... Boş yere kızıyorsun Johannes. Benim babam Torun'lu bir tüccardı. Hayatı boyunca yaktığı tek şey de yoksul borçlularının senetleriydi. Bu durumda nasıl Theophilus'un Kiril'in, İspanyol İsabelle'in veya Dominicus'un suçlarına ortak olabilir. Ya ben? Ya çocuklarım bu suçların bedelini ödemek zorundalar mı?" İki arkadaş uzun bir süre sustular. Sonunda Faust: "Yolculuğum boyunca bir tek şey öğrendim. Diğerlerini, yabancıları okumalı, dinlemeliyiz. Onları anlamalıyız. Bu bizim prensibimiz olmalı Nikolaus. Eski bir Yunan atasözünün dediği gibi 'yabancıları iyi ağırla'"

"Yabancıları iyi ağırla, çünkü bir gün sen de yabancı olacaksın," diye tamamladı Nikolaus.

Küçük konvoy şimdi Nüremberg'e varmak üzereydi. Araba, yayıncı Froben'in güzel evine yakın bir yerde durdu. Yan bina da ise ressam Dürer kalıyordu.

"Gidelim, buradan ayrılıyoruz Nikolaus. Ağabeyim Martin Beahim beni bekliyor. Dostum Chu Su Pen'in benim için çizdiği Çin haritasını göstermek için sabırsızlanıyorum. Ah, az kalsın unutuyordum eski dostum. İşte benim hediyem. Bu altın kakmalı, işlemeli asa. Bunu Bağdat'ta gramerci dostum El Battani'den aldım. Güle güle kullan."

"Beni hediyenin Öklit'in asası olduğuna inandıramazsın Johannes. O kadar da saf değilim."

"Bu anlama gelen bir şey söyledim mi hiç?"

"Kesinlikle hayır! Ama hayal gücümü kullanıyorum!" diye kahkahayı bastı Copernic. "Peki içinde gizli bir hazine de var mı?" "Göreceksin dostum, göreceksin."

"Hey, son bir şey daha: Açık konuş, sence İskenderiye kütüphanesini kim yaktı?"

"Ateş, Nikolaus, sadece ateş. Neden olmasın? Feneri yaktıkları bir gün her zamankinden şiddetli bir deprem olmuş olamaz mı? Ateş de zaman da yaşar. En azından Arap gezgin İbni Battuta'nın söylediği bu."

Faust, seyislerden birinin getirdiği tabureyi geri çevirdi. Bir sıçrayışta arabadan indi. Kardeşinin evine doğru birkaç adım attı, sonra durdu ve dönmeden elini elveda anlamında yukarı kaldırıp gür sesiyle bağırdı:

"Tanrının esenliği senin üzerine olsun, Nikolaus Copernic!"

YAZARIN SONSÖZÜ

Bu kitap tarihi bir deneme değil, bir romandır. Bu yüzden başvurduğum kaynakların hepsini vermeyeceğim. Öte yandan Luciano Canfora'nın *İskenderiye Kütüphanesinin Gerçek Hikâyesi'ne* duyduğum minneti belirtmeden geçemeyeceğim.

Her şeye rağmen kimi meraklı okurlar, kitabın hangi kısmının tarihi gerçek, hangisinin kurgu olduğunu soracaklar.

Öncelikle hatırlatmakta fayda var ki hiçbir tarihi gerçek tamamen aydınlanabilmiş değildir. İskenderiye Kütüphanesi ve adı geçen kişiler hakkında kaynak çoktur, ama büyük bölümü olaydan uzun zaman sonra yazılmıştır. Ayrıca geçmişteki tarihçiler ideolojik güçlerin etkisi altındaydı. Yöntem açısından, elzem olan tarafsızlık onlarda yoktu. Roma'nın her düşmanı yangından Sezar'ı sorumlu tuttu. Aynı şey Araplar, Bizanslılar ve Hıristiyanlar için de söylenebilir.

Böylesine belirsiz bir olay romancıya epey bir serbestlik tanır. Ben de bu serbestlikten bol bol yararlandım. Romandaki karakterler gerçekten yaşadılar mı? Cevap, Amr'ın son kararını etkileyen Hypatie hariç evet. El Kıpti'nin anlattığı gibi, Aristoteles'in yorulmaz yorumcusu, ünlü tarihçi ve dilbilimci Jean Philopon'un İskenderiye'nin fethi sırasında hayatta olduğu da biraz şüphelidir. Başka kaynaklara göre Amr başka bir Jean ile (Mısır Piskoposu) görüştü. Görüşmede Philaretus adında Yahudi bir hekimin de hazır bulunduğunu biliyoruz. Tarihi belirsizlikleri dikkate alarak El Kıpti'nin "romantik" versiyonunu seçtim. Philaretus'a gelince, bu olaylardan yüz yıl sonra yaşayan İranlı hekim anısına, onu Rhaze olarak yeniden adlandırdım.

Kitapta konu edilen diğer bilginlerin yaşamlarından küçük kesitler aldım. Ancak Öklit, Hipparcos ve Claudius Batlamyus hakkında hemen hiçbir şey bilinmediğinden sadece yaptıklarından bahsetmek gerekti.

Son olarak da bazı kişiler arasında tarih ve mekan bakımından ilişkiler kurdum. Örneğin Arşimet'in Aristarcos'u savunmaya gelmesi tamamen bir kurgudur. Bir diğer kurgu da Marcus

Aurelius ile Batlamyus'un karşılamasıdır. Ama konsülün Mısır ziyaretinde karşılaşmış olmaları kuvvetli bir olasılıktır.

Gerçek ve kurgu olanların listesini daha da uzatmak bayağı olduğu kadar da sıkıcı olur. Sadece tarihsel gerçeklere sadık kalarak makul düzeyde kurgulama yapmaya çalıştığımı söylemem herhalde yeterli olacaktır.

Belli Başlı Karakterler

Amr Bin As (?-663)

Hz. Muhammet'in arkadaşı ve Mısır fatihi. 640 yılında Bizans kuvvetlerini Heliopolis'te yendi ve 642 de İskenderiye'yi aldı.

Jean Philopon (VI veya VII. yy.)

Hıristiyan dilci ve filozof. İncil yorumcusu, bilimin doğru yorumlandığında kutsal metinlere aykırı şeyler söylemeyeceğini savundu.

Rhaze veya El Razi (VIII. yy)

Hypatie (Philopon'un yeğeni) Hayali karakter.

Ömer Ebu Hafsa Bin Hattap (581-644)

Mekke'de doğdu, başta İslam'a karşıyken, sonradan müslümanlık içinde aktif bir rol oynadı. Peygamberin ölümünden sonra seçimlerde Ebu Bekir'i destekledi. *634-644* arasında halifelik yaptı, döneminde İslama komşu imparatorluklara karşı mutlak zaferler elde etti.

Bilginler ve filozoflar

Cnidoslu Eudoxe (M.Ö.390-340)

Platon'un öğrencisi. Matematikçi ve astronom. Gezegenlerin hareketlerinin dairesel olduğunu ilk bulan kişidir. Cnidos ve Mısır'ın enlemlerini hesapladı. Yılın uzunluğunu 365 gün olarak

hesapladı. Coğrafya ve astronomi üstüne birer kitabı daha vardır.

Aristoteles (M.Ö. 384- 322)

Platon'un öğrencisi. Platon'un Akademi modelini devam ettiren Lise'yi kurdu. Sadece entelektüel çevrelerde değil, tarihi şahsiyetler üzerinde de etkili oldu. İskender'in hocalığını yaptı. Teknik eserleri Yunan biliminin doğuşunu müjdeler.

Demetrios (M.Ö. 350-283)

Aristo'nun öğrencisi. Atina'da 317-307 arası yöneticilik yaptı. Sürgüne gönderildi. İskenderiye'ye sığındı. Müze'yi ve kütüphaneyi kurdu. II. Batlamyus zamanında gözden düştü.

Efesli Zenodot (M.Ö. 320-240)

İskenderiye kütüphanesinin ilk yöneticisi. Homeros'un şiirleri üzerine ilk eleştirileri yazdı.

Aratos (M.Ö. 315-240)

Uzun süre Atina'da yaşadı. Orada matematik, astronomi, felsefe ve edebiyat eğitimi gördü. Çağlar boyunca astronomi üstüne yazan şairleri etkiledi.

Öklit (M.Ö. III. yy)

Tarihin en büyük matematikçilerinden biri. Yaşamı hakkında fazla şey bilinmiyor. İskenderiye'de eğitim gördü. *Elementler* adlı eseri çok uzun süre ders kitabı olarak okutuldu. "Düz bir yüzeydeki belirli bir noktadan başka bir nokta arasında yalnızca tek bir doğru çizilebilir" önermesi çok ünlüdür.

Kalkedonyah Herophilus (M.Ö. 330-250)

Antik çağın en ünlü hekimlerden biridir. Atina'da eğitim gördükten sonra kariyerine Müze'de devam etti. Hayvanlar ve insanlar üstünde otopsiyi yapan ilk kişidir. Canlı insanlar üzerinde de aynı şeyi deneyince ölüme mahkum edildi. Kan dolaşımını ve kalbin işlevini buldu. Beynin ilk anatomik çizimlerini yaptı.

Samoslu Aristarcos (M.Ö. 310-230)

İskenderiye'de Öklit ve Arşimet'ten ders aldı. Güneş ve Ayin dünyaya uzaklıklarını ölçtü. Dünyanın kendi etrafında ve Güneş çevresinde döndüğünü bulan ilk kişidir.

Assoslu Cleanthus (M.Ö. 331-232)

Zenon'un öğrencisi stoacı filozof. Dinsizlik davasında Aristarcos'u suçlayan oydu.

Callimacos (M.Ö. 310-240)

Şair ve gramerci. *Berenice'in Saçları'* nın yazarı.

Arşimet (287-212)

Siraküza'da doğdu ve yine orada öldü. Astronomi, matematik, geometri ve mühendislik alanında çağının tartışmasız en sözü geçen kişisi. Kaldıraç ve Arşimet vidasının mucidi. İskenderiye'ye en az bir kez gittiği ve Eratosten ile yazıştığı biliniyor. Yeteneklerini ülkesinin savunması için de kullandı. Roma işgali sırasında bir Roma askeri tarafından öldürüldü.

Samoslu Conon (M.Ö. 280-220)

Arşimet'in dostu, Astronom. Koni ve Ay ve Güneş Tutulmaları üzerine yazılı çalışmaları vardır.

Rodoslu Apollonios (295-230)

Şair ve gramerci. Argonotların yazarı.

Eratosten (M.O. 276-197)

Bugünkü Libya'da doğdu. İskenderiye Atina'da eğitim aldı. Geometri ve asal sayılar üstüne çalışmalarıyla ünlü oldu. Dünya eksenindeki değişmeyi hesapladı. Ve dünyanın çevresinin uzunluğunu buldu.

Bizanslı Aristofan (M.Ö. 262-200)

Dilbilimci ve eleştirmen. Müzeyi M.Ö. 195 yılına dek yönetti.

Hipparcos (M.Ö. 180-125)

İznik'te doğdu. Astronominin kurucularındandır. Yıldızları büyüklüklerine göre sınıflandırdı. Ay ve Güneş'in hareketleri ve yörüngeleri üzerinde çalıştı. Gündönümün değişmesini hesapladı. Haritacılık konusunda da çalışmaları vardır. Bugün kullanılan, küre projeksiyon tekniğini bulmuştur.

Rodoslu Posidonios (M.Ö. 135-51)

Yunanlı yazar. Cicero ve Pompeus'un öğretmeni.

Strabon (M.Ö. 58- M. S 25)

Coğrafyacı. Roma İmparatorluğu'nun büyük kısmını gezdi. Eratosten, Hipparcos ve Posidonios'tan etkilendi.

Iskenderiyeli Philon (M.Ö. 13- M. S 50)

Yahudi filozof. Tevrat'ı zamanının koşulları ve Yunan felsefesine göre tekrar yorumlamayı denedi. Düşünceleri Hıristiyan doktrini üstünde etkili oldu.

Seneca (M.Ö. 4 M. S 65)

Latin filozof. Stoacılık ekolüne mensuptur. Eserlerinde çilecilik ve dünya nimetlerinden kaçmayı savundu. Eserlerinde ahlaki sorunları işledi. İmparator Neron'un öğretmenliğini yaptı ve onun emriyle intihar etti.

Epictetus (M. S 50-130)

Neron tarafından azat edilen bir köleydi. Stoacılar arasına katıldı ve halka açık dersler verdi. Bu yüzden diğer stoacı filozoflarca reddedildi.

İskenderiyeli Heron (M. S I. yy)

Matematikçi ve mühendis. Birçok hidrolik yasa buldu. Su gücüyle çalışan ve insan hareketlerini taklit eden robot onun icadıdır.

İskenderiyeli Menelaus (M. S 70-130)

Matematikçi ve astronom. Yıldızların haritalarının çıkarılması üzerinde eserleri vardır.

Claudius Batlamyus (M. S 85-165)

Hayatı hakkında hemen hiçbir şey bilinmiyor. Astronomi hakkındaki çalışmaları Copernic ve Kepler'e kadar tartışılmaz gerçekler olarak kabul gördü. İlk modern haritalama yöntemlerini buldu ve çizdiği haritalarda uyguladı. Astroloji ve matematik hakkında da kitaplar yazdı.

Galen (M. S 131-201)

Bergamalı tıp adamı. Mimarlık ve tıp okudu. İmparator Marcus Aurelius'un doktorluğunu yaptı. Hayvanlar üstündeki deneyler sonucu sinir sitemi ve kalp üzerine ilk bulgulara ulaştı. Eserleri 17. yüzyıla dek geçerliliğini yitirmedi.

İskenderiyeli Hypatie (M. S 370-415)

Platoncu filozof, matematikçi ve astronom. Eserlerinden bugüne ulaşılabileni yoktur. Sinesius ile yazıştığı mektuplarınsa bir kısmı bugün hâlâ mevcuttur.

Sinesius (M. S 370-415)

Süryani asıllı Yunan filozof. Hypatie'nin öğrencisi. Hıristiyan oldu ve bir süre piskoposluk yaptı. Platon felsefesini Hıristiyan inancına sokmaya çalıştı.

Johannes Faust (M. S 1480-1540)

Alman hekim ve astrolog. Kahramanlar ve efsaneler üzerine birçok eser yazdı.

Nikolaus Copernic (M. S 1473-1543)

Polonyalı astronom. Krakov ve Bolonya'da astronomi, tıp ve hukuk okudu. Daha sonra Fromborg piskoposu oldu. Boş zamanlarında astronomi ile ilgilendi. 1507'den sonraysa gezegenlerin hareketleri üstüne araştırmalar yaptı.

Dünya merkezli sistemin gezegenlerin hareketlerini açıklamadığını, Dünya'nın tıpkı diğer gezegenler gibi Güneş çevresinde döndüğünü kanıtladı. Teorisini ölümünden hemen önce yayınladı. Bu yeni anlayış Galile ve Kepler'e çalışmalarında öncülük etti.

KITAPTA GEÇEN TARIHSEL OLAYLARIN TABLOSU

Politik gelişmeler	Kültürel gelişmeler
• M.Ö. 331. İskenderiye'nin kuruluşu. • M.Ö. 323 İskender'in ölümü. • Generalleri İmparatorluğu kendi aralarında paylaştılar. Batlamyus Mısır'ı seçti. • M.Ö. 317-307 Demetrios Atina'yı yönetti. Sürgüne gönderildi.	• M.Ö. 322 Aristo'nun ölümü
• M.Ö. 305-283 I. Batlamyus'un hükümdarlığı. • M.Ö. 283 Bergama'nın kuruluşu.	• Müze ve Kütüphanenin kuruluşu. • Zenodot ilk kütüphaneci seçildi. • Öklit matematikçi. • Herophilus hekim.
• M.Ö. 283-246 II. Batlamyus'un hükümdarlığı. • Kız kardeşi Arsinoe ile evlendi. • M.Ö. 263-241 I. Ömen Bergama kralı.	• İskenderiye Feneri'nin inşası tamamlandı. • Tevrat Yunancaya çevrildi. • Astronom Aristillos, Aristarcos. • Callimacos şair ve dilbilimci. • Apollonios kütüphaneci
• M.Ö. 246-221 III. Batlamyus dönemi. İskenderiye deniz hakimiyetinin doruk noktası. Karadeniz ve doğu Akdeniz üstünde tam hakimiyet. • M.Ö. 241-197 Bergama'da I: Attal dönemi. Komşu devletlere karşı Roma ile işbirliği.	• Samoslu Conon, Eratosten, astronom. • Arşimet matematikçi.
• M.Ö. 221-204 Babasını zehirleten IV. Batlamyus dönemi.	• Bizanslı Aristofan, üçüncü kütüphaneci.
• M.Ö. 204-181 Kral V. Batlamyus beş yaşındayken, zehirlenerek öldü. • M.Ö. 197-159 Bergama'da II. Ömen kral oldu.	

• M.Ö. 181-170 VI. Batlamyus 5 yaşında kral oldu. O büyüyene dek ülkeyi annesi I. Cleopatra yönetti.	
• M.Ö. 170-163 VIII. Batlamyus, VI. Batlamyus'un kardeşi. Tahta geçişiyle Müze'deki bilim adamlarını ve sanatçıları ülkeden sürdü ve katlettirdi.	• Aristarcos tarihçi, kütüphaneci.
• M.Ö. 163-145 VI. Batlamyus tahta geri çıktı.	• Hipparcos, astronom.
• M.Ö. 145-144 VI. Batlamyus'un oğlu VII. Batlamyus amcası, annesi ile evlendiği gün öldürüldü.	
• M.Ö. 144-116 VIII. Batlamyus tahta geri çıktı.	
• M.Ö. 133 Kral II. Attal'ın ölümüyle Bergama, Roma'ya katıldı.	• Bergama kütüphanesi, Roma'ya taşındı.
• M.Ö. 116-107 IX. Batlamyus devri. Küçük kardeşi X. Batlamyus'u tarafından ülkeden sürüldü.	
• M.Ö. 107-88 X. Batlamyus annesini öldürttü. İçindeki hazineyi ele geçirmek için İskender'in mezarını açtırdı. Ama bu sebeple çıkan ayaklanma sonucu ülkeden kaçtı.	
• M.Ö. 88-80 IX Batlamyus yönetimi yeniden ele geçirdi.	
• M.Ö. 80 XI. Batlamyus krallığının henüz on dokuzuncu gününde öldürüldü. Son meşru kral.	

	• Rodoslu Posidonios coğrafyacı.

• M.Ö. 80-58 X Batlamyus'un gayri meşru oğlu XII. Batlamyus tahta geçti. • M.Ö. 58-55 XII. Batlamyus Roma'ya sürgün edildi. Kızı IV. Berenice iktidarı devraldı. • M.Ö. 55-51 XII. Batlamyus krallığı tekrar ele geçirdi. • M.Ö. 51-47 XIII. Batlamyus dönemi. 10 yaşında tahta geçip kız kardeşi VII. Cleopatra ile evlendi. • M.Ö. 47 Jules Sezar İskenderiye'yi ele geçirdi. Kral Nil'de boğuldu. Sezar tahta Cleopatra'yı geçirdi ve 11 yaşındaki diğer kardeşi XIV Batlamyus ile evlendirdi. • M.Ö. 44 Sezar İskenderiye dönüşü suikaste uğradı. Kleopatra, kral kocasını zehirletti. • M.Ö. 44-30 Sezar ve Kleopatra'nın oğulları son kral XV. Batlamyus. • M.Ö. 30 Antonius ve Cleopatra'nın ölümleri. Octavius genç Batlamyus'un öldürülmesini emreder. Batlamyus imparatorluğunun sonu. İskenderiye Roma'nın bir eyaleti haline geldi.	• Kütüphanenin bir kısmı yandı. • Antonius, Bergama Kütüphanesi'ni Kleopatra'ya hediye etti. • İskenderiye kütüphanesi, Roma'nın resmi bir kurumu oldu.

Hıristiyan Çağ

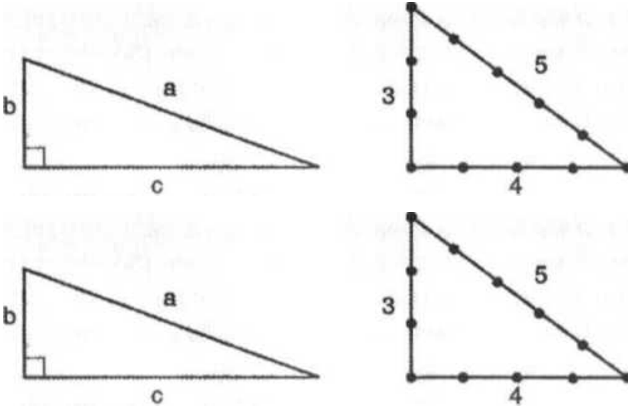
• M. S 1-33 İsa ve Hıristiyanlığın doğuşu.	• Heron, mühendis, Philon, yazar Strabon, tarihçi ve coğrafyacı Seneca ve Epictetus, felsefe.
• M. S 37-41 İmparator Kaligula devri.	
• 41-44 Yahudiye kralı Herodes Agrippa. Hıristiyan halka ilk baskılar.	
• M. S II. Yüzyıl İskenderiye Hıristiyanlığın merkezi haline geldi.	• Menelaus, matematik Claudius Batlamyus, astronomi ve coğrafya Galen, tıp.
• Commodus'un ölümüyle beraber Roma imparatorluğunun biten altın çağı.	
• M. S 202 Büyük Hıristiyan katliamı, Septimus Severus tarafından emredildi.	• Plotinus ve Porphyrus.
• M. S 215 Müze kapatıldı.	
•M. S 270-297 Müze ve çevresindeki binalar tahrip edildi.	• İskenderiye felsefe okulu.
• M. S 379-395 Bizans'ta Theodosius'un hükümdarlığı.	
• M. S 395: Bizans İmparatorluğunun kuruluşu	•Theon, matematik. Hypatie, matematik, astronomi.
• M. S 493-526 Ostrogot Kralı Theodoric İtalya'yı ele geçirdi.	
• M. S 570-632 Arabistan'da Hz. Muhammet ve İslamiyet dönemi.	
• M. S 616 İskenderiye Perslerce işgal edildi.	• Philopon, felsefe.
• M. S 642 Emir Amr Bin As İskenderiye'yi aldı. Kütüphane ve kitaplar, halifenin emriyle yakıldı.	

EK BİLGİLER

Pisagor Teoremi ve sihirli üçgenin özel durumu.

L Pisagor teoremi, bir dik üçgende hipotenüsün karesi dik kenarların kareleri toplamına eşittir. Örneğin 3, 4, 5 üçgeninde; 3"' + 4'+ + (9 + 16 = 25)

L Pisagor teoremi, bir dik üçgende hipotenüsün karesi dik kenarların kareleri toplamına eşittir. Örneğin 3, 4, 5 üçgeninde; 3"' + 4'+ + (9 + 16 = 25)

Öklit'in orijinal Önermesinde paralel değil paraleller denmektedir. Bu tarif 18. yüzyılda İskoç matematikçi John Playtair'e aittir.

Gerçekte Güneş, Ay'dan 400 kat daha uzaktır. Dünya-Güneş arası 150, 000, 000 km, Dünya-Ay arası 384,000 km'dir.

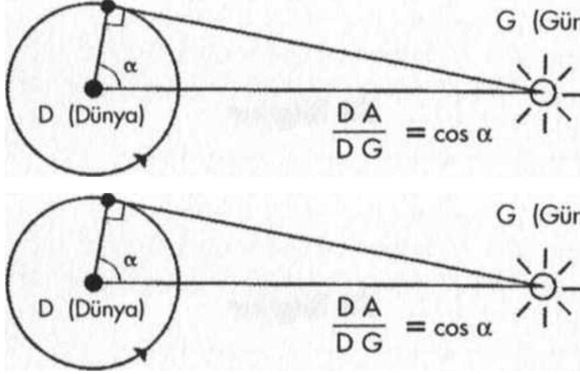
Güneş'in gerçek çapı (1,400,000 km) Dünya'nınkinden (12,800 km) 109 kat daha fazladır. Hacmiyse bir milyon kat daha büyüktür.

Aristarcos, Dünya ile Güneş ve Dünya ile Ay arasındaki uzaklıkların oranlarını DG doğrusuyla D A doğrularının meydana getirdiği açıyı hesaplayarak buldu. Hu hesap için Ay'ın ilk dördün halini almasını teklemek gerekiyor. Diğer taraftan Ay'ın iki eşit parçaya ayrıldığı bu evreyi doğru hesaplamak zordur. Aristarcos hesaplarında bundan ötürü bir yanlışlık yapmıştı, a = 8"?° buldu. Ama doğru değerin 89. 86° olması gerekirdi Gerçek değerlerden oldukça uzak bir sonuç bulsa da Güneş'in düşünüldüğünden daha uzak okluğunu ispatlaması açısından önemli hır iş başarmıştır.

A (Ay)

Aristarcos'un Dünya'nın Güneş ve Ay'a olan uzaklığı ölçtüğü yöntem

G (Güneş)
G (Güneş)

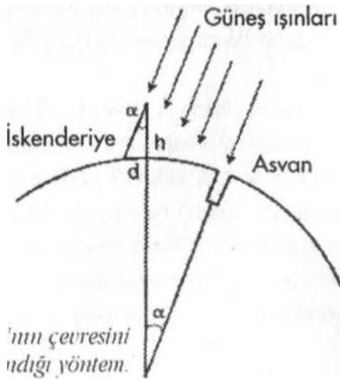

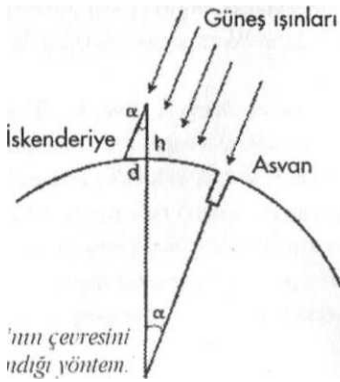
Arşimet tarafından İskenderiye'deki dostlarına gönderilen hu problem bir hayvan sürüsündeki toplanı **hayvan** sayısını bulmak üzerinedir. Hayvanlar arsındaki karmaşık oranlar cevabın bulunmasını zorlaştırmaktadır. (Beyaz boğalar siyah boğaların karesi kadardır vs.) Arşimet sorunun cevabını asla vermedi. Oysa bugün biliyoruz ki sürüdeki hayvanların sayısı için 120,000 haneli bir rakam çıkmaktadır!

Oysa paraleller hakkında Öklit sonrası ilk ciddi araştırma ancak 19. yüzyılda yapıldı. **0** tarihten sonra da Öklid'in anlayışı terk edilmeye başladı. Öklit'in düzlemsel geometrisi verine eğri kavramı işin içine girdi. Son olarak 20. yüzyılda Einstein evrenin düzlemsel olmadığını ispatladı.

Asal sayılar Pisagor zamanından beri esrarlarını korumaktaydılar. Bir asal sayı sadece kendine ve 1' e bölünebilen sayıdır. Eratosten'in eleği, içinden asal sayılar seçilecek tüm sayıların yazılması ve sonra da eleme yapılmasına dayanır. 2 bir asal sayıdır ama 2'nin katı olan hiçbir sayı asal sayı olamaz. O halde 4,6,8.. elenir. Daha sonra 3 bir asal sayıdır ve 3'ün katlarını çıkartırız. Bu 5, 7,11,13,17... şeklinde devam eder.

Eratosten'in Dünya'nın çevresini hesaplamak için kullandığı yöntem.

9. Güneş ışınları Asvan üzerine dik düştüğünde, İskenderiye üstüne değişik bir açıyla gelmektedir. Bu açıya a dedi. Ve bu açıyı 7, 2° buldu. Bunu dairenin toplanı açı değeri olan 360° "c böldüğünde Asvan ve İskenderiye arasındaki mesafenin dünyanın çevresine olan oranını buldu. 360 ". 2=50.

Antik çağda ölçü birimi olarak kullanılan stad'ın sabit bir değeri yoktu. Hemen her kentte farklı ölçülerde kullanılıyordu. En çok kullanılan "Olimpos Stadı" 157,5 metreye eşittir. Eratosten dünyanın çevresini 250.000 stad olarak hesaplamıştır. Bu da yaklaşık olarak 39 375 km'ye eşittir. Bu günümüzde hesaplanan gerçek uzunluktan % 1 kadar bir sapma demektir. Hesabın doğru olabilmesi için Asvan ve İskenderiye'nin aynı meridyen üzerinde bulunması gerekir. Eratosten yaptığı işlemde Rodos, İskenderiye ve Asvan'dan geçen meridyeni kullanmıştır. Ancak kullandığı haritalarda Nif'in doğu yönünde bir sapma göstereceğini bilemezdi. Bu % 1'lik fark burdan

gelmektedir. Yine de bu hata, Eratosten'in elde ettiği sonuç açısından göz ardı edilebilir bir niteliktedir.

Bu tablolar, bugün kullandığımız, sinüs ve kosinüsleri veren trigonometrik tablonun arasıdır.

Gündönümlerinin değişmesi 2000 yıl sonra Newton **tarafından** açıklandı. Ay ve Güneş'in dünya üstündeki çekim kuvvetleri yüzünden, dünyanın yörünge ekseni aynı kalmaz. 26.000 yıla yakın bir sürede bir koni çizer. Bu yılda 50,3 saniyelik bir sapmaya eşdeğerdir. (360°, her derece kendi içinde 60 dakikaya, her dakika 60 saniyeye ayrılır) Hipparoos bu değeri yılda 46 saniye olarak ölçtü.

13. Batlamyus'un Matematiksel Düzen 19. yüzyılda Tabit Bin Kurra tarafından
Arapça'ya çevrildi ve o günden sonra ila Almagest (en büyük) adıyla bilindi.

14. Antik çağdaki en ünlü müzik araştırması Nicomacus'a aittir. Sesleri 7 kategoriye
ayırmıştır. Bu kategoriler yıldızları yönlendiren uyumu belirlerler. Birinci kategori
yedi temel notadan oluşur.

TEŞEKKÜR

Bu kitabın yazılmasında, André Balland benim Phalerli Demetrios'um, Olivier Ikor ise Öklit'in Asası'ydı. Treilles derneğinin katkıları, bilginlere ve şairlere evrenin sırlarını araştırmak için her imkânı tanıyıp tüm endişelerini ortadan kaldıran Batlamyusların cömertlikleriyle kıyaslanabilir ancak.